

**TC.
HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
DİN SOSYOLOJİSİ BİLİM DALI**

**DİNÎ KAVRAM VE SEMBOLLERİN TOPLUMSAL BİLİNCİ
OLUŞTURMADAKİ ROLÜ: SABİR KAVRAMI VE
HZ. EYYÛB NEBİ ÖRNEĞİ
(YÜKSEK LİSANS TEZİ)**

**Danışman:
Prof. Dr. Zuhâl KARAHAN KARA**

**Hazırlayan:
Kudret BULUT**

ŞANLIURFA-2005

ÖNSÖZ

Dinî kavram ve sembollerin toplumsal bilinç ile ilişkisinin varlığı bilinmektedir. Din, her bir kavram ve sembole yüklenen anlam ile bir bireyi, bir toplumu, bir kültürü ve bir medeniyeti farklılaştırdığı gibi benzer özellikleri de oluşturabilir.

Bu kavramların en önemlilerinden birisi sabırdır. Çünkü sabır bireyin ve toplumun yaşamında “kendi kendisi olması”nın bir ifadesidir. Diğer bir ifadeyle bireyin veya toplumların iyi yönde elde ettikleri başarının temelini oluşturur.

Din; aynı zamanda birey ve toplum için gerekli olan birliğin kurulması ve sürdürülmesini destekleyen bir olgudur.

Sabır olgusuna bütün dinlerde önem verilmektedir. Özellikle kitabi dinlerde bu olguyla sembolleşen veya somutlaşan peygamberler inananlarına “model” olarak sunulmaktadır. Bu olgunun yazınsal ifadesi olan sabır kavramı beni onunla simgeleşen Hz. Eyyûb üzerine çalışmayı yönlendirdi. Bilindiği gibi “bireysel ve toplumsal hafıza”; yitime uğradığı dönemlerde kutsal kitaplar aracılığıyla yeniden tazelenmiştir. Günümüzde, bu kutsal kitapların inananları dünya nüfusunun büyük çoğunluğunu oluşturmaktadır.

Çalışmamız giriş ve dört bölümden oluşmaktadır. Girişte araştırmamızın konusu, amacı, araştırmanın önemi, hipotezler, sınırlılıklar, yöntem ve teknikler ve temel kavramlar hakkında bilgi verilmiştir. I. Bölümde sabır ve kavramsal çözümlenmesi olarak tasavvuf literatürü, Kur’an’ı Kerim ve Hadislerde yer alış ve yorumlanışı ile bireysel ve toplumsal açıdan önemi şeklinde inceleme yapılmıştır. II. Bölümde Kutsal kitaplar (Tevrat, İncil ve Kur’an-ı Kerim) hadisler ile edebiyat ve şiirde Hz. Eyyûb’ün tarihsel kişiliğinin yer alışına yer verilmiştir. III. Bölümde sembolizm ve dindeki yeri başlığı altında sembol-insan, sembol ve sembolik etkileşimcilik ve sembol-din ilişkisi incelenmiştir. IV. Bölümde Bulgular ve Yorumlar başlığı altında Şanlıurfa Belediye sınırları içerisinde yer alan “Eyyûb Peygamber Makamı” ile Şanlıurfa’nın Viranşehir ilçesine bağlı Eyyûb Nebi Beldesinde gerçekleştirilen yapılanmış görüşme metninin yorumlanmasına yer verilmiştir. Yorumlamada SPSS programı kullanılmıştır.

Araştırmanın her aşamasında yakın ilgisini gördüğüm ve yardımını aldığım tez danışmanım Prof. Dr. Zuhal KARAHAN KARA ile ders hocam Yrd. Doç. Dr. Salih AYDEMİR'e en içten teşekkürlerimi sunarım.

Kudret BULUT
Şanlıurfa-2005

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	i
İÇİNDEKİLER	iii
TABLolar	v
KISALTMALAR	vii
GİRİŞ	1
1. KOnU	1
2. AMAÇ	3
3. ARASrIRMANIN ÖNEMİ	3
4. HİPOTEZ	4
5. SINIRLILIKLAR	4
6. YÖNTEM VE TEKNİKLER	4
7. TEMEL KAVRAMLAR	5
7.1. DİN	5
7.2. KUTSAL	8
7.3. KISSA	10
7.4. PEYGAMBER VE NEBİ	10
7.5. MAKAM	11
7.6. SEMBOL	11
1. BÖLÜM	13
1.1. SABIR VE KAVRAMSAL ÇÖZÜMLEMESİ	13
1.1.1. TASAVVUF LİTERATÜRÜ İÇİNDE SABIR KAVRAMI	14
1.1.1.1. SABIR KADER İLİŞKİSİ	20
1.1.2. KUR'AN'DA SABIR KAVRAMI	23
1.1.2.1. MEKKİ AYETLERDE SABIR VE SABIR KONULARI	25
1.1.2.1.1. HZ. PEYGAMBER'İN SABIRLI OLMASINI İSTEYEN AYETLER:	26
1.1.2.1.2. SABRİN SONUÇLARINI BELİRTEN AYETLER	28
1.1.2.1.3. PEYGAMBER KISSALARI İÇİNDE SABIR KAVRAMI VE YER ALIŞ ŞEKİLLERİ	29
1.1.2.1.4. GENEL OLARAK SABIR VEYA DİRENME	30
1.1.2.1.5. SABIR ÖRNEĞİ HZ. EYYÛB	31
1.1.2.1.6. SABRETMENİN DEĞERLİ OLUŞU VE SABRA VERİLECEK SEVABI BELİRTEN AYETLER	31
1.1.2.1.7. ALAH'IN EMİRLERİNE SABREDENLERİN ÖVÜLMESİ	32
1.1.2.2. MEDENİ AYETLERDE SABIR	33
1.1.2.2.1. NAMAZ VE SABIR	34
1.1.2.2.2. ALLAH'IN SABREDENLERLE OLDUĞUNU VE SONUÇLARINI BELİRTEN AYETLER	34
1.1.2.2.3. SABRİN GENEL ANLAMI İÇİNDE KULLANILMASI	36
1.1.2.2.4. SABIR İLE İLİŞKİLENDİRİLEN KONULAR	37
1.1.2.2.5. SABREDENLERİN TANIMLANMASI VE SABRİN EMREDİLMESİ ...	38
1.1.2.2.6. HZ. PEYGAMBERE SABIR EMREDİLMESİ	38
1.1.3. HADİSLERDE SABIR KAVRAMI	39
1.1.3.1. SABRİN ÖNEMİNİ VURGULAYAN HADİSLER	39

1.1.3.2. HASTALIK VE ÖLÜM KARŞISINDA SABRI TAVSİYE EDEN HADİSLER	42
1.1.4. SABRIN BİREYSEL VE TOPLUMSAL AÇIDAN ÖNEMİ	45
2. BÖLÜM	51
2.1. HZ. EYYÛB'ÜN TARİHSEL KİŞİLİĞİ	51
2.1.1. KİTAB-I MUKADDES'TE HZ EYYÛB	51
2.1.1.1. KİTAB-I MUKADDES	51
2.1.1.1.1. ESKİ AHİT (TEVRAT)	51
2.1.1.1.1.1. ESKİ AHİTTE (TEVRAT) HZ. EYYÛB İLE İLGİLİ BİLGİLER.....	52
2.1.1.1.2. YENİ AHİT (İNCİL)	53
2.1.2. İSLÂM LİTERATÜRÜNDE HZ. EYYÛB	54
2.1.2.1. KUR'AN-I KERİM VE TEFSİRLERDE HZ. EYYÛB	54
2.1.2.1.1. KUR'AN-I KERİM'DE HZ. EYYÛB	54
2.1.2.1.2. TEFSİRLERDE HZ. EYYÛB	56
2.1.2.2. HZ. EYYÛB'ÜN SOYU VE YAŞADIĞI YER	60
2.1.2.2.1. HZ. EYYÛB'ÜN SOYU	60
2.1.2.2.2 HZ. EYYÛB'ÜN YAŞADIĞI YER	61
2.1.2.3. HADİSLERDE HZ. EYYÛB	68
2.1.2.5. EDEBİYAT VE ŞİRDE HZ. EYYÛB	70
2.1.2.5.1. ATASÖZLERİ VE DEYİMLERDE HZ. EYYÛB.....	71
2.1.2.5.2. DİVAN EDEBİYATINDA HZ. EYYÛB.....	72
2.1.2.5.3. DİNİ-TASAVVUFÎ EDEBİYATTA HZ. EYYÛB	76
2.1.2.5.4. HALK EDEBİYATINDA HZ. EYYÛB.....	78
3. BÖLÜM	82
3.1. SEMBOLİZM VE DİNDEKİ YERİ	82
3.1.1. SEMBOL VE İNSAN	82
3.1.2. SEMBOL VE SEMBOLİK ETKİLEŞİMCİLİK	87
3.1.3. SEMBOL-DİN İLİŞKİSİ	88
4. BÖLÜM	90
4.1. BULGULAR VE YORUMLAR	90
SONUÇ	114
BİBLİYOGRAFYA	116
EKLER	121
EK-1	121
EK-2	123
EK-3	128
EK-4	133
EK-5	136
EK-6	137
EK-7	138

TABLolar

Tablo 1: Ankete Katılanların Cinsiyete Göre Dağılımı	90
Tablo 2: Ankete Katılanların Yaş Durumları.....	91
Tablo 3: Ankete Katılanların Medeni Durumları.....	92
Tablo 4: Ankete Katılanların Öğrenim Durumuna Göre Dağılımı	92
Tablo 5: Ankete Katılanların Mesleğe Göre Dağılımı.....	93
Tablo 6: Ankete Katılanların Çocuk Sahibi Olup-Olmamasına Göre Dağılımı	93
Tablo 7: Ankete Katılanların Çocuk Sayısına Göre Dağılımı	94
Tablo 8: Ankete Katılanların Şu Anda İkamet Ettikleri Yere Göre Dağılımı.....	94
Tablo 9: Ankete Katılanların Dinî Bilgilerini Aldıkları Yere Göre Dağılımı.....	95
Tablo 10: Ankete Katılanların Dinlere Göre Dağılımı	96
Tablo 11: Ankete Katılanların Mezheplerine Göre Dağılımı	96
Tablo 12: Ankete Katılanların Eyyûb Peygamber Makamı ile Eyyûb Peygamber'in Türbesinden Başka Ziyaret Yerlerine Göre Dağılımı	97
Tablo 13: Ankete Katılanların Herhangi Bir Sıkıntı İle Karşılaştıklarında Baş Vurdukları Tavıra Göre Dağılımı	98
Tablo 14: Ankete Katılanların Dinle İlgili Sorunlarını Çözmek Üzere Baş Vurdukları Merci Veya Kişilere Göre Dağılımı.....	98
Tablo 15: Ankete Katılanların Dinî Mekânları Ziyaret Ettikleri Duruma Göre Dağılımı	99
Tablo 16: Ankete Katılanların Hz. Eyyûb İle İlgili Her Hangi Bir Kitap Okuyup-Okumadıklarına Göre Dağılımı	100
Tablo 17: Ankete Katılanların Hz. Eyyûb hakkında Kur'an-ı Kerim, Tevrat Ve İncil'de Bir Bilginin Var Olup-Olmadığı Durumuna Göre Dağılımı.....	100
Tablo 18: Ankete Katılanların Kur'an Okumasını Bilip-Bilmediklerine Göre Dağılımı	101
Tablo 19: Ankete Katılanların Kur'an'ı Hangi Sıklıkta Okuduklarına Göre Dağılımı	101
Tablo 20: Ankete Katılanların Namaz İbâdeti İle İlgili Durumlarına Göre Dağılımı.	102
Tablo 21: Ankete Katılanların Ziyarete Gelmelerinin En Önemli Sebeplerine Göre Dağılımı	102
Tablo 22: Ankete Katılanların Ziyarete Geldiklerinde Yaptıkları Eylemlere Göre Dağılımı	103
Tablo 23: Ankete Katılanların Ziyaretleri Sırasında Hissettikleri Duygularına Göre Dağılımı	104
Tablo 24: Ankete Katılanların Ziyaretleri Sırasında Etkilendikleri En Önemli Olaya Göre Dağılımı	104
Tablo 25: Ankete Katılanların Dinî Makamların Kutsallığını Dinî Gereçeklerle Eleştiren Görüşlerden Etkilenme Durumlarına Göre Dağılımı.....	105
Tablo 26: Ankete Katılanların Bu Kutsal Mekânlarda Daha Önce Yapılan Duaların Kabulü Konusunda Görüşlerine Göre Dağılımı.....	105
Tablo 27: Ankete Katılanların "Eyyûb Peygamber Makamı" ile Eyyûb Peygamber'in "Türbesine" Ziyarete Gelirken Herhangi Bir Hazırlık Yapıp-Yapmadıklarına Göre Dağılımı	106
Tablo 28: Ankete Katılanların Ziyaret Ettikleri Bu Makamın Kutsallığı İle İlgili Nedenlerine Göre Dağılımı	106
Tablo 29: Ankete Katılanların Daha Önce Bu Gibi Mekânları Ziyaret Ettikten Sonra Yaşantılarında Değişiklik Olup-Olmadıklarına Göre Dağılımı	107

Tablo 30: Ankete Katılanların Kendilerini Dinî Bakımdan Tanımlamalarına Göre Dağılımı	108
Tablo 31: Ankete Katılanların Bu Mekânla İlgili Olarak Herhangi Bir Şey (Hatıra, Hediyelik Eşya, vb.) Almayı Düşünüp-Düşünmediklerine Göre Dağılımı	109
Tablo 32: Ankete Katılanların “Bu Gibi Kutsal Mekânları Ziyaret Etmenin İnsanları Daha Da Dindarlaştırır” Görüşüne Katılıp-Katılmadıklarına Göre Dağılımı	109
Tablo 33: Ankete Katılanların “Bu Gibi Kutsal Mekânları Ziyaret Etmenin Dinî İnancı Güçlendir” Görüşüne Katılıp-Katılmadıklarına Göre Dağılımı.....	110
Tablo 34: Ankete Katılanların “Yeni Evli İnsanların Buraya Ziyaret Etmeleri AileHayatlarını Mutlu Kılar” Görüşüne Katılıp-Katılmadıklarına Göre Dağılımı.....	110
Tablo 35: Ankete Katılanların “Sütten Yeni Ayrılan Bebeklerin Buraya Getirilmesi Onları Sabırlı Kılar” Görüşüne Katılıp-Katılmadıklarına Göre Dağılımı.....	111
Tablo 36: Ankete Katılanların “Bu Kutsal Mekândan Çıkan Suyu İçmek Ve Yıkanmak Hastalıkları Tedavi Eder” Görüşüne Katılıp-Katılmadıklarına Göre Dağılımı	111
Tablo 37: Ankete Katılanların “Burada Yapılan Yağmur Duaları Kabul Olur” Görüşüne Katılıp-Katılmadıklarına Göre Dağılımı	112
Tablo 38: Ankete Katılanların “Katılıyorum” Cevaplarına Göre Dağılımı	113

KISALTMALAR

a.g.e.	:Adı geçen eser
a.g.m.	:Adı geçen makale
AÜDTCFY	:Ankara Üniversitesi Dil Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları
AÜİF	:Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Bkz.	:Bakınız
CÜİFD	:Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
Çev.	:Çeviren
DTA	:Dinler Tarihi Araştırmaları
DTDY	:Dinler Tarihi Derneği Yayınları
Der.	:Derleyen
DİA	:Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
DİE	:Devlet İstatistik Enstitüsü
EAÜFEF	:Erzurum Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi
Enst.	:Enstitü
Haz.	:Hazırlayan
İA	:Milli Eğitim İslâm Ansiklopedisi
İÜFEF	:İstanbul Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi
KTBY	:Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları
KTBMFADY	:Kültür ve Turizm Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi Yayınları
km.	:Kilometre
M.S	:Milattan sonra
MÜİFV	:Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları
M.Ö.	:Milattan önce
OMÜİF	:On Dokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
s.	:Sayfa
s.y.	:Sayı
SDÜİF	:Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Sos. Bil.	:Sosyal Bilimler
Ş.y.	:Şehir yok
TDVY	:Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları
Ter.	:Tercüme eden
T.Y.	:Tarih yok
Ü.	:Üniversite
UAİKB	:Uluslar arası Anadolu İnançları Kongresi Bildirileri
Yay.	:Yayınları

GİRİŞ

1. KONU

Günlük hayat içinde bir takım söz ve eylemlerimizi iyi anlatabilmek için, farklı kavram veya semboller kullanırız. Sembol yerine simge de kullanılmaktadır. Ancak daha çok sembolün kullanıldığı görülmektedir. Toplumsal hayatımızda sembolün üç açıdan önemli olduğunu anlıyoruz:

- 1- Öğrenme süreci sembole bağlanmakta,
- 2- Semboller birden çok kimsenin paylaştığı bir “toplum haritası” oluşturarak, toplumsal eyleme iten bazı çağrışımların taşıyıcısı olmakta,
- 3- Sembollerin bu açıdan “yükü” sembol olarak çalışmakta ¹ olduğunu söyleyebiliriz.

Dinsel sembollerin dinsel yaşamın temel unsurları arasında yer aldığını ifade edebiliriz. “Dinsel semboller ruh halleri, duygu ve değerleri somutlaştırabilir veya özetleyebilir, fakat semboller ayrıca tarih içindeki özel yer, kişi ve olaylara işaret de edebilir.”²

Dinsel sembolizmin çalışmasını çok iyi özetleyen Johnson: “bir zamanlar bazı kuramcılar belirli bir takım şeylerin, özlerinde bulunan nitelikler dolayısıyla kutsal olduğunu ileri sürerlerdi. Buna göre, çok defa güneşe; parlak ve sıcak olduğu ve ürünün yetişmesine yardım ettiği için tapınıldığını; Ganj nehrinin büyük bir nehir olduğu için kutsal sayıldığını; Fuji, Sina ve Olympus ve diğer kutsal dağlara büyük oldukları ve huşu ilham ettikleri için tapınıldığını düşünüyorlardı. Bu görüşün yanlış olduğu, kutsal şeylerin kendi başlarına her zaman pek de huşu verici olmamasından ve yüksek dağların ve büyük nehirlerin tümünün kutsal olmamasından belli olmaktadır...” ve “Elle tutulur kutsal şeyleri anlamanın yolu, onların elle tutulamayan, görünmez doğüstü düzenin elle tutulur gözle görülür sembollerini olduklarını bilmektir. Kutsal şeylere dokunabilmek doğüstü düzenin daha canlı olarak tahayyül edilmesine yol açar, bir tür ona olan inancımızı pekiştirir. Tanrı ve azizler uzakta

---

¹Şerif Mardin, **İdeoloji**, 7.Bsk., İletişim Yay., İstanbul, 2002, s. 91-92.

²Bryan S. Turner, “*Sivil Din*”, **Din Sosyolojisi**, (Der: Yasin Aktay-M. Emin Köktaş), 2.Bsk. Vadi Yay., Ankara, 1998, s. 244.

görünmez ve anlatılamaz oldukları halde insan bir ikonu görebilir, ona mum dikebilir. Sembollerin biçimi, sembolize edilen şeyin biçimiyle ilişkilidir. Böylece domuz, bir verimlilik ayininde kullanılmak için uygun bir semboldür. Yılan toprak altında yaşar ve ölümlerin ruhları gibi çok defa tehlikelidir”³ der.

Şu halde sembollerle ilgili olarak şunu ifade edebiliriz. Semboller sembolize ettikleri varlıklardan ayrı düşünülmemesi gereken kavram ve nesnelere. Semboller soyut kavramlara tekabül eden daha somut nesne veya kavramlar olabilir ve soyutluk somutluk bakımından herhangi bir öncelik-sonralık olmaksızın yaşamın parçası olan temel kavramların kullanımı, dolaşımı, öğrenilmesi gibi süreçler açısından da önemlidirler.

Sabır kavramı ve Eyyûb Peygamber ilişkisi de soyut kavram-sembol/sembol-nesne ilişkisi çerçevesinde bakılabildiğinde daha iyi anlaşılacaktır. Din adamlarımız sabrın ne olduğu ve önemi konusunda sık sık Eyyûb Nebi ilişkisini vurgularlar. Bu vurgulama sosyo-kültürel hayatımızda kendini ağır bir şekilde hissettirir. Öyle ki Eyyûb Peygamberi sabrın bir insanda nesneleşmiş şekli olarak da görmek mümkündür. Bundan dolayı sabır kavramı, Eyyûb Nebi ve ilişkisi başlı başına incelenmesi gereken bir konu olmaktadır.

Bu arada konunun tarihsellik taşıması sosyoloji ile tarih bilimi arasındaki ilişkiye değinmemizi gerektiriyor. Max Weber’e göre sosyoloji, genelleştiren bir bilimdir. O, sosyal tezahürlerin kanuni bilimidir. O, malzemesinin tamamını değilse de oldukça önemli bir kısmını tarihi gerçeklerden alıyor. Malzemesinin tamamını değil, ancak önemli bir kısmını alıyor. Çünkü sosyoloji, tarih biliminin ilgilenmediği şimdiki durumun sosyolojik gerçekleriyle de ilgilidir.⁴ M. Weber’in kendi ifadesiyle “Sosyoloji, tip kavramları yaratıyor ve olayların genel kurallarını arıyor. Bu ise, tarihin tekil eylem ve hareketlerin, olayların, teşekküllerin ve kişilerin tahlili esasındaki uğraşmalarına tamamıyla zıttır.”⁵ Diğer bir ifadeyle “Tarihin çok yönlülüğüne karşılık sosyoloji toplum olaylarını açık ve yalın bir biçimde dile getirmeye çalışmaktadır. Bunu sağlayabilmek için sosyoloji tip kavramını yaratacaktır. Böylece sosyoloji, toplum olaylarını yorumlayarak kavrar, olayları kendi akışı ve neden-sonuç bağlantısı içinde açıklamaya çalışır. Olayların tarih

³Şerif Mardin, **Din ve İdeoloji**, İletişim Yay., 10.Bsk., İstanbul, 2001, s. 54–55.

⁴Hans Freyer, **İçtimâî Nazariyeler Tarihi**, (Çev. Tahir Çağatay), AÜDTCFY, Ankara, 2.Bsk., 1968, s. 177.

⁵Hans Freyer, **age.**, s. 177.

biliminde olduğu gibi yalnızca algılanması ve yeniden kurulması sosyolojide yeterli değildir.”⁶ Dolayısıyla bu çalışmada Hz. Eyyûb’un tarihsel yönü ile bugünkü algılanışı tamamen sosyolojik bakış tarzı ile ele alınmaktadır.

2. AMAÇ

Araştırmanın amacı, üç büyük dinde sabır kavramının yerinin tespiti, sabır kavramı ile Hz. Eyyûb arasındaki ilişki ve bu ilişki üzerinden Dinî sembollerin toplumsal bilinci oluşturmadaki rolünü incelemektir.

Bunun için sabır kavramı ile Hz. Eyyûb arasındaki ilişkisi sadece teorik olarak değil Şanlıurfa Belediye sınırları içerisinde yer alan “Eyyûb Peygamber Makamı” ile Şanlıurfa’nın Viranşehir ilçesine bağlı Eyyûb Nebi Beldesindeki “Eyyûb Peygamber’in türbesi” olarak bilinen yerlerin etrafında yaşayanlarla birlikte buralara ziyaret edenlerle gerçekleştirilen uygulama ile anlamaya çalışılmıştır.

3. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

Bu araştırma dinin toplumsal yaşamı biçimlendirme fonksiyonunun bir boyutu dinî sembollerdir. Sembollerin tutunduğu veya üzerinden yükseldiği kavramlarla ilişkisi vardır. Dolayısıyla araştırma sabır kavramının çözümleme girişimini gerektirmektedir. Bununla birlikte sembollerin, sembolize ettikleri nesne-varlık veya kavramlardan ve bunlarla bağlantılı diğer göstergelerden bağımsız düşünülmemesi gerektiği dikkate alındığında sabır-Eyyûb Peygamber ve Eyyûb Peygamberin makam ve türbesi olduğu kabul edilen yerlere yapılan ziyaretler üzerinden Şanlıurfa ve ülkemizdeki din-toplum ilişkilerini tespit etme girişiminden dolayı önemlidir. Çünkü insanların kutsal kabul ettikleri mekân çevresinde sergiledikleri davranışlar benzer ve farklılıklar arz edebilmektedir. Dolayısıyla davranışların tespiti de din-toplum ilişkileri açısından önemlilik arz eder.

---

⁶Baykan Sezer, **Sosyolojinin Ana Başlıkları**, Sümer Kitabevi Yay., İstanbul, t.y., s. 49.

4. HİPOTEZ

Sabır; sorunlar karşısında insanın en büyük direnme gücü kaynaklarından birisidir. Sabır kavramı, Hz. Eyyûb, makamı ve türbesi ile ilgili ayrıntılı varsayımlar tespit edilmiştir.

- 1- İlâhi dinler inananlarına sabrı emretmiştir.
- 2- Hz. Eyyûb ilâhi dinlerde “Sabır insanı” veya “sabır peygamberi” olarak bir semboldür.
- 3- Şanlıurfa Belediye sınırları içerisinde bulunan “Eyyûb Peygamber Makamı” ile Şanlıurfa’nın Viranşehir ilçesine bağlı Eyyûb Nebi Beldesi’ndeki “Eyyûb Nebi Türbesi” başta bu mekânların çevresinde oturanlar olmak üzere ülkemizin her tarafından büyük bir ilgi ile ziyaret edilmektedir.
- 4- Hz. Eyyûb’ün “Makamı”nın hem şehir içinde hem de ulaşımının kolay olması, Viranşehir’in Eyüp Nebi Beldesindeki “Türbesi”nden daha çok ziyaretçi çekmektedir.
- 5- Makam, türbe vb. yerlere genelde eğitim düzeyleri düşük insanların ziyaret ettiği şeklinde bir ön kabul vardır.

5. SINIRLILIKLAR

Dinî sembollerin toplumdaki yeri ve toplumdaki bilinci oluşturmadaki rolünün tespiti önemlidir. Bu çalışma Hz. Eyyûb Nebi ve kutsal mekânlar üzerinden Şanlıurfa’daki toplumsal bilincin tespitidir. Ne var ki Şanlıurfa birçok peygamberin ve evliyaların türbelerin bulunduğu bir şehirdir. Bundan dolayı Şanlıurfa ülkemizde “Peygamberler Şehri” olarak da bilinir. Dolayısıyla ziyaretçilerle görüşme yerlerini Şanlıurfa Belediye sınırları içerisinde yer alan Eyyûb Peygamber Makamı ve Şanlıurfa’nın Viranşehir ilçesine bağlı Eyyûb Nebi Beldesindeki Eyyûb Peygamber’in Türbesi ile sınırladık.

6. YÖNTEM VE TEKNİKLER

Araştırmamızda nitel ve nicel veri tekniklerinin bir arada kullanıldığı bütüncül bir yöntem izlenmektedir.

1-Kaynak taraması: Sabır kavramı ve Hz. Eyyûb ile ilgili olarak üç kutsal kitap, İslâm dininin ikinci ana kaynağı olan hadis kitapları, tarih kitapları ve konuyla ilgili kitaplar taranarak sabır kavramı ve tarihsel bir şahsiyet olarak Eyyûb Nebi hakkında bilgi edinilmiştir.

Kaynak taramasında sabır kavramı ve Eyyûb Peygamber ilişkisine tamamen din sosyolojisi perspektifinden bakılmadığı gibi, diğer ilâhiyat bilimlerinin⁷ tartışma konusu yaptığı bazı ayrıntılar konumuzu ilgilendirmediğinden dolayı değinilmemiştir.

2-Alan araştırması: Konuyla ilgili yerlere bizzat gidilerek, o yerlerde yaşayan sakinler ve ziyaretçilerle görüşülmüştür. Onların duygu ve düşünceleri tespit edilerek araştırmaya konu olarak seçtiğimiz temel kavram olan “sabır”; bu kavramın sembolleştiği Eyyûb Peygamber, makamı, türbesi ve yöre halkı ile birlikte ziyaretçilerin zihinsel dünyasında ve pratik yaşamındaki etkileri anket tekniği ile belirlenmeye ve açıklanmaya çalışılmıştır.

7. TEMEL KAVRAMLAR

Bilindiği gibi bir araştırmanın iyi yürütülebilmesi için bir takım anahtar kavramlara ihtiyaç duyulur. Diğer ifadeyle kavramlar bir anahtar rolü görür. Dolayısıyla bizde araştırmanın daha iyi anlaşılabilmesi için kavramlar hakkında kısa ve öz açıklamalar yoluna giderek çalışmayı kavramlar içine hapsetmemeye çalıştık.

7.1. DİN

Din ve insan ikilisinin birlikteliği tarihin her döneminde var olagelmıştır. Nerede bir insan varsa orada din var olmuştur. “Çünkü inanç, insanın kendi varlığına, içinde bulunduğu doğaya, doğaüstü kuvvetlere, kendi hayatı ile doğa ve doğaüstü kuvvetler arasındaki ilişkiye anlam verme ihtiyacını karşılar.”⁸ İnsanın yaşamını sürdürebilmesi ve bundan zevk alması çevresini anlaması veya anlamlandırması önem arz etmektedir. Anlam verme sıradan bir olay olmaktan daha çok evren

---

⁷Hız. Eyyûb’un hanımına vurmağa yemini ve bu yeminin yerine getirilmesinde Allah’ın o’na verdiği ruhsat(kolaylık)ın sadece Hz. Eyyûb için olduğu veya herkes için geçerliliğinin devamı gibi tartışmalar.

⁸Yılmaz Özakpınar, **İslâm Medeniyeti ve Türk Kültürü**, Ötüken Yay., İstanbul, 1999, s. 19.

içindeki yeri ve değeri üzerinde olmaktadır. Dolayısıyla bu konuların sistematik bir şekilde “anlam dünyası” veya “sembol düzeni” oluşturmasının adı veya bu konuların insanın dünyasına sistematik şekilde sunulmasına din denilmektedir.

Din; insanın tabiatında ‘olan ve zorunlu olarak dışa vuran bir bağıllık hissini de yansıtmaktadır.⁹ Din, akılla anlaşılır bir sistemdir. Bununla birlikte insan akli, algı verilerine dayanak dinin hakikatini kuramaz.¹⁰ Din duygusu insanın doğuştan getirdiği ve dinî mahiyet arz etmeyen bir dindarlık kabiliyeti ve yeteneğidir.¹¹ Dolayısıyla inanma bir temel ihtiyaç olarak ortaya çıkmaktadır.

Bunu bir temel ihtiyaç olarak kabul etmeyenlerin tarih süreci içinde az da olsa çıktıkları vakidir. Bununla beraber karşı çıkmanın anlamsız olduğunu fark edenler ya toplumlarının dinlerini kabul etmişler ya da kendileri yeni bir din kurmaya çalışmışlardır.

Bilindiği Auguste Comte yeni bir din kurduğunu belirterek ilmihâlini yazmıştır. Comte, eserinde “Gelenekleri koruyan dindir. Dirilerin ve ölümlerin birliğini sadece anlaşılır değil aynı zamanda hissedilir kılan dindir. Din olmasaydı ruhi güç de olmayacaktı. Dinin varlığı, bağımsızlığı gibi her toplumun zarurî şartıdır. Bütün ahlâkî disiplin, bütün kural, bütün adalet onun kaybolmasıyla silinir”¹² diyerek dinin bireysel ve toplumsal açıdan önemini vurgulamaktadır. Din duygusu; kendini öyle ya da böyle insanın eylemlerini belirlemede en temel olgulardan olmuştur.

J. M. Yinger, birkaç saat içinde yüzlerce din tarifi toplanabileceğini vurgular.¹³ Dolayısıyla dinin, bir noktaya ağırlık verilerek, teolojik, ahlaki, felsefî, psikolojik ve sosyolojik¹⁴ tanımlarının yapıldığı görülmektedir.

Oysa din, bizim içgüdülerimiz veya iç tepilerimizden biri yahut ötekisiyle özdeşleştirilemez.¹⁵ Çünkü din bireyin en derin tabakalarına kadar etki eder. Öyle ki, bireyin kesin bir şekilde bütün varlığı ile katıldığı bir olay varsa o da dindir.¹⁶

---

⁹Abdurrahman Küçük, “*Kur’an’da Din ve Din Anlayışı*”, DTA, DTDY, Ankara, 2000, s. 10.

¹⁰Yılmaz Özakpınar, *İnsan Düşüncesinin Boyutları*, Ötüken Yay., İstanbul, 2004, s. 66.

¹¹Celal Kırca, *Kur’an’ı Kerim’de Fen Bilimleri*, Marifet Yay., İstanbul, 1984, s. 185.

¹²Murtaza Korlaelçi, *Pozitivizmin Türkiye’ye Girişi ve İlk Etkileri*, İstanbul, İnsan Yay., 1986, s. 33.

¹³Günter Kehrler, *Din Sosyolojisi*, (Çev. Semahat Yüksel), Kubbealtı Yay., İstanbul, 1992, s. 9.

¹⁴Jamex L Cox., *Kutsal İfade Etmek*, (Çev. Fuat Aydın), İz Yay., İstanbul, 2004, s. 18–24.

¹⁵Joachim Wach, *Din Sosyolojisi*, (Çev. Ünver Günay), İFAV., İstanbul, 1995, s. 44.

¹⁶Freyer Hans, *age.*, s. 29.

Bununla beraber dinler, toplumların kendilerini tanıma ve tanıtmaya aracı olmuşlardır.¹⁷ Hemen hemen bütün dinler¹⁸ inananlarını artırabilmek için misyonerliğe yer vermektedirler.

Günümüz batı dillerinde, din kelime ve kavramının karşılığı olarak kullanılan religion kelimesi, Latince’de “bağlamak, birleştirmek” anlamında religio sözcüğünden kaynaklanmaktadır. Religio’nun iki kökten geldiği iddia edilmektedir. Birincisi Relegere kökünden “bir işi tekrar tekrar yapmak”, hem de “bağlamak, birleştirmek” anlamına gelmektedir. Diğeri religare kökü olmaktadır.¹⁹

Dinin ne’liği hakkında birçok anlama ve yorumlama girişimleri yapılmıştır ve yapılmaktadır. Din, kendisinde- insan veya değil- bütün varlığı kapsayan bir kutsal düzen hususundaki beşer tavrıdır. Diğeri bir ifadeyle din, anlamı insanı hem aşan hem de içine alan bir düzene inanmaktır.²⁰ Din, sosyal fiil için bir isteklendirme olduğu gibi, hadiselerin akışı konusunda bir tefekkürdür.²¹ Din, kutsal fikrine dayalı olan ve müminleri bir sosyo-dinsel topluluk içinde birleştiren bir inançlar, semboller ve pratikler kümesidir.²² Bacon’un ifadesiyle din, insan toplumunun en önemli bağıdır.²³

İlk defa bütün dinleri içine alacak şekilde dinin içeriğini tanımlama girişimini yapan Rudolf Otto’dur.²⁴ Ona göre din, kutsalın tecrübesidir.²⁵ Aynı zamanda da dinin özünü oluşturan akli olmayan tek kavram “kutsal”dır. Mental bir durum olan kutsal, “sui generis”tir ve indirgenemez bir konumdur. G. Mensching’in “din kutsalla karşılaşmadır” tanımı da kısa ve özündür.²⁶ Din tanımlarını verdikten sonra sosyoloji-din özelde de din sosyolojisi bilimine kısaca değinmek istiyoruz.

Sosyoloji, M. Weber’e göre toplumsal davranışı yorumlayarak anlamak ve bu yolla davranışı kendi akışı ve doğurduğu tesirlerle birlikte sebeplerini ortaya koyarak

---

¹⁷Baykan Sezer, **Toplum Farklılaşmaları ve Din Olayı**, İÜFEFY, İstanbul, 1981, s. 32.

¹⁸Yahudilik ve Hinduizm etnik kökenli milli din olmaları nedeniyle misyonerliğe yer vermemektedirler. (A. İhsan Yitik, **Hint Kökenli Dinlerde Karma inancının Tenasüh İnancıyla İlişkisi**, Ruh ve Madde Yay., İstanbul, 1996, s. 18.)

¹⁹Kürşat Demirci, **Dinlerin Dejenerasyonu**, İnsan Yay., 2.Bsk., İstanbul, 1996, s. 9.

²⁰Peter L.Berger, “**Dini Kurumlar**”, **Toplumbilimi Yazıları**, (Der. ve Çev. Adil Çiftçi), Anadolu Yay., İzmir, 1999, s. 80.

²¹Günter Kehrler, **age.**, s. 112.

²²Gordon Marshall, **Sosyoloji Sözlüğü** (Çev. Osman Akınhay-Derya Kömürçü), Bilim ve Sanat Yay., Ankara, 1999, s. 156.

²³Joachim Wach, **age.**, s. 29.

²⁴Hans Freyer, **Din Sosyolojisi**, (Çev. Turgut Kalpsüz), AÜİFY, Ankara, 1964, s. 31.

²⁵Joachim Wach, **age.**, s. 37; Günter Kehrler, **age.**, s. 32.

²⁶Günter Kehrler, **age.**, s. 6.

açıklamak isteyen bir ilimdir.²⁷ Din de bir sosyologu, sosyal bir görüngü olması bakımından ilgilendirmektedir.²⁸ Çünkü din insanı ve insanları belirli bir davranışa veya davranışlara yönlendiren güçlü bir motivedir. “Davranış (ister dışa vurulmuş, ister içsel bir fiil, ister suskun kalma veya göz yumma olsun) davranışta bulunan kişi ya da kişilerin subjektif bir mana vererek sergilediği beşeri tavırlardır.”²⁹

Din sosyolojisinin incelediği şey, **insanın dinden kaynaklanan sosyal faaliyetidir.**³⁰ Yalnız burada dikkat edilmesi gereken “zorunlu ilk şart, dini tecrübenin zenginliği ve engin çeşitliliğinin, tam hakkı verilerek tasdik edilmesidir.”³¹ Aksi takdirde sağlıklı bir sonucun veya sosyal aktörün eyleminin anlaşılmasında istenilen elde edilemeyebilir.

7.2. KUTSAL

Kutsal kavramını sosyoloji ile özdeşleştiren Emile Durkheim’dir. Ona göre kutsal kavramı dinlerin özüdür. Aynı zamanda dinlerin sosyolojik çözümlemesinin bir anahtarı olmaktadır. Emile Durkheim’e göre din, kutsal ve kutsal olmayandır.³² Kutsallık; menşe ve özü itibarıyla, gizemli ve tabiatüstü güçle olan teması sebebiyle bir kısım eşyaya, bazı insanlara, bazı yerlere, olay ve faaliyetlere atfedilen üstünlük ya da meziyettir.³³

Sami dillerde kds/kds kökünden kelimeler ve Yunanca da hagios, Latince’de sacrum kelimeleriyle karşılanan kutsal kavramı, bir din içerisindeki unsurları birbirine bağlayarak o dinin bütünlüğünü sağlayan veya kuşatan en temel elamanıdır.³⁴ Çünkü kutsal tüm dinî unsurları kendisine bağlayan bir üst unsurdur.³⁵ Kutsalda her zaman aşkınlık belirleyicidir; bizi aşan bir şeylerin kutsal olması gerekir.

---

²⁷Max Weber, **Sosyolojinin Temel Kavramları**, (Der. ve Çev. Medeni Beyaztaş), Efkâr Yay., İstanbul, 2004, s. 13.

²⁸Günter Kehr, **age.**, s. 7.

²⁹Max Weber, **age.**, s. 13.

³⁰Günter Kehr, **age.**, s. 7.

³¹Joachim Wach, **age.**, s. 31.

³²Raymond Aron, **Sosyolojik Düşüncenin Evreleri**, (Çev. Korkmaz Alemdar), Bilgi Yay., 4. Bsk., Ankara, 2000, s. 278.

³³Ahmet Güç, “*Dinlerde Kutsal Ve Kutsallık Anlayışı*”, DTA, DTDY, 2.Bsk. Ankara, 2002, s. 340.

³⁴DİA, C. XV, s. 495.

³⁵Kürşat Demirci, **Dinler Tarihinin Meseleleri**, İnsan Yay., İstanbul, 1997, s. 90.

Bu bizi aşan şey gerçek anlamda saygı ve hayranlık uyandıran şeydir.³⁶ Dolayısıyla kutsal, bu âlemi aşmıştır; bu, onun gizemi ve ulaşılamaz karakteridir.³⁷

Kutsal, huşu uyandıran, cezp edici olan, irrasyonel olan, doğrudan tanımlanamaz olan, dilselleştirilemez olandır.³⁸ Kutsal, insanî gerçeklikten son derece farklı bir gerçekliktir; o rasyonel düşünce tarafından kavranılamaz ve gücüyle insanı mağlup eder.³⁹ Kutsallık hem güç hem etkinlik hem de üretkenliğin kaynağıdır.⁴⁰ Kutsal, saygı uyandıran; saygıya ve korkuya sevk eden her şeydir. Kutsal, bilinmeyen ve ölçülemeyenin esrarı önünde hissedilen bir hayrettir.⁴¹

“Kutsal”ın iyi, gerçek ve güzel gibi değerlere eklenen bir dördüncü değer olmak yerine, bu değerlerin şekilleri ve ortak kaynakların doğduğu rahim⁴² olduğunu belirtmek mümkündür.

Aslında insanı kutsal bir düşünceye, onunla birlikte olmaya ve onu hissetmeye iten kökenin ne olduğu şeklinde bir sorunun sorulması mümkündür. Kuşkusuz bunun cevabı yaratılış(fitrat) olmaktadır. Evet, İnsan fitraten yüce bir varlığa inanma duygusu ve bu inancını düşünsel olarak da ifade edebilme yeteneği ile yaratılmıştır. Dolayısıyla kutsiyet duygusu ve sezgisi, bütün dinlerde ortak yaşantı ve tecrübe olarak yer alır.⁴³

İnsan içinde yer aldığı toplumunun kutsalından kendince ayrıldığını, kutsalının yokluğunu ifade etse de “kutsalın tükenmeye, dışlanmaya ve görmezlikten gelinmeye başladığı durumlarda bile insan ve toplum kendisi için kutsallaştırma faaliyetinde bulunmaktan geri durmaz.”⁴⁴ Yalnız burada belirtilmesi gereken bir konunun ortaya çıktığı görülmektedir. O da insanın kendi kutsalını nasıl üretebildiği konusudur. İnsan kutsalını yoktan mı yoksa daha önceki merkez bir kutsal üzerinden mi üretmektedir.

Görülmektedir ki insan kutsalını yoktan üretmiyor. Aksine insan tek olan kutsal üzerinden gönderme yaparak yeni kutsalını üretmektedir. Tek olan kutsalın gördüğü

---

³⁶ Afşar Timuçin, **Felsefe Sözlüğü**, Bulut Yay., Genişletilmiş 4.Bsk., İstanbul, 2002, s. 339.

³⁷Paul Tillich, **İmanın Dinamikleri**, (Çev. Fahrullah Terkan-Salih Özer), Ankara Okulu Yay., Ankara, 2000, s. 25.

³⁸Latif Tokat, **Dinde Sembolizm**, Ankara Okulu Yay., Ankara, 2004, s. 53.

³⁹Peter L Berger, **age.**, s. 78.

⁴⁰Mircea Eliade, **Kutsal ve Dindışı**, (Çev. M. Ali Kılıçbay), Gece Yay., Ankara, 1992, s. 9.

⁴¹Mehmet Aydın, **Ansiklopedik Dinler Sözlüğü**, Nüve, Konya, 1.Bsk., 2005, s. 436.

⁴²Joachim Wach, **age.**, s. 39.

⁴³Hayati Hökelekli, **Din Psikolojisi**, TDVY., Ankara, 3.Bsk., 1998, s. 131.

⁴⁴Necdet Subaşı, **Kutsanmış Görüntüler**, Nehir Yay., İstanbul, 1999, s. 152.

fonksiyondan yararlanmakta olup buna göre kendine kutsal üretmektedir. Dolayısıyla insanın sürekli kutsal üretebilmesi, yaratılışında sahip olduğu tek, aşkın kutsal üzerinden olmaktadır.

İnsan kutsalını öğrenmeye ve tecrübe edebilmeyi “ikinci sosyo-kültürel doğumunu yaşadığı”⁴⁵ ailesinde sosyalleşme süreci içinde başlamaktadır.

Evet, kutsallık tarihin belirli bir döneminde yapılmış, bitmiş her hangi bir olay değildir. Kutsallık, tarihin her döneminde farklı boyutlar içerisinde yaşanan bir süreçtir. Yaşanırken değerinden bir şey kaybetmeksizin farklı görüntüler şeklinde varlığını sürdürdüğü gibi taraftarlarına hoş bir korku ve hayret vermeğe devam eder. “Hoş bir korku” ifadesini tercih etmekteyiz. Çünkü “kutsal korkusu”nun diğer korkulardan farklı olarak insanı kendine yönelttiği, diğer korkuların ise insanı uzaklaştırdığını belirterek, kısra kavramını açıklamaya geçiyoruz.

7.3. KISSA

Kıssalar Kur’an-ı Kerim’in yaklaşık üçte birini oluşturmaktadır. Kıssalarda düşünce duygu yoğunluğu içinde verilmektedir. Onların hayatlarının insanlar için bir ders, bir ibret, bir örnek olması için anlatılmaktadır.⁴⁶ Kur’an-ı Kerim peygamberlerin hayatlarını bir biyografi kitabı gibi sunmamakta; Peygamberlerin hayatlarından çıkarılacak dersleri vermektedir. Bütün peygamberlerin hayatlarından ortak noktalar (topluluklarına yaptıkları Allah’a kulluk çağruları) olduğu gibi belirli konulara (Hz. Eyyûb’un sabrını, Hz. Yusuf’un kardeşleri ve efendisinin kadını ile mücadelesi vb.) da yer verilmektedir. Kur’an-ı Kerim, geçmiş toplulukların akıbetlerinden ibret almayı öğütüyor ve dünya hayatının bir imtihan olduğunu bildiriyor. Kıssaların bu fonksiyonlarının yanı sıra bir başka fonksiyonu da soyut kavramlar sembolleşirken (ve somutlaşırken) o kavramın toplum tarafından öğrenilmesine, anlaşılmasına ve yaygınlaşmasına katkıda bulunmaktır.

7.4. PEYGAMBER VE NEBİ

---

⁴⁵Günter Kehr, *age.*, s. 100.

⁴⁶İbrahim, 14/5

Peygamber kelimesi Farsça olup, “haber getiren” anlamına gelmektedir. Arapça kökenli olan Resul ve Nebi kavramlarını kapsamaktadır. İslâm literatürü içinde Resul; kendisine yeni bir dinle beraber yeni bir kitap verilen Allah’ın elçisine; Nebi ise kendisine yeni bir kitap verilmeyen daha önceki dinin emirlerini tebliğ edene denilmektedir. Ancak böyle bir ayrımın da olmadığını belirten İslâm bilginleri de vardır.

Şanlıurfa merkezin güneyinde yer alan ve Hz. Eyyûb’un çile çektiği yere Eyyûb Peygamber makamı; Hz. Eyyûb Peygamber’in mezarının bulunduğu Viranşehir’e bağlı Beldeye de Eyyûb Nebi Beldesi denilmektedir. Teolojik tanım ve tartışma konusu olan Nebi-Rasûl ayrımı Şanlıurfa’daki aynı peygambere ait olduğu ileri sürülen bu iki yer için kullanılırken bu ayrım söz konusu değildir. Buradaki ayrımın temelinde sadece halkın zihninde farklı yer olduğunu vurgulamak üzere olduğunu düşünüyoruz. Dolayısıyla Peygamber ve Nebi kavramları zihinlerde yanıtıcı olarak yer almamalıdır. Her iki kavramda Hz. Eyyûb’un Allah’ın elçisi olduğunun tanımlamasıdır.

7.5. MAKAM

Burada söz edilen makam Hz. Eyyûb’un Şanlıurfa merkezin güneyinde yer alan Eyyubiye semtindeki Eyyûb Peygamber makamıdır. Başta Şanlıurfa ve çevresi olmak üzere yurdun çeşitli yerlerinden çok ziyaretçi buraya gelmektedir. Bu ziyaretçiler kutsal biri yeri ziyaret ederek, kendilerini daha mutlu hissetmektedirler. Çünkü mukaddes yere girmek, kutsal olanla karşılaşmak demektir. İşte burada sonsuz derecede uzak olan, uzaklığını kaybetmeksizin kendisini yakınlaştırır ve hazır kılar.⁴⁷ Yine buralar kutsal gücün, bereketin daha çok hissedildiği, fark edildiği yerlerdir.⁴⁸

7.6. SEMBOL

---

⁴⁷Paul Tillich, *age.*, s. 25.

⁴⁸Ekrem Sarıkçıgözü, *Din Fenomenolojisi*, SDÜİFY, Isparta, 2002, s. 25.

İleride üçüncü bölümde daha detaylı olarak yer verileceğinden dolayı burada kısaca değinilecektir. Sembol ve simge aynı anlamı ifade etmektedir. Dolayısıyla çalışmada bazen simge bazen de sembol kullanılmıştır.

Simgeler yalnızca başka bir şeylerin yerini tutmaktan ya da başka bir şeyleri temsil etmekten daha fazlasını yaparlar. Aslına bakılırsa tüm yaptıkları bundan ibaret olsaydı geçerliliklerini kaybederlerdi.⁴⁹

Simgeler hayatımızda yer aldıkları gibi “simgeler aynı zamanda kendilerini kullananlara, anlamlarının bir kısmını kendilerine kazandırmalarına izin verir.”⁵⁰

---

⁴⁹Anthony P. Cohen, **Topluluğun Simgesel Kuruluşu**, (Çev. Mehmet Küçük), Dost Yay., Ankara, 1999, s. 11.

⁵⁰Anthony P. Cohen, **age.**, s. 11.

1. BÖLÜM

1.1. SABIR VE KAVRAMSAL ÇÖZÜMLEMESİ

İnsan demek sabır demektir. İnsanın sabra ihtiyaç duymaması için mükemmel olması gerekmektedir. Oysa insan yaşamının başlangıcından itibaren her şeyde sabra ihtiyaç duyar. Çevremize baktığımızda hayvanların doğdukları andan itibaren içgüdüleriyle hareket ederek yaşamlarını sürdürmeye başladığını görürüz. Fakat insanın hayvan yavrularının sergilediği bu hareketleri yapması için büyük bir süreye ihtiyacı vardır. İhtiyacın içinde ise sabır gizli olarak yer almaktadır.

İnsan kültürünü ve medeniyetini sabırla üretir, yaşatır ve değiştirir. Her bilimsel buluşun, her insanî oluşun temelinde sabır vardır. Sabır gözle görmediğimiz veya fark etmediğimiz bir gerçektir. Bugün insanlara nasıl başarılı olunur veya başarı nasıl sürdürülebilir vb. şeklinde bilgilendirici yayınlar, kurslar gerçekte sabırlı olmanın, sabırla çalışmanın öğütlenmesinden başka bir şeyi oluşturmamaktadır.

Sabır anlamının içeriği, aşağıda görüleceği gibi, batı Avrupa dillerinde bir tek kelime ile güç karşılanabilir. Arap dil bilginlerine göre, mastarı sabr olan s-b-r kökü “alıkoymak” veya “bağlamak” anlamına gelmektedir; buradan “katalahu sabran” “onu sıkıca yakalayarak, öldürdü” anlamına gelir.⁵¹

Sabır; elem, sıkıntı ve belalara sızlanmayı terk etmek veya nefse haz veren şeylerden uzaklaşmak diye de tarif edilmiştir.⁵² Başka bir tarif de sabır, üzücü bir olay karşısında kendine hâkim olmak, kızgın davranışlara girmemek; dili şikâyetten, organları yanlış hareketlerden korumaktır.⁵³ Sabır, tıpkı bir ölü gibi, nefsin haz duyduğu şeylerden mücahede ile uzak kalması demektir.⁵⁴

Sabır, her ferahın, her başarının anahtarı⁵⁵ olduğu gibi cesaret ve güçlü iradenin sembolü sayılır.⁵⁶ Allah’ın en güzel isimleri olarak bilinen esma-i hüsnâ arasında

---

⁵¹İA, C. X, s. 3.

⁵²Hasan Kamil Yılmaz, **Ana Hatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar**, Ensar Yay., İstanbul, 1999, s. 170.

⁵³Süleyman Ateş, **İslâm Tasavvufu**, Yeni Ufuklar Yay., Meka, İstanbul, s. 300.

⁵⁴Necmüddin Kübra, **Tasavvufi Hayat**, (Haz. Mustafa Kara), Dergâh yay. İstanbul, 1980, s. 63.

⁵⁵Elmalılı Hamdi Yazır, **Hak Dini Kur’an Dili**, (Sad. İsmail Karaçam vd.), Feza gazetecilik, İstanbul, 1998, C. I, s. 289.

sabûr isminin de yer almış olması sabra büyük bir değer vermektedir. Yüce Allah'ın bu ismi, çok sabırlı, günahkârları cezalandırma konusunda acele etmeyen, onlara süre tanıyan anlamına gelir.⁵⁷

1.1.1. TASAVVUF LİTERATÜRÜ İÇİNDE SABIR KAVRAMI

İslâm toplumunun geçmiş dönemlerinde dinin yaşanması konusunda farklı hareketler var olmuştur. Bu hareketlerin başında hiç kuşkusuz tasavvuf yer almaktadır. Tasavvufu mistisizmle karıştırmamak gerekmektedir. Tasavvuf tecrübesi makam ve hâllerden meydana gelmektedir.

Sabır kavramı, zengin kavramlar ve iz düşümü olarak da eylemleri içeren tasavvuf literatürü içinde önemli bir yere sahiptir. Çünkü bu kelime burada bir çeşit ilmi ve hatta daha üstün derecede bir kavram olmuştur.⁵⁸ Ebu Serrâç da “Sabır, yüce bir makamdır”⁵⁹ diyerek sabrın tasavvuf literatürü içindeki önemini dikkat çekmektedir.

Hoca Ahmet Yesevî'ye göre makamların esası sekizdir. Bu sekiz makamdan biri olan sabîrler makamının üstadı Hz. Eyyûb'dür.⁶⁰ Cüneyd Bağdadî de aynı şekilde makamların sekiz olduğunu ve Hz. Eyyûb'ün yaralarının kurtlanması imtihanına sabrettiğini⁶¹ belirtmektedir. Hatem-i Esam da “Allah'ın kıyamet günü dört kişi ile dört sınıf insana delil ve örnek göstereceğini; bunlarında zenginlere Süleyman (as.), fakirlere İsa (as.), kölelere Yusuf (as.) ve hastalara da Eyyûb (as.)”⁶² olduğunu belirtmektedir.

Çalışmamızın daha ileri bölümlerinde de görüleceği gibi Hz. Eyyûb; diğer kültürel alanlarda sabır sembolü olarak yer aldığı gibi tasavvuf kültüründe de sabîrler makamının üstadı diğer ifadeyle sabrın sembolüdür.

---

⁵⁶H.Emin Sert, **Kur'an'da İnsan Tipleri ve Davranışları**, Bilge Yay., İstanbul, 2004, s. 195.

⁵⁷**İslâm'da İnanç İbâdet ve Günlük Yaşayış Ansiklopedisi**, İFAV, İstanbul, 1998, C. IV, s. 40.

⁵⁸İA, C. X, s. 5.

⁵⁹Ebu Nasr Serrac et-Tusi, **el-Lüma'**, (Çev. H. Kamil Yılmaz), Altınoluk, İstanbul, 1999, s. 48.

⁶⁰Hazini, **Cevahiru'l Ebrar min Emvacı Bihar** (Yesevi Menâkıbnâmesi), (Haz. Cihan Okuyucu), Kayseri, 1995, s. 66; Fuat Köprülü, **Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar**, 8.Bsk., DİB Yay., Ankara, 1993, s. 99.

⁶¹Hucviri, **Keşfu'l-Mahcûb**(Hakikat Bilgisi), (Ter. Süleyman Uludağ), Dergah Yay., 1.Bsk., 1982, s. 120.

⁶²İmam Gazali, **İhyâu Ulûmi'd-Dîn**, (Ter. Ahmet Serdaroğlu), Bedir Yay., İstanbul, 1978, C. IV, s. 244.

Tasavvuf literatüründe makam, kulun tekrar ede ede kazandığı ve vasıf hâline getirdiği adâb ve ahlâktır⁶³ ki istek, arayış, sıkıntılara göğüs germe ve çalışarak elde edilir.⁶⁴ Ebu Nasr Serrac et-Tusi de makamı kulun; ibâdet, mücâhede, riyazet, uzlet gibi konularda Hakk'ın huzurunda bulunduğu manevi yer⁶⁵ olarak tanımlamaktadır. Sabır makamı, yakın makamlarının ikincisidir.

Bu literatürü “tecrübeleri” ile oluşturan ve zenginleştiren mutasavvıfların sabır ve çeşitleri hakkındaki yorumları kuşkusuz önemlidir. Sabır üzerine yapılan yorumlara dışarıdan bakıldığında birbirine zıt görüşler olarak algılanabilir. Oysa tasavvufçuların tasavvufu anlatmakta kullandıkları “tatmayan bilmez” ilkesi hemen bilinmesi veya hatırlanması gereken bir konu olarak yer almaktadır.

Cüneyd'e “sabır nedir?” diye sorulunca, “yüzü ekşitmeden acıyı yudum yudum içine sindirmendir”⁶⁶ ve yine sorulan soruya “zorluk ve sıkıntı zamanı geçinceye kadar, rızık sıkıntısına Allah için tahammül göstermektir”⁶⁷ cevabını vermiştir. Hz. Ali “Vücuda göre baş ne ise, imana göre sabır odur”⁶⁸ şeklinde belirttiği gibi yine o'na göre “sabır, tökezlemeyen bir binektir.”⁶⁹

Sülemi “Sabır, belâlardan lezzet almak, günleri tükeninceye dek ölümünü (gönlünde) taşımak (kendisini ölmüş gibi farz etmek)tır. Asıl sabır, belâ oklarına göğüs gererek hedef olmaktır. Sabreden, beladan lezzet aldıkça ve bela ile korundukça tasabbur içindedir. Çünkü belânın acılığını tadar, zorluğunu çeker.”

Zunnûn, “Sabır, (Allah'ın emirlerine) muhalif olan davranışlardan uzaklaşmak, musibetin elemlerini yudum yudum içerken sükûneti muhafaza etmek ve maişet alanını fakirliğin istilâ ettiği zaman zengin görünmektir.” İbn Atâ: “Sabır musibetler içinde iken en güzel şekilde edebe riâyet etmektir.” Ebu Osman, “Sabbâr (çok sabreden), kendisini, nefesine güç gelen şeylere hücumla alıştırır kimsedir.”⁷⁰ İbn Sübrime “Sabır, musibet anında; bu bir buluttur biraz sonra açılır.” Ebu Said Arabî “Sabır bütün belaları gönül rahatlığıyla karşılamaktır.”⁷¹

⁶³Ebu Talib El-Mekki, **Kutu'l Kulub**(Kalplerin Azığı), (Ter. Yakup Çiçek-Dilaver Selvi), C. II, 2.Bsk. 2004, s. 239; **Kuşeyrî Risâlesi** (Çev. Süleyman Uludağ), Dergâh Yay., 3.Bsk., İstanbul, 1999, s. 149.

⁶⁴Kuşeyrî Risâlesi, s. 149.; Yılmaz H. Kamil, **age.**, s. 154.

⁶⁵Ebu Nasr Serrac et-Tusi, **age.**, s. 41.

⁶⁶Kuşeyrî Risâlesi, s. 266.

⁶⁷Ebu Nasr Serrac et-Tusi, **age.**, s. 48.

⁶⁸Kuşeyrî Risâlesi, s. 266.

⁶⁹Kuşeyrî Risâlesi, s. 268.

⁷⁰Kuşeyrî Risâlesi, s. 267.

⁷¹Mustafa Kara, **Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi**, Dergâh Yay., 2.Bsk., 1990, s. 108.

Ebu Osman, “İbadete verilecek olan mükâfatın en güzeli sabra verilen mükâfat olacak ve onun üstünde bir mükâfat bulunmayacaktır. Zira Allah: ‘sabredenleri amellerinin en güzeline verdiğimiz ecir ile mükâfatlandıracağız’⁷² ayetini belirtmektedir.” Ruveyem “Sabır, şikâyeti ve sızlanmayı terk etmektir.” Zunnûn “Sabır Allah’tan yardım istemektir.”⁷³ Ebu Muhammed el-Cerîrî “Sabır, kalp sükûn içinde bulunduğu halde nimetle mihnet arasında fark görmemektir. Tasabbûr (sıkıntı çekerek sabretmek) içinde mihnet yükünün ağırlığını hissetmekle beraber sakin bir şekilde musibetlerle birlikte bulunmaktır.”⁷⁴

Ebu Ali ed-Dekkâk, sabredenler, iki dünyanın izzetine ermişlerdir. Zira onlar, Allah’ın beraberliğine kavuşmuşlardır. ‘Allah sabredenlerle beraberdir.’⁷⁵ Allah’ın beraber olduğu kimseler, elbette iki dünyanın şerefine ererler.”⁷⁶ Yine Ebu Ali ed-Dekkâk sabrın tarifi “takdire itiraz etmemektir”⁷⁷ diyerek bir sınır koymaktadır.

Sehl b. Abdullah et-Tusterî “Sabır, Allah-u Teâlâ’dan bir çıkış kapısı açmasını beklemektir.”⁷⁸ “O’na göre en faziletli ve en yüce hizmet sabırdır.”⁷⁹ “Namaz ve sabırla yardım isteyiniz!”(Bakara 45) ayetini, Sehl Tusterî, “Allah’tan yardım isteyiniz, Allah’ın emrine sabrediniz” şeklinde açıkladığı gibi “sabır bir temizleyicidir, eşya onunla temizlenir”, (Belâ ve musibete sabreden insan günah kirinden temizlenir)⁸⁰ diyerek sabrı manevi bir temizleme aracı olarak görmektedir. Bir başkası da “sabır, sabırda sabretmektir”⁸¹ diyerek sabrı tasavvuf felsefesi içine oturttuğu görülmektedir. Kelâbâzî; “bu söz, sabrederken bir çıkış kapısının açılmasını beklememek, manasına gelir” demektedir.

Ayrıca Sehl; Allah’ın, Kur’an-ı Kerim’de belâyâ ve sıkıntıya sabreden kimseden başkasını övmediğini ve sıkıntıya sabreden kimseyi ise sabrı sebebiyle övdüğünü⁸² belirtmektedir. Tasavvuf literatürü içinde Hz. Eyyûb’un sabrı önemli bir yere sahip olduğu gibi sabır gösterirken eylemin nasıl olması konusunda da ışık tutmaktadır.

---

⁷²Nahl, 16/96

⁷³Kuşeyrî Risâlesi, s. 267.

⁷⁴Kuşeyrî Risâlesi, s. 268.

⁷⁵Bakara, 2/153–249, Enfâl, 8/46–66

⁷⁶Süleyman Ateş, s. 307.

⁷⁷Kuşeyrî Risâlesi, s. 271.

⁷⁸Şihabüddin Sühreverdi, **Avarifü’l Mearif (Marifet İhsanları)**, (Ter. Yahya Pakiş-Dilaver Selvi), 1.Bsk. 1988, s. 463; Kelâbâzî, **Ta’arruf**, (Çev. Süleyman Uludağ), 2.Bsk., İstanbul, 1992, s. 143.

⁷⁹Kelâbâzî, **age.**, s. 143.

⁸⁰Kelâbâzî, **age.**, s. 144.

⁸¹Şihabüddin Sühreverdi, **age.**, s. 463.; Kelâbâzî, **age.**, s. 143.

⁸²Ebû Talip Mekkî, **age.** s. 242.

“Başıma musibet geldi”(Enbiyâ, 21/83) ayetini, Ebu Amr Dımışkî “Başıma musibet geldi, beni sabırlı kıl. Zira sen merhamet edenlerin en çok merhamet edenisin.” Hz. Eyyûb’un, musibeti ganimet bildiği ve “ben bu nimete layık değilim, fakat lütfettin” dediği şeklinde vurgulanmaktadır. Yine başka biri de bu konuda “Eyyûb (as) kendisi için değil, Allah için ağlamıştı. Başına gelen musibetin elemi bütün vücudunu istila etmiş, bu sebeple aklının başından gideceğinden korkmuştu. (akıl gidince marifetullah da gider, marifet akılla kaimdir.)⁸³

Ayrıca tasavvufçular zorluklara sabırla birlikte müminin bolluk içinde de sabır göstermesi gerektiğini belirterek sabra farklı bir boyut getirmektedirler. Bu konuda Sehl b. Abdullah “Afiyete (bolluğa) sabır edip isyana düşmemek, belaya sabırdan daha zordur” diyerek, insanın yokluğa belki zorunlu olarak katlanabildiği fakat bollukta sabır göstermenin zorluğuna dikkat çekmektedir. Yine bu konuda Hz. Peygamber’in arkadaşlarının “sıkıntıyla imtihan edildik, sabrettik; fakat genişlikte imtihan edildik, sabredemedik”⁸⁴ şeklindeki ifadeleri de hatırlanmalıdır. İnsanın elde ettiği bolluk içinde yapabileceği israf veya Allah’ı unutması olayı belki sabrın bu şekilde anlaşılması olabilir. Çünkü Kur’an-ı Kerim’de “mallarınız, evlatlarınız bir imtihan aracıdır”⁸⁵ şeklinde bir uyarı yapılmaktadır.

Tasavvuf düşüncesi içinde her ne kadar sabır, bolluk içinde de sergilenmesi gereken bir tavır olarak ortaya konsa da daha çok başa gelen kötü olaylar karşısında gösterilmesi gereken bir eylem olarak yer aldığı söylenebilir. Sabır çeşit olarak üçe ayrılmaktadır:

- 1-Allah’ın emirlerini yerine getirmede sabır
- 2-Günahlardan kaçınmada sabır
- 3-Hayatta karşılaşılan zorluklara sabır.⁸⁶

Bunlardan ilk ikisi kulun iradi eylemlerinde; emredilenlere uymada ve yasaklananlardan sakınmada sabır, üçüncüsü kulun iradesi dışında kalan; Allah’tan gelen imtihanda olmaktadır. Bu da iki kısma ayrılmaktadır. Birincisi insan aracılığıyla gelen ve insanların uzaklaştırmaya güç yetiremediği eziyet ve belalardır. İnsanların birbirleri hakkında dedi kodu yapmaları, iftira atmaları vb. ikincisi

---

⁸³Kelâbâzî, *age.*, s. 144.

⁸⁴Mekki Ebu Talip, *age.* s. 253

⁸⁵Bakara, 2/155

⁸⁶Kuşeyrî Risâlesi, s. 278; Selçuk Eraydın, **Tasavvuf ve Tarikatlar**, 4.Bsk., İ.FAV., İstanbul, 1994, s. 166; Süleyman Ateş, *age.*, s. 302.

doğrudan Allah tarafından gelen ve kişinin savuşturmaya gücünün yetmediği durumlardır. Hastalık, sakatlık, doğal afetler nedeniyle meydana gelen can ve mal kayıplarıdır.⁸⁷

Bu kavram dinsel bir zihniyet içerdiği gibi aynı zamanda ahlakî bir davranışı ifade eder. İster dinsel zihniyet ister ahlakî davranış ifade etsin her ikisi de toplumsal davranış ve ilişkileri biçimlendirmekle sosyolojik bir boyut kazanmaya başlamıştır. Konuya Weberci perspektifle baktığımızda dinin bu kavramla dinsel zihniyet dönüştürücü boyutunun; Durkheim gibi yaklaşınca da “dinin ahlaksal gücünün sosyal bir gerçeklik anlatma⁸⁸ yönü ortaya çıkmaktadır. Hatta bütünüyle ahlakî davranış içerdiğini söylemek de mümkündür. İslâm toplumlarında dinin ahlaksal gücünün en çok hissedildiği veya tecrübe edildiği yerlerden biri tasavvuftur. Çünkü tasavvufta müritten söz değil eylem istenilmektedir.

Tasavvufçuların “tasavvuf kâl(söz) ilmi değil, hâl(eylem) ilmidir” şeklinde yaptıkları tanımlamanın ahlaki bir tavır içerdiği söylenebilir. Dolayısıyla zihniyetin izdüşümleri olan eylemler anlam kazanmaktadır. Zaten dinler de inananlarından ahlak felsefesi yapmalarını değil, ahlaki düşünceleri eyleme dönüştürmelerini istemektedir.

Yukarıda sabrın tasavvuf literatürü içinde üç’e ayrıldığını belirtmiştik. Burada da bu ayrım üzerinde bilgi vermeye devam edeceğiz.

1-Allah’ın Emirlerine Yerine Getirmede Sabır

Yaşamın akışı içinde bir müminin günde beş vakit, haftada bir Cuma ve yılda iki defa bayram namazı; yılda bir ay oruç; zenginlik koşuluyla her yıl zekât ve hem zenginlik hem de sağlık koşuluyla ömürde bir defa hac yapması gerekmektedir. Ancak bütün bunları yerine getirmenin koşulları dikkate alındığında insana zor geldiği görülür. Öte yandan bunlar yerine getirilmesi gereken temel ibâdetlerdir. Sadece günlük beş vakit namazın dahi-özellikle soğuk bölgelerin iklim koşulları ile ne denli meşakkatli bir ibâdet olduğu görülecektir. Nitekim “namaz” veya “sabr” kavramları genellikle bir arada aynı ayet içinde geçmektedir. Dolayısıyla ibâdetlerin yerine getirilmesinde sabır ön plana çıkmaktadır.

---

⁸⁷Hasan K. Yılmaz, **age.**, s. 170.

⁸⁸Tom Bottomere-T. R. Nisbet, “**Yapısalcılık**”, (Çev. Binnaz Toprak), **Sosyolojik Çözümlemenin Tarihi**, (Der. ve Den. Mete Tunçay-Aydın Uğur), Verso Yay., Ankara, 1990, s. 320-323.

Yalnız burada sabrın namazdan önce gelmesi, ilk Müslüman toplumu içinde bu görevi ilk defa yerine getirecek bireylere de seslenilmiş olmasının da mümkündür. Çünkü ömründe hiç namaz kılmamış bir insan günde beş vakit ibâdete çağrılması kolay gelmediği görülebilir.

Sabırla bir eylem ortaya koyamayan mümin yaz kış her gün beş vakit namazı istenildiği gibi kılamaz veya eksik kılar. Dolayısıyla Allah, müminlere ibâdetlerin, eylemlerin düzenli bir şekilde yapabilmemesinin temelini sabra dayandığını dikkate çekmektedir. Bu konuda Hz. Peygamber'in ibâdetlerde sürekli olanın makbul olduğunu vurguladığı hatırlanmalıdır.

Kur'an-ı Kerim'de "Sabrederek ve namaz kılarak Allah'tan yardım dileyin. Hiç şüphesiz bu, Allah'a saygı gösterenlerden başkasına ağır gelir."⁸⁹ "Ey müminler, sabırla ve namazla Allah'tan yardım isteyin. Hiç şüphesiz Allah, sabredenler ile beraberdir"⁹⁰ şeklinde uyarı ve vurgu yapılmaktadır.

İnsanın mal ve para biriktirme arzusunun hemen ardında yer almakta olan hiç kimseyle paylaşmama duygu ve düşüncesi de işin ayrı bir boyutu olmaktadır. İnsanlara hem beden hem de mal ile yapılan ibadet olan hacda zor gelmektedir. İslâm literatüründe ise bunların eksiksiz ve içten(ihlâs) yerine getirilebilmesinin koşulunu sabır oluşturmaktadır.

2-Allah'ın Yasaklamalarında Sabır

Burada da Allah'ın yasaklamalarına uymada sabır gösterilmesi gerekmektedir. İnsan hep daha çok kazanmak, daha iyi yaşamak için haksızca kazanım yollarına düşebilir. Oysa bu yöntem yasak olarak değer bulmaktadır. Bir insanın çevresinde yaşayan yüksek tabakadaki insanlara bakarak, onlara imrenebilir.

3-Hayatta Karşılaşılan Zorluklara Sabır

Bu sabır da ikiye ayrılmaktadır. Birincisi insanlardan gelen bela ve kötü olaylar veya diğer bir ifadeyle insanların birbirleri hakkında söyledikleri gerçeği yansıtmayan ifadelerdir. İftira ve dedi-kodu ahlaki açıdan büyük birer problem olmaktadır. Bu tür olaylar karşısında insanın yapacağı eylemler belki önlenemeyecek bir takım olayları meydana getirecektir. Dolayısıyla olaylara sabırlı bir şekilde yaklaşılması ve hareket edilmesi gerekmektedir. İkincisi insanın kendi iradesini aşan bir takım olaylar karşısında sergilemesi gereken sabırdır.

---

⁸⁹Bakara, 2/45

⁹⁰Bakara, 2/153

Süfyan es-Sevri'ye "Amellerin en faziletlisi hangisidir?" diye sorulunca "bela ve imtihan anında sabırdır" cevabını vermiştir.

İnsanlar hastalık, kaza, deprem, sel, yangın vb. nedenlerden dolayı ailelerini, akrabalarını, mallarını kaybetmektedirler. Bu olayların meydana gelmesinde kendi hataları olduğu gibi tamamen kendilerinin dışında da gerçekleşebilmektedir.

Gerçek sabır konusunda Râzî⁹¹ "insan bazen değişik sebeplerden dolayı sabretmeye çalışır", der ve sıralar "a-Feryadı figandan dolayı ayıplanmamak, b-Belalara karşı ne kadar güçlü olduğunu göstermek, c-Düşmanların sevinmesine meydan vermemek ve d-Feryadı figanın faydasının olmadığını bildiğinden dolayı. Oysa bunların hiçbirisi gerçek sabır olarak değer kazanmamaktadır. Râzî,⁹² kişinin musibet anında özen göstermesi gereken noktaları da belirtmektedir.

a-Kişinin, Allah'ın kaderine razı olması, gerek kalbi, gerekse diliyle buna karşı gelmemesi gerekir. Çünkü Allah mutlak hâkim ve hükümdardır.

b-Kişinin musibet esnasında dua edeceğine, Allah'ın zikri ve senasıyla meşgul olması daha efaldir.

c-Allah, o kimseden belayı giderdiğinde, onun, bütün gücüyle şükretmesi; darlık ve genişlik zamanlarında bu şükürden uzak bulunmaması gerekir.

Yukarıda ortaya çıkan sonuç bize sabır-kader ilişkisini değinmeye götürmektedir. Dolayısıyla sabır-kader ilişkisini aşağıda daha çok tasavvuf bilginlerinin bakış açısı üzerinden açıklamaya çalışacağız.

1.1.1.1. SABIR KADER İLİŞKİSİ

Sabır- kader ilişkisinde Ebu Ali ed-Dakkak "Gerçek sabır, kadere razı olmak ve hâlden şikâyet etmemektir. Şikâyet için değil de, çare aramak için derdini söylemek sabırsızlık olmaz"⁹³ demektedir.⁹⁴ Ebu'd-Derda da "İmanın en kemâl noktası, ilâhi hükme sabır ve kadere rıza göstermektir"⁹⁵ diyerek sabırın kaderle ilişkisini belirtmektedir.

⁹¹Abdülhakim Yüce, **Râzî'nin Tefsirinde Tasavvuf**, Çağlayan Yay., İzmir, 1996, s. 247.

⁹²Abdülhakim Yüce, **age.**, s. 249.

⁹³İmam Hafız Münziri, **Hadislerle İslâm**, (Ter. A. Muhtar Büyükçınar vd.), İstanbul, 1986, s. 379.

⁹⁴İmam Hafız Münziri, **age.** s. 379.

⁹⁵Ebu Talip el-Mekki, **age.**, s. 243.

Sabra aykırı olan, derdini yaratıklara açmak, sızlanmaktır. Yalnız burada Allah'a şikâyet etme sabra aykırı değildir.⁹⁶ Bu konuda Hz. Yakup "Ben üzüntü ve tasamı Allah'a şikâyet ederim,"⁹⁷ Hz. Eyyûb de "Bu dert bana dokundu, sen merhametlilerin en merhametlisisin!"⁹⁸ dediğini ve Allah'ın da Hz. Eyyûb için "Biz onu sabırlı bulduk" şeklindeki ifadesi, derdin söylenmesinin sabırsızlık anlamına gelmediğinin kanıtı olmaktadır. Derdi veren yaratıcıdan aynı zamanda şifa istemek her halükarda kulluğun kendisi olmaktadır. Her şeyini kaybetmiş bir insanın psikolojini hemen hemen herkes algılayabilir. Hz. Eyyûb'ün başına gelen bela ve hastalığın peygamberliği döneminde meydana geldiği konusunda da görüşler vardır.

Eğer insan bu sabır olgusundan yoksun olsaydı kaderine katlanamayıp hayatını son verebilirdi. Burada bir gerçeğin gözden kaçırılmaması gerekmektedir. Bir insan çocuğunu, eşini veya bir yakınını kaybettiği zaman taş gibi olması, tepki vermemesi beklenmez. Yasaklanan veya istenilmeyen davranış kişinin kendinden geçerek yüzünü ve giysilerini parçalayarak ağlamasıdır.

Sabr-ı cemil(güzel sabır), musibet sahibi kimseyi başkalarından ayırt edememek demektir. Yaka yırtmak, yüzünü vurmak ve feryat etmek vb. eylemler haram⁹⁹ olarak nitelenmiştir.

Hz. Peygamber'in oğlu İbrahim'in defnedilmesi esnasında sergilediği tavır hatırlanmalıdır. Sahabeler Hz. Peygamber'in oğlu İbrahim'i defnederken ağladığını gördüklerinde:"Sizde mi? ağlıyorsunuz!": şeklinde sormaktadırlar. Hz. Peygamber'in "Evet, göz ağlar; kalp hüznlenir"¹⁰⁰ şeklinde verdiği cevabın bu hususu açıklayacak iyi bir örnek olduğunu söyleyebiliriz.

Bütün bu veriler bize sabır kavramının basit olaylar karşısındaki o olaylara paralel direnme gücümüzün ötesinde inancın bizzat kendisi ile bağlantılı –üst düzey veya ileri düzeyde bir din–sabır, inanç–sabır eşitliği içeren-kavram olduğunu göstermektedir.

Belaların kaynağının bir kısmını insanın kendisinin oluşturduğu, diğer ifadeyle insanın yapıp etmelerine karşılık meydana geldiği belirtilmektedir. Bu tür belalara

---

⁹⁶Süleyman Ateş, *age.*, s. 308.

⁹⁷Yûsuf, 12/86

⁹⁸Enbiyâ, 21/83

⁹⁹İmam Gazali, *Kimya-i Saâdet*, (Ter. Ali Aslan), Bahar Yay., İstanbul, 1972, s. 733.

¹⁰⁰Buhari, Cenaiz 32, Marda 9; Müslim, Cenazi 11; Ebu Davud, Cenaiz 24; Nesa'i, Cenaiz 22; İbn Mace, Cenaiz 53; İbn Hanbel, Müsned 5/204, 206

bakış da farklılık arz etmektedir. Belaların, insanı ya olgunlaştırmak, ya da günahlardan temizlemek amacını¹⁰¹ taşıdığı ve dolayısıyla da iyi bir başlangıç için motiv oluşturduğu belirtilmektedir.

Bu konudaki ayet ve hadisler dikkat çekicidir. Ayetlerde insanların eylemlerine gönderme yapılarak, her olumsuz olayın kökeninin insana dayandığı belirtilmektedir. “Başınıza gelen her musibet, ellerinizin yaptığı işler yüzündendir. Allah çoğundan da vazgeçer.”¹⁰² Hz. Peygamber’in kötü olay- insan ilişkisinin arka boyutunu veya gerçeğini hadislerinde belirttiği görülmektedir.

“Mü’min kula isabet eden hiçbir hastalık, tasa, ya da küçük bir olay yoktur ki Allah, o musibet ile kulun günahlarından bir kısmını silmesin.”¹⁰³ “Allah bir kuluna hayır dilerse, onun günahının cezasını dünyada verir.”¹⁰⁴ “Kim başına gelen musibete Allah’ın buyurduğu gibi ‘Allah’tan geldik ve ona döneceğiz’ deyip sonra ‘Allah’ım, bu musibetimden bana sevap ver, bunun ardından bana hayır ver(aldığın nimetin yerine daha iyisini ver!) diye dua ederse Allah öyle yapar.”¹⁰⁵ “Kulum, kendisini bir bela ile denediğim zaman sabreder, ziyaretçilerine benden yakınmazsa etinin yerine daha hayırlı et, kanının yerine daha hayırlı kan veririm. Onu iyileştirirsem günahından kurtulmuş olarak iyileştiririm, rahmetime(cennetime) koyarım.”¹⁰⁶

Yukarıda hadislerde görüldüğü gibi gelen belaya, musibete teslimiyet ile karşılama yapıldığı zaman sabır değeri taşımaktadır. Ancak bunun anlaşılmasının ve yorumlamasının insanı pasifleştirme süreci içine koymaması veya bir kısım insanların amaçlarına örtü olarak kullanılmaları için uyarı da yapıldığı görülmektedir.

Sabır esnasında yardım bakımından da sabır üçe ayrılmaktadır. Allah ile sabır, Allah için sabır, Allah ile beraber sabır.

Birincisi: Allah’tan sabır dilemektir. Sabrının kendi benliğiyle değil, Allah’ın yardımıyla olduğunu bilmektir. Yüce Allah :“Sabret, sabrın ancak Allah iledir”¹⁰⁷ buyurmaktadır.

---

¹⁰¹Süleyman Ateş, **age.**, s. 303.

¹⁰²Şûrâ, 42/30

¹⁰³Buhari, Marda:1; Müslim, Birr: 52; Tirmizi, Cenaiz:1; İbn Hanbel, Müsned: 2/303, 3/4, 18

¹⁰⁴Tirmizi, Zühd:56; İbn Hanbel, Müsned:4/87

¹⁰⁵Müslim, Cenaiz: 3,4

¹⁰⁶Malik, Muvatta; İbn Hanbel, Müsned: 4/123

¹⁰⁷Nahl, 16/127

İkincisi: Allah için sabırdır. Bu da kulun, başka bir amaç için değil, sadece Allah'ı sevdiği, O'nun rızasına erebilmek için sabretmesidir.

Üçüncüsü: Allah ile beraber sabırdır. Bu da kulun, Allah'ın kendisinden din yönünden istediği şeyleri yapmasıdır.¹⁰⁸

Sabır denilirken her şeye sabır anlamına gelmemektedir. Her şeye sabır düşüncesi insan onurunu yok saymak demektir. Gazali, sabrı: farz, nafile, mekruh ve haram olmak üzere dörde ayırmaktadır. Yasak olan şeylerde sabır farz; mekruhlara karşı sabır, nafile; tehlikeli eziyetlere sabır haram ve dinin çirkin tanıdığı diğer bazı konularda yapılmak istenen eziyetlere sabır da mekruhtur. Haram sabra örnek olarak, kendisine veya ailesinden birisine yaralama vb. şekilde yapılan saldırılara, sabır imanın yarısıdır diyerek zulüm karşısında sessiz kalmak. Zillete vb. durumlara sabır yoktur. Sabır belirli yerlerde geçerlidir.¹⁰⁹

Ne var ki bu tarihsel süreç içinde yanlış anlaşıldığında ve bu konuda uyarı yapılmaktadır. Ahmet Akseki "biz Müslümanlar, tevekkül gibi sabrın manasını da yanlış anlamışız. Öyle zannedenlerimiz vardır ki sabır demek mahkûmiyete, dövülmeye, sövülmeye, haksızlığa; özet olarak insanın şerefini lekeleyecek her türlü hakarete, zillet ve meskenete katlanmak, bunlar karşısında "ne yapalım, sabrın sonu selamet" diyerek eli böğründe oturma"¹¹⁰olarak anlaşıldığını belirtmektedir. Oysa böyle bir anlayışın bireye veya topluma kazandıracığı bir değerden söz edilemeyeceği gibi belki de toplumun içsel çöküntüsünün temelini oluşturabileceğini söylemek mümkündür.

1.1.2. KUR'AN'DA SABIR KAVRAMI

Kur'an-ı Kerim her şeyden önce indirilme sürecinin başlangıcından sonuna kadar eş zamanlı olarak hem ezberlenmiş hem de kayıt altına alınmıştır. Vahiy, her şeyden önce, bir nihai kaygının insan zihnini sınımsız kavradığı ve bu kaygının, içerisinde kendisini eylem sembolleriyle, tahayyül ve düşünceyle ifade ettiği bir cemaat

---

¹⁰⁸Süleyman Ateş, **age**. s. 306.

¹⁰⁹İmamı Gazali, **age**. C. IV, s. 129.

¹¹⁰Ahmet H. Akseki, **Ahlâk İlmi ve İslâm Ahlâkı**, (Sad. Ali Arslan Aydın), Nur Yay., Ankara, 2.Bsk., 1991, s. 172.

yarattığı bir tecrübedir.¹¹¹ Kur'an'ın kaynağı olan işte bu 'vahiy', başka deyişle, tanrı ile elçisi arasındaki ilişki, din sosyolojisinde "dinî tecrübe" terimi ile karşılanmaktadır.¹¹² Dinî tecrübe, kendini mümin olarak tanımlayan insanın, Rudolf Otto'nun vurgusuyla "korkutucu ve büyüleyici sır"¹¹³ olan varlık karşısında yaşadığı engin ve ona özgü eylemdir. Böylesi bir vahyi tecrübenin meydana geldiği her yerde, hem iman hem de akıl yenilenmekte, içsel ve karşılıklı çatışmaların üstesinden gelinmekte ve yabancılaşma, yerini uzlaşmaya bırakmaktadır.¹¹⁴ Dinî tecrübenin dili de, teorik (akide-doktrin), pratik (ibâdet) ve sosyolojik anlatımdan (dinsel cemaat, kolektif din ve ferdi din)¹¹⁵ meydana gelmektedir.

Sabır, Kur'an'da kelime ve türevleri beraber 93 ayette 103 defa yer almaktadır.¹¹⁶ "Sabır" kavramının Kur'an-ı Kerim'de kaç ayette kaç kere kullanıldığı şunu ifade eder: yukarıda değişik başlıklarda temas ettiğimiz gibi "her din yeni bir dünya kurma girişimidir." Kurulan her yenedünya; kendi kavramlarını, sembollerini ve zihinsel duruşlarını üretir. Yeni bir toplumsal zihniyet, anlayış ve ilişki biçimlerini de beraberinde getirir. Kur'an-ı Kerim de sabır kavramının kaç kere, nerelerde, hangi konsept içerisinde kullanıldığı İslâm cemaatinde "sabır" kavramının yerini belirlemek bakımından önemlidir.

Tefsir bilginleri Kur'an'ı yorumlarken surelerin ve ayetlerin indikleri dönemi, diğer ifadeyle toplumsal gerçekliği göz önüne almaktadırlar. Dolayısıyla sureleri Mekkî ve Medenî¹¹⁷ olarak ayırmışlardır. Kur'an'ın tamamını kapsamamakla beraber gelen sure ve ayetler dönemleri içinde meydana gelen olaylara bir cevap niteliği taşımaktadır.

Mekkî-Medenî sure ve ayetlere bakıldığında belirli noktalarda konu farklılıkları görülmektedir. Öncelikle Mekke döneminde müminlerin zihinsel dünyalarının yeniden kurulması hedef alınmıştır. Çünkü "her yeni din, eski anlayışlar ve kurumların anlamları ve varlık sebeplerini kaybettikleri yeni bir dünya yaratır... Özellikle bu tecrübenin çekirdeği, yani Allah'a ittisal (bağlılık) üzerinde ısrarla durulur; bu

---

¹¹¹Paul Tillich, *age*, s. 74.

¹¹²Mehmet Taplamacıoğlu, *Din Sosyolojisi*, AÜİFY., 2.Bsk., Ankara, 1975, s. 106-109-169.

¹¹³Joachim Wach, *age*, s. 38.

¹¹⁴Paul Tillich, *age*, s. 74.

¹¹⁵Joachim Wach, *age*, s. 43-61.

¹¹⁶Kur'anı Kerim'de geçen sabr'ın kök ve türevleri incelenerek bu sonuca ulaşılmıştır

¹¹⁷Hiz. Peygamber'in Mekke'den Medine'ye yaptığı hicret Mekkî-Medenî ayırımına kaynaklık oluşturmaktadır. Mekke'de indirilen sure ve ayetlere Mekkî; Medine'de indirilen sure ve ayetlere Medenî denilmektedir.

durumda Tanrı ile olan bu münasebetler, idrak edilebilir tüm ilişkilerin (insanlar arasındaki ilişkiler) önüne geçerler.”¹¹⁸

Ayrıca Mekki ve Medeni bir ayırım yapılarak konunun incelenmesinin temelinde Hz. Peygamber’in dini tebliğini gerçekleştirme sırasındaki durumunu daha iyi anlayabilme ve çözümleyebilme amacı vardır. Hz. Peygamber yaşadığı; toplumun sosyal gerçeklerini biliyordu. Onlara yeni bir dinin emir ve yasaklarını anlatmanın zorluğu da büyüktü. Mekke toplumu kabileler düzeni şeklinde tabakalaşmıştı. Her yeni düşüncenin, eylemin anlamlılığı kabilelerin gerçekliğiyle ölçülmekteydi. Kabilecilik bir ölçüydü. Mekki- Medeni ayırımın sonucunda görüldüğü gibi Mekke döneminde Hz. Peygamber’e yapılan sabır tavsiyeleri Medine’ye oranla daha çok yer almaktadır. Kuşkusuz bu da Hz. Peygamber’in toplumuna yaptığı tebliği esnasında yaşadığı tepkilerin kendisine ne kadar sıkıntı yaşattığını göstermektedir.

Mekki dönemin önceliğinden dolayı bu dönemde indirilen surelerin iniş sırası takip edilerek sabır kavramının 23 yıllık tebliğ süreci içindeki yeri ortaya konulacaktır.

1.1.2.1. MEKKİ AYETLERDE SABIR VE SABIR KONULARI

Kur’an sabır kavramını insanın zengin yaşam çeşitliliği paralelinde kullanmaktadır. Kur’an-ı Kerim’de, bu kelime, kişinin vicdanına başvurarak seçtiği yolda karşılaştığı zorluklar, belalar karşısında cesaret ve dayanıklılıkla yürümesini sağlayan ahlaki gücü, istikrarlı olma ve amaca ulaşma konusundaki direnci, ahlaki disiplin ve kontrolü ifade etmek için kullanılır.¹¹⁹

Sabır, Mekki ayetlerde Hz. Peygambere tavsiye,¹²⁰ ona verilecek sevap¹²¹ ve sonuçları,¹²² peygamber kıssaları,¹²³ genel konular veya direnme,¹²⁴ Allah’ın

¹¹⁸Joachim Wach, *age.*, s. 67.

¹¹⁹Mevdudi, **Tefhimu'l-Kur'an**, C. I, İnsan Yay., İstanbul, 1998, s. 57-58.

¹²⁰Kalem, 68/48, Müzzemmil, 73/10, Müddessir, 74/7, Kâf, 50/39, Furkân, 25/ 20, Tâhâ, 20/130-132, Yûnus, 10/109, Hûd, 11/49, En'âm, 6/34, Mü'min, 40/ 55-77, Ahkâf, 46/35, Kehf, 18/28, Enbiyâ, 21/85, Tûr, 52/48, Meâriç, 70/5, Rûm, 30/60

¹²¹Kasas, 28/54, Zümer, 39/10, Nahl, 16/96

¹²²Asr, 103/3, Beled, 90/17, Furkân, 25/75, Kasas, 28/80, Hûd, 11/11, Yûsuf, 12/90, Fussilet, 41/35, Mü'minûn, 23/111, Secde, 32/24

¹²³Kamer, 54/27, A'râf, 7/87-126-128, Yûsuf, 12/18-83, Sâffât, 37/102, Lokmân, 31/17, Kehf, 18/67-68-69-72-75-78-82, Sa'd, 38/44

¹²⁴Sa'd, 38/6, Furkân, 25/42, Fussilet, 41/24, İbrahim, 14/12-21, Tûr, 52/16

yükümlülüklerine,¹²⁵ konuyu önem verenleri tanımlama¹²⁶ ve sabretmenin değerliliği¹²⁷ gibi çeşitlilik arz etmektedir.

Dinin tebliği ile birlikte her türlü sözlü ve fiili saldırılar Mekke’de başlamıştır. Bundan dolayı sürekli sıkıntılara sabredilmesi istenmektedir. Daha önce yaşamış peygamberlerin hayatlarından konuyla ilgili bölümlere yer verilmektedir. Burada yeni dini seçmiş bulunan insanların tercihlerinde sabit durmaları istenmektedir.

Bu dönemde sabredilmesi gereken konuların değişiklik arz ettiği belirtilmişti. Konularla ilgili ayetlerin meallerinin verilmesi uygun düşmektedir.

1.1.2.1.1. HZ. PEYGAMBER’İN SABIRLI OLMASINI İSTEYEN AYETLER:

Mekke dönemi Hz. Peygamber’in tebliğinin başladığı gibi aynı zamanda ilk sözlü ve fiili eylemlerin de görüldüğü yaklaşık on üç yıllık süreci kapsamaktadır. Bu dönemde Hz. Peygamber’e sürekli bir sabır tavsiyesi aşağıdaki ayetlerde çok rahat görülmektedir. Yer yer yapılmaması gereken eylem ve tavırlara örneklik arz eden peygamberlere atıfta yapılmaktadır. Dolayısıyla, sabır, bir görevin yerine getirilmesi için insanın sahip olduğu bir değer olduğu vurgulamaktadır.

“Sen Rabbinin hükmünü sabırla bekle. Balık sahibi Yunus gibi olma, o pek üzgün olarak Rabbine seslenmişti.”¹²⁸ “Müşriklerin senin için dediklerine sabret, yanlarından nazik bir şekilde ayrıl.”¹²⁹ “Rabbin için sabret.”¹³⁰ “Ey Muhammed! Onların dediklerine sabret. Güneşin doğuş ile batışında önce Rabbi’ni hamd ile tespih et.”¹³¹ “Ey Muhammed, öyleyse onların söylediklerine sabret. Güneşin doğuşundan ve batışından önce Rabbi’ni övgü ile noksanlıklardan tenzih et; gecenin bir bölümü ile gündüzün başlangıcı ile sonunda da O’nu noksanlıklardan tenzih et ki, karşılığında hoşnut olasın.” “Ey Muhammed, yakınlarına namaz kılmayı emret, kendin de onu sürekli olarak kıl. Senden geçim peşinde koşmanı istemiyoruz. Biz geçimini sağlarız. Mutlu son, kötülüklerden sakınanların olacaktır.”¹³² “Ey

---

¹²⁵ Meryem, 19/65

¹²⁶ Şûrâ, 42/33, Nahl, 16/42–110, Lokmân, 31/31, Sebe, 34/19, İbrahim, 14/5, Ankebût, 29/59

¹²⁷ Şûrâ, 42/43

¹²⁸ Kalem, 68/48

¹²⁹ Müzzemmil, 73/10

¹³⁰ Müddessir, 74/7

¹³¹ Kâf, 50/39

¹³² Tâhâ, 20/130–132

Muhammed! Onların söylediklerine sabret, kulumuz, Davut'u an. Çünkü o daima Allah'a yönelirdi.¹³³

“Sana vahyolunana uy ve Allah hükmünü verinceye kadar sabret. O, hükmedenlerin en hayırlısıdır.”¹³⁴ “Ey Muhammed, bu anlatılanlar sana vahiy yolu ile bildirdiğimiz gaybe ilişkin haberlerdir. Bundan önce ne sen ve ne de soydaşların bu olayları bilmiyordunuz. Müşriklerin olumsuz tepkilerine karşı sabret; sonuç, kötülüklerden sakınanlarındır.” “Müşriklerin sana çektirdikleri sıkıntılara karşı sabret; çünkü Allah, iyi davranışları ödüksüz bırakmaz.”¹³⁵ “Andolsun senden önce de peygamberler yalanlandı; onlara yardımımız gelinceye kadar yalanlandıkları ve eziyete uğratıldıkları şeye sabrettiler. Allah'ın sözlerini değiştirebilecek yoktur. Andolsun, gönderilenlerin haberlerinden bir bölümü sana da geldi.”¹³⁶ “Şu halde sen sabret. Gerçekten Allah'ın vaadi haktır. Günahın için mağfiret dile; akşam ve sabah Rabbini hamd ile tespih et.” “Şu halde sen sabret, hiç şüphesiz Allah'ın vaadi haktır. Sonunda ya onlara va'd ettiğimiz (azap) in bir kısmını sana göstereceğiz ya da senin hayatına son vereceğiz. Nihayet onlar bize döndürülecekler.”¹³⁷ “O halde peygamberlerden azim sahibi olanların sabrettiği gibi sen de sabret. Onlar hakkında acele etme, onlar va'd edildikleri azabı gördükleri gün sanki dünyada gündüzün sadece bir saat kadar kaldıklarını sanırlar. Bu, bir tebliğdir. Yoldan çıkmışlardan başkası helak edilir mi hiç?”¹³⁸ “Sırf Rab'lerinin rızasını dileyerek sabah-akşam O'na yalvaranlarla bir arada olmaya kendini zorla. Dünya hayatının çekiciliğini isteyerek böyle kimseleri göz ardı etme. Adımızı anmayı kalbine unutturduğumuz ve ihtiraslarına tutsak olarak kendini akıntıya kaptırmış kimselerin arzularına uyma.”¹³⁹ “Rabbinin hükmüne sabret, çünkü sen, gözlerimizin önündesin, kalktığın zaman Rabbini övgü ile an.”¹⁴⁰ “Şimdi sen güzelce sabret.”¹⁴¹ “Sen şimdi sabret. Bil ki, Allah'ın sözü gerçektir. İnanmayanlar seni telaşa ve gevşekliğe düşürmesinler.”¹⁴²

---

¹³³Sa'd, 38/17

¹³⁴Yûnus, 10/109

¹³⁵Hûd, 11/49-115

¹³⁶En'âm, 6/34

¹³⁷Mü'min, 40/55-77

¹³⁸Ahkâf, 46/35

¹³⁹Kehf, 18/28

¹⁴⁰Tûr, 52/48

¹⁴¹Meâriç, 70/5

¹⁴²Rûm, 30/60

Mekkî ayetlerde Hz. Peygambere yapılan hitaplarla birlikte peygamber kıssalarının ağırlığı aynı zamanda Hz. peygamberin psikolojik durumu hakkında da bilgi vermektedir.

1.1.2.1.2. SABRIN SONUÇLARINI BELİRTEN AYETLER

Aşağıdaki ayetlerde görüleceği gibi sadece Hz. Peygambere sabretmesi tavsiye edilmemekte, Hz. peygamber'in çevresinde bulunan Müslümanlara da sabır tavsiye edilmemektedir.

“Ancak iman edenler, iyi işler yapanlar, birbirlerine hakkı ve sabrı öğütleyenler bunun dışındadır.”¹⁴³ “Sonra inanıp birbirlerine sabır tavsiye eden ve merhamet tavsiye edenlerden olmaktır.”¹⁴⁴ “İşte onlar sabretmiş olmalarının karşılığı olarak özel cennet odaları ile ödüllendirilirler: Bu odalarda esenlik dilekleri ve selamla karşılanırlar.”¹⁴⁵ “Kendilerine ilim verilmiş olanlar ise; ‘Size yazıklar olsun, inanan ve yararlı iş yapanlar için Allah’ın sevabı daha hayırlıdır. Buna ancak sabredenler kavuşur’ dediler.”¹⁴⁶ “Yalnız sıkıntılı günlerde sabreden ve iyi ameller işleyenler bu iki kategorinin dışındadırlar; onları bağışlanma ve büyük ödül bekliyor.”¹⁴⁷ “Kardeşleri ‘Yoksa sen Yusuf musun?’ dediler. O da dedi ki; ‘Evet, ben Yusuf’um, bu da kardeşimdir. Allah bize lütufta bulundu. Kuşku yok ki, kim kötülükten sakınır ve sabrederse, Allah iyilik edenleri asla ödüksüz bırakmaz.”¹⁴⁸ “Bu haslete ancak sabredenler kavuşturulur. Buna ancak hayırda büyük pay sahibi olan kimse kavuşturulur.”¹⁴⁹ “Bugün ben onlara sabretmelerinin karşılığını verdim, şimdi onlar kurtuluşa, mutluluğa ermişlerdir.”¹⁵⁰ “Sabrettikleri ve ayetlerimize kesinlikle inandıkları zaman, onların içinden, buyruğumuzla doğru yola götüren önderler yaptık.”¹⁵¹ “O göklerin, yerin ve bu ikisi arasındaki tüm varlıkların Rabbidir. O halde sırf O’na kulluk ediniz ve bu kulluğun omuzlarına bindirdiği tüm yükümlülüklerle

---

¹⁴³Asr, 103/3

¹⁴⁴Beled, 90/17

¹⁴⁵Furkân, 25/75

¹⁴⁶Kasas, 28/80

¹⁴⁷Hûd, 11/11

¹⁴⁸Yûsuf, 12/90

¹⁴⁹Fussilet, 41/35

¹⁵⁰Mü’minûn, 23/111

¹⁵¹Secde, 32/24

katlanınız. O'nun bir benzerini tanıyor musun?"¹⁵² Bu ayette Hz. Peygamberle birlikte tüm Müslümanların sorumluluklarını yerine getirmeleri istendiği görülmektedir. Her sorumluluk için bir sabır gerekmektedir. Aynı zamanda Allah; sorumlulukların sabırla yerine getirilebileceği dolayısıyla bunun bilincinde olmalarının gerektiğini hatırlatmaktadır.

1.1.2.1.3. PEYGAMBER KISSALARI İÇİNDE SABIR KAVRAMI VE YER ALIŞ ŞEKİLLERİ

Bu ayetler de sabreden peygamberler anlatılarak Hz. Peygamber ve çevresindekilerin sabretmeleri doğrultusunda motive edildiği söylenebilir.

“Biz onları sınavdan geçirmek için dişi deveyi göndereceğiz. Sabret de gör bakalım, ne yapacaklar?”¹⁵³ “İsmail’i, İdris’i ve Zülkifli de hatırla. Bunların her üçü de sabırlı kimselerdi.”¹⁵⁴ Burada üç peygamber’in sabırlı oldukları belirtilmektedir. Hz. İsmail’in sabrını Kur’an-ı Kerim’den öğrenmek mümkündür. Ancak diğer iki peygamber’in hangi olaylara sabrettikleri bildirilmemektedir. Bilinen, her Peygamber’in tebliğlerinin daima zorlukla yapılmış olduğudur. “Eğer içinizden bir grup benim aracılığım ile gönderilen mesaja inanırken diğer bir grup buna inanmamış ise, Allah’ın aramızda hüküm vereceği güne kadar sabrediniz, o hüküm verenlerin en iyisidir.” “Sen ancak Rabbimizin ayetleri bize gelince onlara inandık diye bizden öç alıyorsun. ‘Ey Rabbimiz, üzerimize sabır yağdır ve Müslüman olarak al canımızı”. “Musa soydaşlarına dedi ki; “Allah’tan yardım isteyiniz ve sabrediniz. Yeryüzü Allah’ındır. Orayı dilediği kullarına miras kılar. Mutlu sonuç, günahlardan sakınanlarındır.”¹⁵⁵ “Yusuf’un yalandan kana bulanmış gömleğini getirdiler. Babaları Yakup dedi ki; “Anlaşılan nefsiniz sizi kötü bir işe sürükledi, bana düşen yaman bir sabırdır, anlattıklarınız karşısında Allah’ın yardımına sığınıyorum.” “Hz. Yakup dedi ki; ‘Herhalde nefsinizin kışkırtması ile bir komplo düzenlediniz. Bana yaman bir sabır düşüyor’. Belki de Allah bana tüm oğullarımı birlikte kavuşturacaktı. Hiç şüphesiz O, her şeyi bilir ve her yaptığı yerindedir”¹⁵⁶. “Çocuk onun yanında koşma

---

¹⁵²Meryem, 19/65

¹⁵³Kamer, 54/27

¹⁵⁴Enbiyâ, 21/85

¹⁵⁵A’râf, 7/87–126–128

¹⁵⁶Yûsuf, 12/18–83

yaşına gelince ona; “Yavrum! Ben uykuda iken seni kestiğimi görüyorum, bir düşün ne dersin? Çocuk; “Babacığım sana emredilene yap, inşallah beni sabredenlerden bulacaksın” dedi.¹⁵⁷ “Oğulcuğum namazı kıl, iyiliği emret, kötülükten vazgeçmeye çalış ve başına gelene sabret. Çünkü bunlar yapılması gereken işlerdir.”¹⁵⁸ “O kulumuz, Musa’ya dedi ki; ‘Sen benimle beraber olmaya katlanamazsın’ “Sebeplerini kavrayamayacağın olaylar karşısında nasıl sabredeceksin.” “Musa “İnşallah, beni sabırlı bulacaksın, hiçbir konuda sana karşı gelmeyeceğim.” “O kulumuz Musa’ya “Ben sana, benimle beraber olmaya katlanamazsın dememiş miydim? Dedi.” “Dedi ki: “Gerçekten benimle birlikte olma sabrını göstermeye kesinlikle güç yetiremeyeceğini ben sana söylemedim mi?” “O kulumuz, Musa’ya dedi ki; ‘Bu olay, birbirimizden ayrılmamızın sebebidir. Şimdi sana sabırla karşılayamadığın olayların nedenlerini açıklayacağım”. “O duvar var ya o şehirde yaşayan iki yetim çocuğun malı idi ve duvarın altında bu yetimlere miras kalmış bir hazine vardı. Babaları iyi bir insandı. Rabbin istedi ki, o yetimler, erginlik çağına erdikten sonra Rab’lerinin bir merhameti olan hazinelerini kendi elleri ile duvarın altından çıkarsınlar. Yoksa ben bu işleri kendi kafamdan yapmadım. İşte sabırla karşılayamadığın olaylara ilişkin açıklamam budur.”¹⁵⁹

1.1.2.1.4. GENEL OLARAK SABIR VEYA DİRENME

Burada sabır kelimesi gerçek anlamında kullanılmaktadır. Bununla beraber Allah’ın kendi emrini dinlemeyenlere verdiği ironik bir cevap niteliğini de taşımaktadır. Çünkü inanmayanlar Allah’ı kabul etmemeyi sabırla karşı durdukları gibi inananlara da her türlü sözlü ve fiili eziyetleri yapmışlardır. Dolayısıyla Allah onlardan aynı şekilde, ateşe sabır göstermelerini istemektedir. “Onlardan ileri gelenler; ‘yürüyün, tanrılarınıza bağlılıkta direnin, sizden istenen şüphesiz budur.’”¹⁶⁰ “Eğer biz ilahlarımıza ısrarla bağlılığımızı sürdürmeseydik, az kalsın bu adam bizi onlardan vazgeçirecekti” derler. Yakında azabımızı gördüklerinde kimin yolunun

---

¹⁵⁷Sâffât, 37/102

¹⁵⁸Lokmân, 31/17

¹⁵⁹Kehf, 18/67–68–69–72–75–78–82

¹⁶⁰Sâd, 38/6

sapık olduğunu öğreneceklerdir.”¹⁶¹ “İster sabretsinler ister etmesinler, onların durağı ateştir. Hoş tutulmalarını isteseler de artık hoş tutulmazlar.”¹⁶² “Tüm insanlar Allah’ın huzuruna çıktıklarında güçsüz halk yığınları, büyüklük taslayan önderlere ‘Biz size bağlı idik, size uymuştuk. Şimdi Allah’ın bize vereceği azabın herhangi bir bölümünü başımızdan savabilecek misiniz? derler. Önderler ise güçsüzlere şu karşılığı verirler, “Eğer Allah bizi doğru yola iletseydi, biz de sizi doğru yola erdirirdik. Şimdi feryat etsek de, sabretsek de fark etmez. Çünkü kaçıp sığınabileceğimiz bir yer yok.”¹⁶³ “Girin ona ister dayanın, ister dayanmayın” sizin için birdir. Anlattıklarımıza göre cezalandırılacaksınız.”¹⁶⁴

1.1.2.1.5. SABIR ÖRNEĞİ HZ. EYYÛB

Aşağıda ayette görüleceği gibi Hz. Eyyûb’un sabrı inananlara örnek gösterilmektedir. Gerçekten Hz. Eyyûb bütün çocuklarını, malını kaybettiği gibi hem hastalıklara hem de şeytanın kötü tahriklerine karşı büyük bir sabır göstermişti. Bu belaların hepsini bir kenara bırakılm günümüzde sadece bunlardan biri veya bir kaçını kaybeden insanların hayata küserek intihar ettiklerini tanık olmayan kimse hemen hemen yoktur. Kur’an’da Hz. Eyyûb konusunda belirtileceği gibi bu ayetin Hz. Peygamber’in aile hayatı ile ilişkisi olduğu bildirilmektedir.¹⁶⁵ “Ey Eyyûb: ‘Eline bir demet sap al, onunla vur, yeminini bozma’ demiştik. Gerçekten O çok sabırlı bir kulumuzdu, daima Allah’a yönelirdi.”¹⁶⁶

1.1.2.1.6. SABRETMENİN DEĞERLİ OLUŞU VE SABRA VERİLECEK SEVABI BELİRTEN AYETLER

İnsanın yerinde göstereceği sabır istenilmeyen olayların çıkması veya sürdürülerek daha da büyümesini affederek engel olmayı Kur’an-ı Kerim değerli bir eylem olarak nitelemektedir.

---

¹⁶¹Furkân, 25/42

¹⁶²Fussilet, 41/24

¹⁶³İbrahim 21

¹⁶⁴Tûr, 52/16

¹⁶⁵Süleyman Ateş, **Kur’an-ı Kerim Tefsiri**, C. IV, s. 93.

¹⁶⁶Sâd, 38/44

“Fakat kim sabreder kendisine yapılan kötülüğü affederse şüphesiz bu hareketi, yapılmaya değer işlerdendir.”¹⁶⁷

Sabır Allah’ın yapılmasını istediği ve istemediği bütün alanlarda kullarının sergilemesi gereken bir tavır, bir eylemdir. Bu doğrultuda yapılacak her bir eylemin karşılığının ödüksüz kalmayacağı belirtilirken aynı zamanda müminlerin bu konuda daha istekli olmaları veya bu konuların önemsenmesi istenilmektedir.

“İşte onlara sabretmelerinden dolayı mükâfatları iki defa verilir. Onlar kötülüğü iyilikle savarlar ve kendilerine verdiğimiz rızktan hayır yolunda harcarlar.”¹⁶⁸ Bu ayette sabrın karşılığının iki kat olduğu dikkat çekilmektedir. Aşağıdaki ayette ise sabredenlerin karşılığının hesapsız ödeneceği belirtilmektedir. Burada, Allah, sabredenlerin ödülünü bütün amellerin ödülünden fazla olarak kat kat yapmış; sonra sabrın mükâfatını bütün mükâfatların üstüne çıkarıp bir sınır ve hesap koymamıştır. ¹⁶⁹ Önce Kasas sonra Zümer suresinin indirildiği hatırlanması gerekmektedir. “Ey Muhammed! De ki: ‘Ey inanan kullarım! Rabbinize karşı gelmekten sakının; bu dünyada iyilik yapanlara iyilik vardır. Allah’ın yarattığı yeryüzü geniştir. Ancak sabredenlere, mükâfatları hesapsız ödenecektir.”¹⁷⁰ Burada hesapsız olmasının sebebi şudur: hiç şüphesiz benliğe en ağır ve en zor gelen ve en sevmediği şey sabırdır. Tabiata en acı ve şiddetli gelen odur. Benlik sabırda acı çeker.¹⁷¹ “Sizin yanınızdaki tükenir, fakat Allah’ın katındaki kalıcıdır, sürekli. Biz sabredenleri, yaptıkları iyiliklerin en güzel karşılıkları ile ödüllendireceğiz.”¹⁷² Bu ayette yukarıdaki ayetlerden sonra indirilmiştir.

1.1.2.1.7. ALLAH’IN EMİRLERİNE SABREDENLERİN ÖVÜLMESİ

Bu ayetlerde sabır gösterilenler övülmektedir. Aynı zamanda müminlerin sabır konusunda sürekli hassas olmalarını tavsiye ettiğini belirtebiliriz.

---

¹⁶⁷Şûrâ, 42/43

¹⁶⁸Kasas, 28/54

¹⁶⁹Ebu Talip el-Mekki, *age*. s. 241

¹⁷⁰Zümer, 39/10

¹⁷¹Ebu Talip el-Mekki, *age*. s. 246

¹⁷²Nahl, 16/96

“Allah dilerse rüzgârı durdurur, gemiler denizin yüzünde durakalır. Elbette bunda çok sabreden, çok şükreden herkes için ibretler vardır.”¹⁷³ “Onlar ki, sabrederler ve sırf Allah’a dayanırlar.”¹⁷⁴ “Buna karşılık dinlerinden dönsünler diye çeşitli işkencelere uğratıldıktan sonra göçendenler, arkasından cihat edenler ve karşılaştıkları zorluklara sabırla katlananlar da var. Hiç kuşkusuz Rabbin, tüm bu olup bitenlerden sonra onlar hakkında affedicidir, merhametlidir.” “Allah size, bir kısım delillerini göstereyim diye, Allah’ın izniyle gemilerin denizde akıp gittiğini görmediniz mi? Şüphesiz bunda çok sabreden çok şükreden herkes için ibretler vardır.”¹⁷⁵ “Fakat onlar “Ey Rabbimiz, seferlerimizi uzun aralıklı yap” diyerek kendilerine yazık ettiler. Bunun üzerine onları dillere düşürdük, toplumlarını parçalayarak öteye-beriye dağıttık. Hiç kuşkusuz sabırlıların ve şükredenlerin bu olaylardan çıkaracakları birçok dersler vardır.”¹⁷⁶ “Senden önce gönderdiklerimizden, gerçekten yemek yiyen ve pazarlarda gezenlerden (peygamber) başkasını göndermiş değiliz. Biz, sizin bir kısmınızı bir kısmı için deneme yaptık. Sabredecek misiniz? Senin Rabbin görendir.”¹⁷⁷ “Biz Musa’yı “Soydaşlarını karanlıktan aydınlığa çıkar ve onlara Allah’ın (tarihlerinde iz bırakmış) günlerini hatırlat” direktifi ile somut mucizelerin desteğinde peygamber olarak gönderdik. Bu hatırlatmada sabırlı ve şükreden herkesin alacağı ibret dersleri vardır.” “Allah bizi doğru yola ilettiğine göre, niye O’na dayanmayalım ki? Bize edeceğiniz eziyetlere kesinlikle katlanacağız. Dayanak arayanlar sırf Allah’a dayanmalıdırlar.”¹⁷⁸ “Onlar ki, sıkıntılar karşısında sabrederler ve sadece Rab’lerine güvenirlenir.”¹⁷⁹

1.1.2.2. MEDENİ AYETLERDE SABIR

Aşağıdaki medeni ayetlerde görüleceği gibi sabır geniş yelpazeli konular içinde yer almaktadır Medine döneminde indirilen ayetlerde işlenen konuların Mekke’de

---

¹⁷³Şûrâ, 42/33

¹⁷⁴Nahl, 16/42

¹⁷⁵Lokmân, 31/31

¹⁷⁶Sebe, 34/19

¹⁷⁷Furkân, 25/20

¹⁷⁸İbrahim, 14/5-12

¹⁷⁹Ankebût, 29/59

indirilenlerle benzerlik arz etse de ilk defa farklı konuların işlendiği de görülür. Bunların başında namaz ve savaş konuları gelmektedir.

1.1.2.2.1. NAMAZ VE SABIR

Hiç şüphesiz bir Müslüman'ın yerine getirmesi gereken görevlerinin başında namaz gelmektedir. Bilindiği gibi namaz başlı başına bir dua olduğu gibi aynı zamanda her gün beş vakit yaz ve kış sürekli kılınması gereken bir ibadete özelliğini de taşımaktadır. Her ne kadar arzu ile kılınsa da insanın nefsi ile şeytanın olumsuz teşvikleri Müslüman'ı bu görevinde gevşekliğe itebilir. Aşağıdaki ayetlerle ibadetlerin devamı konusunda sabra dikkat çekildiği gibi aynı zamanda hem uyarıldıklarını söyleyebiliriz.

“Sabrederek ve namaz kılarak Allah'tan yardım dileyin. Hiç şüphesiz bu, Allah'a saygı gösterenlerden başkasına ağır gelir.” “Ey müminler, sabırla ve namazla Allah'tan yardım isteyin. Hiç şüphesiz Allah, sabredenler ile beraberdir.”¹⁸⁰ “Eğer size bir iyilik dokunacak olsa bu onları üzer. Eğer başınıza bir kötülük gelse bu yüzden sevinirler. Eğer sabreder ve Allah'tan korkarsanız, onların hilesi size hiçbir zarar veremez. Hiç şüphesiz Allah'ın bilgisi onların yaptıklarını kuşatmıştır.” “Evet, eğer siz sabreder ve Allah'tan korkarsanız, bu arada onlar şimdi, şu taraftan üzerinize saldırırlarsa Allah size beş bin nişanlı meleklerle yardım eder.” “Mallarınız ve canlarınız konusunda kesinlikle deneyden geçirileceksiniz, gerek kitap ehlinde ve gerekse müşriklerden birçok incitici söz işiteceksiniz. Eğer (bunlara karşı) sabreder ve Allah'tan korkarsanız, bu tutum azimliliğinizin, kesin kararlılığınızın bir belirtisidir.”¹⁸¹

1.1.2.2.2. ALLAH'IN SABREDENLERLE OLDUĞUNU VE SONUÇLARINI BELİRTEN AYETLER

Müslümanlarla Mekkeli müşrikler arasında savaşlar Medine döneminde meydana gelmiştir. Bu dönemde müşriklerle Bedir, Uhut ve Hendek savaşları yapılmıştı. Bu

---

¹⁸⁰Bakara, 2/451-53

¹⁸¹Âl-i İmrân, 3/120-125-186

savaşlarda Müslümanlar sayıca üstün değildi. Dolayısıyla gelen ayetler¹⁸² nice az toplulukların sayıca üstün olan topluluklara sabırla galip geldiğini ve Allah'ın sabredenlerle birlikte olduğunu belirtmektedir. Burada ülkemizin kurtuluş savaşı esnasında her türlü zorluklara gösterdiği sabır ve ardından gelen zafer hatırlanması gerekir. Sabır bir bireyin bir toplumun kendi benliğinin gücü olmaktadır. Sabrın insanın yapısında bir olgu olarak yer aldığı, tıpkı insanın eğitilmesi gerektiği gibi insanın bu yönünün de açığa çıkartılarak eğitilmesi gerektiği ve bunun bir bilince dönüşmesi için de Kur'an-ı Kerim ve İncil'in bu yönü ile ön plana çıkmış peygamberleri özelde Hz. Eyyûb'ü inananlarına model gösterdikleri görülür.

Savaş bir hayatta kalma mücadelesi olduğu için çok büyük zorlu bir olaydır. Bu dönemde Medine döneminde indirilen ayetlerde sabır vurgulanmaktadır. Diğer bir ifadeyle savaşın bir sabır işi olduğu, savaşın ancak sabırla kazanılabileceği dikkatlere sunulduğu görülür.

Yine bu dönemde Müslüman savaşçılarının sayılarının az olması ile Talut ve askerlerinin azlığı ve buna karşılık sabretmelerinin ve aynı zamanda onların savaş başlamadan önce yaptıkları "dua"nın (ey rabbimiz üzerimize sabır yağdır) yer verilmesi hiç kuşkusuz Müslümanlardan böyle bir duanın yapılması istenmektedir. "Ey müminler, sabırla ve namazla Allah'tan yardım isteyin. Hiç şüphesiz Allah, sabredenler ile beraberdir." "Muhakkak ki, sizi biraz korku, biraz açlık, biraz mal ve ürün eksiltmesi ile deneriz. Sabredenleri müjdele." "Talut, ordusu ile birlikte sefere çıkınca askerlerine dedi ki; Allah sizi bir ırmak aracılığı ile sınavdan geçirecek. Kim bu ırmağın suyundan kana kana içerse benden değildir. Kim onun suyundan içmez de sadece bir avuç dolusu ile yetinirse o bendendir. Askerlerin az bir kısmı dışında çoğu bu ırmaktan su içtiler. Bir süre sonra Talut, yanında kalan müminlerle birlikte o ırmağı geçince, askerlerin bir kısmı 'Bugün bizim Calut ve ordusu ile başa çıkacak gücümüz yok.' dediler. Fakat Allah'ın huzuruna çıkacaklarına kesinlikle inanmış olanlar 'Allah'ın izni ile nice az sayılı topluluk, nice kalabalık topluluğu yenilgiye uğratmıştır.' dediler. 'Hiç kuşkusuz Allah, sabırlılarla beraberdir.'¹⁸³ "Allah'a ve Peygamberi'ne itaat ediniz. Aranızda tartışmaya, çekişmeye düşmeyiniz. Yoksa moraliniz bozulur, hızınız kaybolur. Sabrediniz. Çünkü Allah sabırlılar ile beraberdir." "Ey peygamber, müminleri savaşa teşvik et. Eğer sizden yirmi sabırlı

¹⁸²Bakara, 2/249-250, Enfâl, 8/65-66

¹⁸³Bakara, 2/153-155-249

kişi olursa bunlar iki yüz kâfiri yenerler. Eğer sizden yüz kişi olsa, bunlar bin kâfiri yenerler. Çünkü onlar anlayışsız, bilinçsiz bir güruttur.” “Allah, bundan böyle, bu konudaki yükünüzü hafifletti ve bünyenizde bir zaaf belirmediğini bildi. Buna göre eğer sizden yüz sabırlı kişi olursa, bunlar iki yüz kâfiri yenerler. Eğer sizden bin sabırlı kişi olursa, bunlar Allah’ın izni ile iki bin kâfiri yenerler. Allah sabırlılarla beraberdir.”¹⁸⁴ “Nice peygamber var ki, çok sayıda taraftarı kendisi ile birlikte savaştı. Bunlar Allah yolunda başlarına gelenlerden dolayı gevşemediler, yılmadılar ve boyun eğmediler. Allah sabırlıları sever.”¹⁸⁵ “Müslüman erkekler ve Müslüman kadınlar, mümin erkekler ve mümin kadınlar, boyun eğen erkekler ve boyun eğen kadınlar, doğru erkekler ve doğru kadınlar, sabreden erkekler ve sabreden kadınlar, mütevazı erkekler ve mütevazı kadınlar, sadaka veren erkekler ve sadaka veren kadınlar, oruç tutan erkekler ve oruç tutan kadınlar, ırzlarını koruyan erkekler ve ırzlarını koruyan kadınlar, Allah’ı çok anan erkekler ve Allah’ı çok anan kadınlar; işte Allah bunlar için bağış ve büyük bir mükâfat hazırlamıştır.”¹⁸⁶ “Yine onlar, Allah’ın hoşnutluğunu kazanmak amacı ile sabrederler, namazı kılarlar, kendilerine verdiğimiz rızktan gizlice ve açıkça hayır yolunda harcarlar, kötülüğü iyilikle savarlar. İşte geçici dünyanın ardından gelecek olan mutlu akıbet onları bekliyor.” “Sabrettiğinizden dolayı selâm size. Dünyayı izleyen bu mutlu son ne kadar güzel!” derler.”¹⁸⁷ “Sabretmelerinin karşılığında kendilerini cennetle ve ipekli elbiselerle ödüllendirir.”¹⁸⁸

1.1.2.2.3. SABRIN GENEL ANLAMI İÇİNDE KULLANILMASI

Bu ayetlerde sabır kelime anlamı ile kullanıldığı görülmektedir. Bilindiği gibi sabır kelime anlamı olarak “benliğin hapsedilmesi” demektir. Burada kâfirlerin cehennem ateşi karşısında nasıl dayanacaklarını ironik bir şekilde cevap verildiği görülür.

---

¹⁸⁴Enfâl, 8/46–65–66

¹⁸⁵Âl-i İmrân, 3/146

¹⁸⁶Ahzâb, 33/35

¹⁸⁷Ra’d, 13/22–24

¹⁸⁸İnsan, 76/12

“Onlar hidayet karşılığında sapıklığı, mağfiret karşılığında azabı satın alanlardır. Onlar Cehennem ateşine karşı ne kadar da dayanıklıdır!”¹⁸⁹ “Onlar, sen kendilerinin yanına çıkıncaya kadar bekleselerdi, elbette kendileri için daha iyi olurdu. Allah, bağışlayandır, esirgeyendir.”¹⁹⁰ “Hani dediniz ki; “Ya Musa, biz tek çeşit yemeğe artık dayanamayacağız “Rabbine dua et de yerin bitirdiği sebze kabağından, sarımsağından, mercimeğinden, soğanından çıkarsın’: Musa da size “Hayırlıyı daha değersiz ile mi değiştirmek istiyorsunuz. Öyleyse bir şehre ininiz, orada ne isterseniz var” dedi.¹⁹¹

1.1.2.2.4. SABIR İLE İLİŞKİLENDİRİLEN KONULAR

Bu ayetlerde savaşta ve zorluklarda sabredenlerin asıl iyilikleri işledikleri vurgulanarak Müslümanların dikkatleri çekilmiş olduğunu söyleyebiliriz.

“Yüzlerinizi Doğu ya da Batı tarafına çevirmeniz iyilik demek değildir. Asıl iyilik Allah’a, Ahiret gününe, meleklerle, kitaba, peygamberlere inanan; akrabalara, yetimlere, yoksullara, yarı yolda kalanlara, dilencilere ve boyunduruk altında bulunanlara (kölelere, tutsaklara) mallarını sevmelerine rağmen yardım edenlerin; namazı kılanların, zekâtı verenlerin, antlaşma yaptıklarında yapmış oldukları antlaşmaları yerine getirenlerin; zorda, darda ve savaş zamanında sabredenlerin tutumudur. İşte doğrular (sözlerinin erleri) onlardır, takva sahipleri de onlardır.”¹⁹²

“İçinizden malî durumu mümin ve özgür kadınlarla evlenmeye elverişli olmayanlar, Ellerinizde bulunan mümin cariyeler ile evlensinler. Hanginizin imanı olduğunu en iyi Allah bilir. Hepiniz aynı soydansınız. Onlarla; namuslu olmaları, zinadan uzak durmaları ve gizli dost tutmamış olmaları halinde velilerinden izin alarak evleniniz. Ve kendilerine geleneğe uyacak miktarda mehir veriniz. Eğer evli iken zina işlerler ise kendilerine özgür kadınlara verilecek cezanın yarısını uygulayınız. Bu, içinizden günaha gireceklerinden korkanlara tanınan bir imkândır. Yoksa eğer sabrederseniz sizin için daha iyi olur. Allah affedici ve merhametlidir.”¹⁹³

---

¹⁸⁹Bakara, 2/175

¹⁹⁰Hucurât, 49/5

¹⁹¹Bakara, 2/61

¹⁹²Bakara, 2/177

¹⁹³Nisâ, 4/25

1.1.2.2.5. SABREDENLERİN TANIMLANMASI VE SABRIN EMREDİLMESİ

Bu ayetlerde müminlerin sabır konusunda adeta yarışmaları bildirilmektedir. Sabır gösterenlerle sabırsızların bir takım olaylarla ayrışacağı dolayısıyla sabırdan taviz gösterilmemesi vurgulanmaktadır.

“Ey müminler, sabırlı olunuz, sabır yarışında düşmanlarınızı geride bırakınız, sürekli savaşa hazırlıklı olunuz ve Allah’tan korkunuz ki, kurtuluşa eresiniz.”¹⁹⁴ “Bunlar sabırlılar, samimî bağlılar, gönülden kulluk edenler, mallarını Allah yolunda harcayanlar ve seher vakitlerinde günahlarının bağışlanmasını dileyenlerdir.” “Yoksa siz, Allah içinizdeki cihat edenleri ayırt etmeden ve sabırlıları belirlemeden Cennete girebileceğinizi mi sandınız?”¹⁹⁵ “Andolsun ki içinizden cihat edenlerle sabredenleri belirleyinceye kadar ve söylediğiniz sözlerin doğru olup olmadığını açıklayıncaya kadar sizi imtihan edeceğiz.”¹⁹⁶ “Onlar ki, yanlarında Allah’ın adı anıldığında kalpleri ürperir, başlarına gelen belalara karşı sabrederler, namaz kılar ve kendilerine verdiğimiz rızkların bir bölümünü Allah yolunda harcarlar.”¹⁹⁷

1.1.2.2.6. HZ. PEYGAMBERE SABIR EMREDİLMESİ

“Rabbin hükmünü verinceye dek sabret, onların günahkârlarının ve inatçı inkârcılarının sözlerine uyma.”¹⁹⁸

Mekke döneminde Hz. Peygamber’in sabretmesini isteyen ayetlerin ve kıssaların ağırlığı görülmüştü. Medine döneminde sabırla ve namazla yardım istenmesi, Allah’tan korkulması, cihatla imtihan, korku, can, mal ve ürünlerde eksiltme ile imtihan gibi konularla ilgili ayetlerin indiği belirtilebilir. Aynı zamanda yüce Allah’ın sabretmeyi bazı konularla birlikte zikrederek o konudaki sabrın önemini dikkat çektiği söylenebilir. Medine döneminde Hz. Peygamber ve Müslümanların sabır şekli daha çok Allah’a yapılacak ibâdet ve dünyevi nimetler karşısında sergilenmesi gereken davranış kalıpları olarak yer almaktadır. Müslümanların mal, mülk vb. değerleri daha rahat sahip oldukları yer Medine’ydi.

---

¹⁹⁴ Âl-i İmrân, 3/200

¹⁹⁵ Âl-i İmrân, 3/17–142

¹⁹⁶ Muhammed, 47/31

¹⁹⁷ Hacc, 22/35

¹⁹⁸ İnsan, 76/24

Dolayısıyla Medine döneminde inmiş olan ayetler bu noktalarda sabrı tavsiye etmektedir. “Muhakkak ki, sizi biraz korku, biraz açlık, biraz mal ve ürün eksilmesi ile deneriz. Sabredenleri müjdele.”¹⁹⁹

Bu ayetle bolluğun veya zenginken mallarda meydana gelen eksilmenin “Allah’ın bir imtihanı” olarak iyi algılanması ve bilince yerleştirilmesi gerektiği aksi takdirde Durkheim’in “imtihanın ekonomik yapının bozulduğu veya lüks yaşamın arttığı dönemlerde yükseldiği” sonucuna rastlantı bir olay olarak ulaşmadığını ve aynı zamanda “imtihan”ın sabırla kazanıldığını hatırlattığını söyleyebiliriz.

Kur’an’da sabrın hem dünyevi hem de ahiret²⁰⁰ yönü dikkate çekilmektedir. Bu aynı zamanda sabra verilen yüksek değeri gösterir. Bilindiği gibi tevhit, nübüvvet ve ahiret Kur’an’ın ana konularının başında gelmektedir.

1.1.3. HADİSLERDE SABIR KAVRAMI

Hz. Peygamber hadislerinde sabrın önemini ve ne zaman sergilenmesi gerektiğini dile getirmektedir. Konunun daha iyi anlaşılabilmesi için hadis metinlerinin anlamlarının verilmesi daha uygun düşmektedir. Bu nedenle önce Hz. Peygamber’in sabrın önemi konusundaki sözlerine yer vereceğiz.

1.1.3.1. SABRIN ÖNEMİNİ VURGULAYAN HADİSLER

Hz. Peygamber’e en üstün amelin ne olduğu sorulduğunda, “Cömertlik ve Sabır”,²⁰¹ imanın ne olduğu şeklinde sorulduğunda: “O, sabır ve hoşgörüdür”²⁰² şeklinde cevap vermektedir. Başka bir hadisinde ise “sabır, cennet hazinelerinden bir hazinedir”²⁰³ demektir.

Hz. Peygamber bir gruba : “Siz mümin misiniz?” diye sorar. Onlarda evet deyince “imanınızın alameti nedir” diye yeniden sorar. Onlarda “genişlikte şükreder, belaya sabreder, kazaya razı oluruz” derler. Bunun üzerine onlara “Kâbe’nin rabbine

¹⁹⁹Bakara, 2/155–156, Âl-i İmrân, 3/286, Enfâl, 8/28

²⁰⁰Furkân, 25/75, Kasas, 28/54–80, Hûd, 11/111–115, Zümer, 39/10, İnsan, 76/12, Ra’d, 13/22–24, Mü’minûn, 23/111, Nahl, 16/96, Fussilet, 41/3

²⁰¹İbn Hanbel, müsned 5/319, 4/385 Bak. Kuşeyri, **age.**, s. 84-86

²⁰²İbn Hanbel, Müsned, IV. 61; Ebu Yala, Müsned, 17–54; Buhari, Edebü’l Müfred 290

²⁰³İmamı Gazali, İhyau ulumi’ddin, C. IV, Bedir, İstanbul, 1976, s. 116.

yemin olsun ki, bu sıfatlarla siz gerçekten müminsiniz” der. Günlük yaşamda bir müminin belaya sabır göstermesi onun imanının bir göstergesi olmaktadır.

Üzücü bir olay karşısında insanların sabır göstermesi kolay bir tavır değildir. Bununla beraber Hz. Peygamber’in “Amellerin en makbulü, yapmasına insanların zorlandığı amellerdir” şeklindeki hadisi de sabırlı olmanın kolay olmadığı ama böyle bir tavrın da daha makbul olduğunu göstermektedir.

Hz. Peygamber “Kim nimete kavuştuğunda şükreder, afete uğradığında sabreder, haksızlık yapınca af diler, haksızlığa uğradığında affederse...” deyip susar. Bunun üzerine arkadaşları: “Ya rasulallah! Onun durumu ne olur?” diye sorunca “onlar emin ve doğru yolda olan kimselerdir”(En’âm, 6/82) demektedir. Afete (belaya) uğradığında insanın sabır göstermesi, doğru yolda olmanın hem şartı hem de sağlaması olmaktadır. Her ne şekilde olursa olsun insanın bela karşısında sabretmesi gerekmektedir.

Yine Hz. Peygamber “Allah bir kavmi severse zorluklar verir. Sabreden sabrının mükâfatını görür. Sabretmeyende cezasını çeker” demektedir. Başka bir hadisinde ise “Allah tarafından kendisine bir makam verilen kimse, o makama kolayca ulaşamaz. Ancak Allah kendisine, malına yahut çocuğuna felaketler verir ve sonra o da onlara sabrederse yüce Allah’ın takdir ettiği makama erişir” demektedir.

Bu hadisler güncel hayat içinde insanların başına gelen olayların aslında birer imtihan aracı olduğunu belirtmektedir. Yalnız her olayın arkasında sabır aramanın, insanları haklarını aramalarından vazgeçmeleri anlamına gelmemelidir. Böyle bir anlayışın topluma mutluluk, huzur getirmekten çok kaosa ve anomiye yol açabileceği düşünülebilir. Ayrıca bunun Kuran’ın getirdiği hukuk ve ahlak ilkelerine ters düştüğü hatırlanması gerekmektedir.

Hz. Peygamber “Hoşlanmadığın şey’e sabretmende büyük hayır vardır”²⁰⁴ demektedir. İnsan kompleksli bir varlık olduğundan dolayı bir ailede, bir toplulukta veya grupta herkesin sevip hoşlandığı gerek manevi gerekse de maddi değerlerden hoşlanmayabilmektedir. Dolayısıyla hoşlanmadığı değerlere karşı saygı göstermesi için sabretmesi gerekmektedir. Hep ‘ben ve benim dediklerim’ şeklinde bir tavır içinde hareket eden insanların çevrelerinden tepki almaları kaçınılmaz bir olay olacaktır. Dolayısıyla belli bir süre sonra kendisinde bir karşı tepki oluşturarak

---

²⁰⁴İmâm-ı Gazali, *age.*, C. IV, s. 117.

çevresine yabancılaşarak, uzaklaşacaktır. Toplum ortak kanıları, ortak değerleri paylaşmak ve sürdürmek demektir. Bu noktada hadis; sabrın toplumsal birliği devam ettirmede görülmeyen bir değer olduğunu belirtmektedir.

Hz. Peygamber bir başka hadislerinde “Sabır, bir insan farz edilse, keremli bir adam olurdu. Allah sabredenleri sever”²⁰⁵ demektir. Yine bir hadisinde “Sabırla kurtuluşu beklemek, ibâdetdir” diyerek bireyin takınması gereken tavır konusunda daha dikkatli olmasını istediğini söyleyebiliriz.

İbni Abbas “Kur’an’da sabır, üç şekilde anlatıldığını belirtmektedir. Birincisi farzların ifası için onların ağırlıklarına sabır. Bunun üç yüz derece sevabı vardır. İkincisi, haram ve yasaklardan sabırdır. Bunun altı yüz derece sevabı vardır. Üçüncüsü, ilk sarsıntıda musibetlere sabırdır ki, bunun dokuz yüz derece fazileti vardır.”²⁰⁶ Burada en çok sevap verilen veya vaat edilen eylem olarak musibetlerin ilk anı nitelenmektedir.

“Sabır ve mükâfatını ümit etmek köle azat etmekten daha hayırlıdır. Allah sabır ve ümit sahiplerini sorusuz cennete koyar.” Yine bu hadiste sabretmenin önemine ona verilen mükâfata dikkat çekmektedir.

Hz. Peygamber “sabır imanın yarısıdır...” diyerek, imanın başlı başına büyük bir olay olduğu gibi sabrın da büyük bir olay olduğuna dikkat çekmektedir. İman insanın yaratıcısına karşı ifadelediği en önemli bir değerdir. İnsan kalbi sonsuzluğu aramaktadır, çünkü bu, sonlunun istirahat etmek istediği yerdir.²⁰⁷ İman, tüm kişiliğin bir eylemidir. O, kişisel yaşamın merkezinde gerçekleşir ve onun bütün öğelerini içerir.²⁰⁸ Dolayısıyla iman demek sorumluluklar demektir. Kuşkusuz bu sorumluluklar imanı her an yaşatacak olan eylemlerin sürekliliğinin temelini de sabrın oluşturduğunu söylemek mümkündür.

“Sabırla iman arasındaki ilgi, bedenle baş arasındaki ilgi gibidir.” Burada da yukarıdaki hadiste olduğu gibi imanla sabır arasındaki ilişki vurgulanmaktadır. Birçok insan iman ettiği halde imanın gerekliliklerini yerine getirmediği gibi imanın gerekliliklerinden olan sabır gerçeğini gözden uzak tutulduğu belirtilmektedir.

---

²⁰⁵İmâm-ı Gazali, **age.**, C IV, s. 118.

²⁰⁶İmâm-ı Gazali, **age.**, C. IV, s. 136.

²⁰⁷Paul Tillich, **age.** s. 24.

²⁰⁸Paul Tillich, **age.** s. 17.

“Sabır ziyadır (ışıktır)”. Güneş veya ay ışığı ile insanların önlerini görmelerini sağlıyorsa, sabır da kötülöklere düşmeyi engelleyen bir ışık olarak değerlendirilmektedir.

Bir başka hadiste: bir kimse sabretmek isterse Allah ona sabır verir. Hiçbir kimseye sabırdan daha hayırlı ve daha geniş bir nimet verilmemiştir.²⁰⁹ Burada sabredebilmenin tüm insanlara fitraten(yaratılıştan) verildiğini fakat insanların bu nimetten yararlanabilmeleri için arzulamaları ve gayret etmeleri gerektiği vurgulanmaktadır.

“Mümin’in işi tuhaftır, her işi hayırdır. Bu, yalnız mümine vergidir. Sevindirici bir işle karşılaşsa şükreder, o iş kendisi hakkında hayırlı olur. Üzücü bir işle karşılaşsa sabreder, kendisi için hayırlı olur.”²¹⁰ Hz. Peygamber sabrın hayır olduğu gibi mümin’e verilen bir değer olduğunu ifade etmektedir.

“Hz. Peygamber: “İnsanlara karışıp onların ezalarına katlanan Müslüman, onlara karışmayıp, ezalarına katlanmayandan hayırlıdır”²¹¹ demektedir. Müslüman’ın bir köşeye çekilerek adeta hayır işlediği düşüncesine sahip olmasının yanlışlığını aksine önemli olanın insanlarla birlikte olarak; onların üzüntü ve kederlerini paylaşması ve aynı zamanda bireysel ve toplumsal bilincin gelişmesinin birliktelikten, insanların birbirlerine sabırla katlanmalarından geçtiği belirtilmektedir. İnsanların birbirlerine katlanmadan medeniyetlerini yaşatmalarının mümkün olmadığını, insan olmanın birbirine katlanmanın diğer adı olduğu dile getirilmektedir.

Hz. Peygamber “Pehlivan, insanları güreşte yenen değildir, aksine, hiddet anında kendisini tutan ve iradesini sahip olandır” diyerek pehlivanın gücü ile rakibini yenmenin olmadığını, asıl pehlivanın bir olumsuz olay karşısında sabır gücünü göstererek kendine hâkim olan olduğunu belirtmektedir. Modern insanın olumsuz bir olay karşısında kendi hayatını son verme eylemi bu noktada değerlendirilmesi gereken bir konu olarak yer almaktadır.

1.1.3.2. HASTALIK VE ÖLÜM KARŞISINDA SABRI TAVSİYE EDEN HADİSLER

²⁰⁹Buhari, Rikak: 20, Zekat:50;Müslim, Zekat:124;Ebu Davud,Zekat: 28; Tirmizi, Birr: 77; Nesa’i, Zekat:85 ; Darimi,: Zekat:18; Malik, Sadaka :7; İbn Hanbel, Müsned: 3/12, 47, 93

²¹⁰Müslim, Zühd: 64; Darimi, Rikak:61; İbn Hanbel, Müsned: 5/24

²¹¹Tirmizi, Kıyamet 56; İbnü Mace, Fiten 23,

Ölüm Kur'an'ın ifadesiyle her benliğin tadacağı²¹² ve kaçamayacağı²¹³ bir olgudur.

Hiz. Peygamber: “Mümin kula isabet eden hiçbir hastalık, tasa, ya da daha küçük bir olay yoktur ki Allah, o musibet ile kulun günahlarından bir kısmını silmesin”,²¹⁴ “Allah bir kuluna hayır dilerse, onun günahının cezasını dünyada verir.”²¹⁵ Bu iki hadiste musibet-günah ilişkisine dikkat çekilmektedir. Dünyada başa gelen her bir musibet aynı zamanda günahları eritmekte veya paratoner görevi görmektedir.

Hiz. Peygamber hadislerinde musibetlerin müminin günahlarını yok ettiğini belirtirken aynı zamanda müminlerin zihin dünyasından ahiret'in kaybolmamasına dikkat çekmektedir. M. Weber dünyanın büyüünün bozulması, rasyonelleşmesi gibi ifadeleri dinin müminin dünyasından çekilip gitmesini vurgulamaktaydı. Dolayısıyla hadisler zihinsel dünyanın dinden kopuşunu önleme amacını taşıdığı söylenebilir.

Hiz. Peygamber “Kim başına gelen musibete Allah'ın buyurduğu gibi ‘inna lillah ve inna ileyhi raciun’ deyip sonra ‘Allah’ım, bu musibetimden bana sevap ver, bunun ardından bana hayır ver(aldığın nimetin yerine daha iyisini ihsan eyle!)’ diye dua ederse Allah öyle yapar”²¹⁶ demektedir.

Hiz. Peygamber bir kutsi hadiste “Kulum, kendisini bir bela (hastalık) ile sınağığım zaman sabreder, ziyaretçilerine benden yakınmazsa, etinin yerine daha hayırlı et, kanının yerine daha hayırlı kan veririm. Onu iyileştirirsem günahından kurtulmuş olarak iyileştiririm, rahmetime sokarım.”

Hiz. Peygamber kendisinden dua isteyen bir saralı kadına “dilersen sabreder cennete girersin; dilersen dua edeyim Allah seni bu dertten kurtarsın” demiştir. Kadın: “ben bayılıp düştüğüm zaman açılıyorum, Allah'a dua et, vücudum açılmasın” demiştir. Allah'ın elçisi, kadına dua etmiştir.²¹⁷ Burada Hiz. Peygamber'in tedaviye karşı olduğu izlenimi edinilmemelidir.

Hiz. Peygamber ölen çocuğu için ağlamakta olan bir kadına rastlamıştı: “Allah'tan kork ve sabret!” dedi: Kadın (kendisine konuşanın kim olduğuna bile bakmadan): “Benim başıma gelenden sana ne?” dedi. Hiz. Peygamber uzaklaşınca, kadına: “Bu

²¹² Âl-i İmrân, 3/185, Enbiyâ, 21/35

²¹³ Nisâ, 4/78, Cum'a, 62/8

²¹⁴ Buhari, Marda 1; Müslim, Birr 52; Tirmizi, Cenaiz 1; İbn Hanbel, Müsned: 2/303

²¹⁵ Tirmizi, Zühd 56; İbn Hanbel, Müsned 4/87

²¹⁶ Müslim, Cenaiz 3, 4

²¹⁷ Buhari, Marzâ 6; Müslim, Birr 54; İbn Hanbel, Müsned: 1/347

Resulullah idi!” dendi. Bunun üzerine, kadın çocuğun ölümü kadar da söylediği sözden dolayı üzüldü. (Özür dilemek için) doğru Hz. Peygamber’in kapısına koştu: Ama kapıda bekleyen kapıcılar görmedi, doğrudan huzuruna çıktı ve: “Ey Allah’ın Resülü, (o sözü) sizi tanımadan sarf ettim” dedi. Hz. Peygamber de “Makbul sabır, musibetle karşılaştığın ilk andakidir” dedi.”²¹⁸ Hadis sabrın ne zaman gösterilmesi gerektiğini belirtmektedir. Kötü olayla ilk karşılaşıldığında sakin bir tavır gösterilirse sabır olmaktadır. Olayın üzerinden geçen uzun sürenin sonucundaki sakin tavır sabır olarak değer taşımamaktadır. Çünkü insan doğal olarak unutmaya başlamaktadır. Burada insan kelimesinin anlamının “unutan” olduğu hatırlanmalıdır. Ayrıca, sabrın musibetin ilk yoğun yaşandığı anında şart koşulmasına, “musibet hariç her şey önce küçük olarak başlar, sonra büyür. Musibet ise, önce büyük olarak başlar, sonra küçülür”²¹⁹ şeklinde yorum getirenler de vardır.

Hz. Peygamber : “Mümin kul, arz ahali içindeki has sevdiği evladı elinden alındığı zaman sabreder ve mükâfat umarsa Allah o kulu için cennetten aşağı bir mükâfata razı olmaz”²²⁰ diyerek, sabır da Allah’a dayanmanın önemini vurgulamıştır.

Hz. Peygamber’in kızı Zeynep, babasına birisini göndererek, “Oğlum ölmek üzere, son nefesini verirken yanında hazır ol” diye rica etti. Hz. Peygamber de; adamı geri çevirirken: “Selamımı söyle ve şunu hatırlat: Alan da Allah’tır, veren de Allah’tır. Her şeyin O’nun yanında muayyen bir eceli vardır. Sabretsin ve Allah’ın (sabredenlere vereceği) mükâfatı düşünsün!”²²¹ dediği görülmektedir. “Hz. Peygamber “İşittiği şeyin verdiği ezaya aziz ve celil olan Allah’tan daha sabırlı kimse yoktur. Çünkü O’na şirk koşulur, evlatlar nispet edilir. O, yine de onlara afiyet ve rızık vermeye devam eder.”²²² “Hz. Peygamber “Allah şöyle demiştir: “Ben kimin iki sevdiğini almışsam ve o da sevabını umarak sabretmişse, ona cennet dışında bir mükâfat vermeye razı olmam.”²²³ Yukarıdaki hadisin başka bir rivayetinde Hz.

---

²¹⁸Buhari, Cenaiz 43; 7,32, Ahkâm 11; Müslim, Cenaiz 14, Ebu Davud, Cenaiz 27; Tirmizi, Cenaiz 13; Nesai, Cenaiz 22

²¹⁹Mekki Ebu Talip, age. s. 255.

²²⁰ Nesai, Cenaiz 23

²²¹Buhari, Cenâiz 33, Marzâ 9, Kader 4, Eymân 9, Tevhid 2, 25; Müslim, Cenâiz 11; Ebu Dâvud, Cenâiz 28; Nesâi, Cenâiz 22,

²²² Buhari, Edeb 71, Tevhid 3; Müslim, Sıfatu’l-Münafikin 49

²²³Tirmizi, Zühhd 58,

Peygamber “Allah buyurdu ki: “Ben kulumu iki sevdiğiyile imtihan edersem o da sabır gösterir (ve sevap umarsa) onlara bedel cenneti veririm.”²²⁴

Latince ve batı dillerinde “sabır” kelimesinin karşılığı olarak “Patience” kelimesi kullanılmaktadır. Yahudilerin kutsal kitabında ister Hz. Eyyûb ile ilgili isterse farklı konularla ilgili olsun bu kavrama hiç rastlanılmamaktadır. Daha önce belirttiğimiz dinlerin dünya kurma ve kurdukları dünyayı yeni bazı kavram ve ilişki, davranış biçimleri sunma fonksiyonları bakımından değerlendirdiğimizde, Musevi anlayışı içerisinde “sabır” kavramına teorik olarak pek yer verilmemiş olduğu dikkat çekmektedir.

İncil’de sabır kavramının çok fazla yer almadığını, buna karşılık Kur’an-ı Kerim’de sabır kavramının hem dünyevi hem de ağırlıklı olarak ahiret²²⁵ boyutunun vurgulandığını belirtmek mümkündür. Gerçi İncil’de “...ve senin sağ yanağına kim vurursa, ona ötekini de çevir. Ve eğer biri seninle mahkemeye gidip senin gömleğini almak isterse, ona abanı da bırak.”²²⁶ “Bir yanağına vurana o birini de uzat ve senin abanı alandan gömleğini de esirgeme”²²⁷ şeklinde ayetler varsa da bunları sabırla ilişkilendirmek mümkün gözükmemektedir. Ancak İmam Gazali Hz. İsa’nın bu sözlerinin sabır tavsiyesi²²⁸ olduğunu belirtmektedir.

1.1.4. SABRIN BİREYSEL VE TOPLUMSAL AÇIDAN ÖNEMİ

Hz. Peygamber’e ve diğer peygamberlere yapılan sabır uyarıları aslında bir gerçeğin görüntüsü olmaktadır. Çünkü insan iyi veya kötü bir takım alışkanlıklar edinerek yaşamını sürdürür. Bu alışkanlıklar onun yaşamında çoğunlukla etkin olur. Dinlerin temel amaçlarından birisi taraftarlarının kötü alışkanlıklardan uzak durması veya terk etmesidir. Hz. Peygamberin 23 yıllık tebliğ süreci bunun görüntüsü olmaktadır. Tebliğ süreci içinde insanların eski kötü alışkanlıklarını hemen bırakarak,

---

²²⁴Buhari, marza 6

²²⁵Furkân, 25/75, Kasas, 28/54–80, Hûd, 11/111–115, Zümer, 39/10, İnsan,76/12, Ra’d, 13/22–24, Mü’minûn, 23/111, Nahl, 16/96, Fussilet, 41/3

²²⁶**Kutsal Kitap(Eski ve Yeni Antlaşma)**, Kitabı Mukaddes Şirketi, İstanbul, 3.Bsk., 2003, Yeni Ahit, Matta, 5: 39 40

²²⁷Yeni Ahit, Matta, Luka, 6: 29

²²⁸İmam Gazali, **age**. s. 136.

yeni dinin emir ve yasaklarını hemen uyamadıklarının örnekleri hem Kur'an'da hem de Hz. Peygamber'in söz ve uygulamalarında görülmektedir.

Kur'an-ı Kerim ve hadislerin sabır konusunda mümin birey ve toplumların daha özentili olmasını istediği görülmektedir. Buradan hareketle müminlerin daha sabırlı olduklarını söyleyebilmek mümkündür. Gerçi Hz. Peygamber'in vefatıyla beraber dört halife ve sonrasında meydana gelen olaylar da müminlerin daha sabırlı olabilecekleri gerçeğini sorgular niteliktedir. İktidar mücadeleleri müminler topluluğunu birçok farklı gruplara bölmüştür. İnsanların iktidar olma mücadelesi gibi olaylar karşısında sabrı dikkate alamadıkları görülmektedir.

Modern dünya her gün nimetlerinden daha fazla faydalanılma mutluluğunu yaşattığı gibi istenilmeyen sonuçları da öne koymaktadır. İstenilmeyen olaylardan belki de en önemlisi kişinin kendi hayatına son vermesidir. İnsanın aklına hiç getirmediği veya getirmek istemediği bir olay varsa o da intihardır. İster yaşanan isterse arzulanayan hayat nedenine bağlı olsun bireylerde ve toplumda kırılmaları meydana getirdiği bir realitedir. Kırılmaların meydana getirdiği sonuçlara bakmak uzun bir araştırma getirmemektedir. Çok çeşitli yolla hayatına son verenlerle, cinnet geçirmelere kadar birçok olaylara her gün tanık olunmaktadır.

Çağdaş toplumun önemli görüngülerinden olan intiharı sosyolojinin 19. yüzyıldaki kuramcılarında Emile Durkheim Le Suicide (İntihar) adlı eserinde detaylı bir şekilde incelemiştir. İntiharın sebeplerinin toplumsal bir kökene dayandığını; yaşa, dine, evlilik durumu ve toplumdan topluma farklılaşma noktalarının olduğunu ortaya koymuştur.²²⁹

Günümüzde dünyada her 40 saniyede bir kişi intihar girişiminde bulunmaktadır. İntihar, her ülkede ölüme yol açan en önemli 10 sebep arasındadır ve 15-35 yaş grubundaki ölümlerin 1/3'ünü oluşturmaktadır.²³⁰

Durkheim intiharı tartışırken anomi'yi intihar nedenlerinden biri olarak belirtmiştir. Anomik intihar daha çok organik toplumlarda, özellikle, ekonomik (muhtemelen normatif) düzenlemenin gerilemekte olduğu ekonomik depresyon ya da patlama dönemlerinde gözlenecektir. Böyle dönemlerde insanlar toplum düzenine daha az bağlı kaldıklarından, temel arzuları sınırsız ve karışık boyutlara varabilir.

---

²²⁹Raymond Aron, *age.*, s. 264-276.

²³⁰Sefer Aycan-Şehnaz Tümay-Zeynep Şimşek, **İntiharın Önlenmesi**, T.C. Sağlık Bakanlığı Temel Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Ankara, 2000, s. 1.

Anomi, işte bu noktada, Durkheim'ın ilk başta tasarladığı gibi toplumun ve toplumsal düzenin yapısal bir özelliği olmaktan ziyade, hemen hemen psikolojik bir düzensizlik ve anlamsızlık durumuna düşmektedir.²³¹

Durkheim eserinde “Tanrısıyla iletişim kurmayı gerçekleştirmiş bir mümin, inanmayanların cahil oldukları alanlarda yeni gerçekler gören bir insan olmaktan öte, daha güçlü bir insandır. Var oluşun zorluklarına karşı direnmek ya da bu zorlukları yenmek için kendisini çok daha güçlü hisseder”²³² diyerek tanrı ile iletişimin bireysel ve toplumsal sorunlar karşısında bir direnç noktası olduğuna dikkat çekmektedir. Eserinde intihar edenlerin dinsel ve mezhep bağlantılarını da incelemiş ve Katoliklerin Protestanlara göre daha az intihar ettikleri sonucuna ulaşmıştır. Katoliklik dinsel hayata diğer ifadeyle tanrı ile iletişimi sıkı ve sürekli olmasını öğütlemektedir.

İslâm tarihinde toplu intihar olayları hiç yaşanmadığı gibi münferit bazı olaylar dışında intiharın toplumsal bir sorun haline geldiği de hiç görülmemiştir.²³³ Dolayısıyla İntihar-İslâm toplumları ilişkisinde dinin sabra yaptığı vurguyla beraber dinin bu konudaki tavrı önemli bir yer tutar. Durkheim, eserinde, bu noktaya dikkat çekmektedir. Durkheim önce intiharı engelleyici birer değer olan ayetleri vermektedir. “İnsanın ölüm zamanını belirleyen ancak Allah'tır”(En'âm, 6/2), “Ecel geldiğinde insanlar onu ne bir an geciktirebilirler ne de öne alabilirler”(A'râf 7/34), “Aranızda ölümü takdir eden biziz ve kimse bizden önce davranamaz”(Vâkıa 56/60). Sonra İslâm'ın intihara bakışını “Gerçekten hiçbir şey, İslâm uygarlığının genel ruhuna intihardan daha ters düşemez; çünkü bütün erdemlerin üstünde tutulan şey tanrısal istence kesinlikle uyma, ‘her şeye sabırla katlanma sağlayan’ uysal tevekküldür. Boyun eğmeme, baş kaldırma davranışı olan intiharın, bu bakımdan, temelde ödevde ağır bir kusur sayılması doğaldır”²³⁴ diyerek intiharın Müslüman'a yasaklandığını belirtir.

Bununla birlikte bilimsel veriler, dinî inançlarına bağlı kimselerde intihar nispetinin çok düşük olduğunu göstermektedir²³⁵. Stack'ın(1983b) 25 endüstrileşmiş ülkeyi içine alan çalışması dindarlık oranının yüksek olduğu yörelerde intihar

²³¹Gordon Marshall, *age*, s. 32–33.

²³²Tom Bottomore-Robert Nisbet, *age*, s. 584.

²³³DİA., C. XII, s. 353.

²³⁴Emile Durkheim, *İntihar* (Çev. Özer Ozankaya), Cem Yay., İstanbul, 2002, s. 380.

²³⁵DİA., C. XII, s. 353.

oranının düşük olduğunu ortaya çıkarmıştır²³⁶. Yine Breault ve Barkey (1982) 42 ülkeyi içine alan araştırmalarında dinî yayınların intihara etkisi olup olmadığını araştırdılar ve dinî yayınların yoğun olduğu bölgelerde intihar oranının az olduğunu buldular.²³⁷ Fakat kuvvetli olmasa da ortak görüş, dinin intihar riskini azalttığı yönündedir.²³⁸

Devlet istatistik enstitüsü(DİE)'nün 1997 yılına ait intihar istatistiklerine göre: Türkiye’de intiharların en önemli nedeni hastalıktır. İkinci sırada aile geçimsizliği, üçüncü sırada geçim sıkıntısı, en son sırada öğrenim başarısızlığıdır. Cinsiyetlere göre: erkeklerde hastalık, geçim sıkıntısı ve aile geçimsizliği; kadınlarda aile geçimsizliği, hastalık, duygusal ilişki ve istediği ile evlenememe ilk üç sıradaki intihar nedenleridir.²³⁹

Bu noktada Hz. Eyyûb’ün sabrı, modern toplumun bireylerine her ‘an’ kutsal kitaplar aracılığıyla kendini sunmaktadır. Bu konuda Stack dine bağlanma/dini inanç ve intihar arasındaki ilişkiyi ortaya koyduğu teorisinin temel önermelerini şu şekilde belirlemiştir. Birincisi, Ahiret hayatı mutluluk vaat ettiği için, mesela işsizlik, boşanma, fakirlik vb. den dolayı strese giren insanlardaki zorlu sıkıntıyı pozitif yönde dengeleyebilir. İkincisi, elem ve kederler bir mana içeriyor olabilirler; Tanrı’nın iradesi böyledir. Başa gelen kötülüklerin bir başka anlamı da, hüznün ve kederlere gösterilen sabır ve başa çıkmanın değerini göstermede yatmaktadır. Üçüncüsü, Tanrı’nın gözetlediğine ve insanların elemelerini bildiğine olan inanç insanları daha tahammüllü kılar. Dördüncüsü, din, toplumun materyalist anlayışa dayalı sınıflandırma sistemine alternatif olarak kutsal bir rütbe ya da sınıflandırma sistemi sunar.

Dolayısıyla birey öz saygısını, özellikle birey toplumun hiyerarşik düzeninde başarısız olmuşsa, ruhsal açıdan başarılı olma hedefiyle geliştirilebilir. Beşincisi, duyan ve isteklere cevap veren bir Tanrı’ya olan inanç bazı insanların sıkıntılı hayat şartlarını başarıyla atlatmalarını sağlayabilir. Altıncısı, din genellikle fakirlikten övgüyle bahseder. Yedincisi, şeytan’ın varlığına olan inanç kişiyi kötülüklerle karşı mücadelede sevk eder. Sekizincisi, dinler ideal rol modelleri (ideal tip insan) takdim

---

²³⁶Stack Steven, “*Dindarlık, Depresyon ve İntihar*”, (Çev. Talip Küçükcan), Akademik Araştırmalar Dergisi, ss. 7–8, s. 8.

²³⁷Stack Steven, *agm.*, ss. 7–8, s. 9.

²³⁸Stack Steven, *agm.*, ss. 7–8, s. 10.

²³⁹Sefer Aycan-Şehnaz Tümay-Zeynep Şimşek, *age.*, s. 11.

ederler. Örneğin İncil'deki Eyyûb peygamber modeli bunlardan birisidir. Bu "model"deki insanlar, elem ve sıkıntılara göğüs germişler ve zorluklar karşısında intihara teşebbüs etmemişlerdir.²⁴⁰

Gerçekten dinlerin sabra yaptığı vurgu önem arz etmektedir. Ne var ki bunun modern dünyada algılanışı yeterli olmamaktadır.

Ku'an-ı Kerim'de Hz. Âdem ve Hz. Yunus'un hatalarına tövbeleri, Hz. Davut ve Hz. Süleyman'ın bolluk içinde şükürleri, Hz. Yusuf'un iftira karşısında yaşadığı zorlukların sonucunda Allah'ın ona yardımı gibi peygamberlerin farklı bir özelliği vurgulandığı görülür. Dolayısıyla toplumda her birey kendi makam ve statüsünün özelliklerini taşıyan ve aynı zamanda her koşul ve durumda Rabbine şükür içinde olan bir peygamberi bulabilir.

Bu peygamberlerden birisi de Hz. Eyyûb'tür. Hz. Eyyûb önce bütün malını sonra çocuklarını kaybettiği gibi daha sonra da hastalığıyla birlikte şeytanın vesveselerine karşı büyük bir sabır göstermiştir.

Bugün modern toplumsal yaşamda bazı insanlar kaza vb. nedenlerle çocuklarını yitirmekte, yine Hz. Eyyûb gibi bazı insanlar ağır hastalıklarla mücadele etmekte ve yine bazı insanlar Hz. Eyyûb gibi bütün mallarını çeşitli nedenlerle kaybetmektedir. Hatta bu sayılan kayıpların ikisi veya üçünü birlikte yaşayan insanların da var olduğu unutulmamalıdır. Her halükarda Hz. Eyyûb insanların önünde bir sabır modeli olarak durmaktadır.

Modernizmin etkinliğinde 'biz' ve 'öteki' kavramlarının belirli büyüklükte ve sınırlılığını, postmodern süreçte ise 'biz' ve 'öteki'nin ağır bir çoğullaşması ile birlikte 'özgünlük' vurgularının ön planda yer aldığını ifade etmek mümkündür. Bunların birbirlerini anlamaya çalışmaları birbirleri hakkında kurdukları ön yargılardan kurtulmaları ve sağlıklı bir iletişim içinde olabilmelerinin temelini sabrın (kelime anlamıyla ifade edilirse bireysel ve toplumsal olarak anlamaya hapsetmeleri) oluşturduğunu söylemek mümkündür.

Aynı zamanda ister modern isterse postmodern olarak tanımlansın bu süreçte kendi kültürlerini daha egemen kültürler karşısında ancak sabır göstererek sürdürmeye, yaşamaya, dillendirmeye çalışabilirler. Sabır göstermez veya sabrın önemini özümsemezlerse kendilerinin yokluğunu ilan etmiş olacaklardır. Kültürü

---

²⁴⁰Stack Steven, **agm.**, ss.7-8, s. 9.

üretmek ve yaşatmak aslında insanın sabır yönünü oluşturmaktır. Kutsal kitaplarda peygamberlerin sabır yönlerinin sunulması insanın sahip olduğu bu değerın önemine dikkat çekmektedir.

Sabır kavramının geçmişten postmodern sürecinin başlangıcına kadarki dönemler içinde: a- Bireyin, Allah'ın emir ve yasaklarına uyma ve b- Başına gelen her türlü olumsuz olaylar karşısında sakin tavır sergilemesi olarak yer aldığı belirtilmektedir.

Buna karşılık bugün bunlara ek olarak farklı dinsel ve/veya düşünsel temele dayalı grup ve medeniyetlerin birbirleri ile ilgili iletişim süreçlerini de kapsadığını ifade edebiliriz. Bu konuda Paul Valéry'nin "Bütün dünyayı hesaba katmadan hiçbir şey yapılamaz oldu" şeklindeki ifadesinin artık geçmiş dönemlerden farklı bir süreci yaşandığımızın dillendirilmesi olarak görülmesi gerekmektedir. Bu yaşanan sürece de değişik tanımlamaların yapılması veya yapılmaya çalışılması bile sürecin varlığının kanıtı kabul edilebilir.

Başka bir ifadeyle "sabır" gruplar ve medeniyetlerin kendilerini dillendirmelerinde ve iletişimlerinde her zamankinden daha çok ihtiyaç duyacakları bir olgu olarak yer alacaktır. Dünya hızlı bir küreselleşme süreci içinde medeniyetleri ve toplumları birbirlerine her zamankinden daha fazla ortak eylemlere itmektedir. Sadece son on yıl veya beş yıl içinde dünyada meydana gelen olaylar bu gerçeği göz önüne sermektedir. Küresel ekonomik hareketlerin sonucu ekonomik kriz dalgaları, küresel terör, küresel insan ve uyuşturucu kaçakçılığı vb. hareketlerin ülkeleri nasıl zarar verdiğini bilmekle kalmayıp aksine etkisinin altında kalmaktayız.

Ayrıca günlük yaşamın sürdürülmesi esnasında bireylerin "sabır" iyi algılamadıkları veya önemsemediklerinde çeşitli problemlerle karşı karşıya kaldıklarını gerek çevrede gerekse de basın-yayımdan tanık olmaktadır. Trafikte bir yerlere ulaşmaya çalışanların sergiledikleri sabırsızlıklar nedeniyle meydana gelen kazaların sonucunda binlerce insanın ölmesi veya sakat kalması küçük bir örneği oluşturduğunu söyleyebiliriz. İşte burada birey ve topluluklar için sabırın ne kadar hayati bir önem taşıdığına veya kazandırdığına sağlaması olarak sadece çevreye biraz bakmanın yeterli olduğunu belirtebiliriz.

Sonuç olarak ifade etmek gerekirse hayatın akışında bireylerin başarılı olması, iyi bir insan olarak yetişmesi, alanlarında iyi bir uzman olması, "sabır"la olmaktadır.

2. BÖLÜM

2.1. HZ. EYYÛB'ÜN TARİHSEL KİŞİLİĞİ

2.1.1. KİTAB-I MUKADDES'TE HZ EYYÛB

2.1.1.1. KİTAB-I MUKADDES

Hristiyanların kutsal kitabına, Türkçe'de Kitab-ı Mukaddes adı verilmektedir. Yunanca “Bible”²⁴¹ kelimesinin karşılığıdır. Buradan Latince'ye, oradan da batı dillerine “Bible” olarak geçmiştir. Bugün Bible veya Türkçe karşılığı olarak Kitab-ı mukaddes denildiğinde anlaşılır; Hristiyan kilisesinin kabul ettiği bütün kutsal yazmalar koleksiyonudur.²⁴²

Kitab-ı Mukaddes eski ahit ve yeni ahit olmak üzere iki kısma ayrılmaktadır. Hristiyanlara göre kutsal kitaplarının bu şekilde iki kısma ayrılışının temel ölçüsü, bu kitapların Hz. İsa'dan önce veya sonra ortaya çıkmasıdır. Hristiyanlar, Hz. İsa'dan sonra ortaya çıkan kutsal yazılara, yani yeni Ahide inandıkları gibi, Hz. İsa'dan önce ortaya çıkan ve Yahudilerce kutsal kabul edilen kitaplara da inanmaktadırlar.²⁴³

2.1.1.1.1. ESKİ AHİT (TEVRAT)

İlahi kitapların ilki Tevrat'tır. Tevrat Hz. Musa'ya Sina dağında indirilen kitaba denir. Yahudiler ise kendi kutsal kitaplarına “Tanah” adını verirler. Tanah, onlara göre, Tora (Tevrat), Nevim (nebler) ve Ketuviim (kitaplar)'den oluşmaktadır.²⁴⁴ Ayrıca Eski Ahit'in içinde Hz. Davud'a verilen Zebur Mezmurlar adı altında yer alır.

---

²⁴¹Yunanca çoğul dişil olan “Ta Biblia”, kutsal yazmalar anlamını ifade etmektedir. Hristiyanların rulo şeklinde kabul ettikleri bütün yazmalara isim olarak verilmekte iken, Ta Bibla'nın tekili olan, “To Bibliov”, Latince'ye bu şekli ile geçerek, bugün “Bible” olarak kullanılmaktadır.(Şaban Kuzgun, **Dört İncil Farklılıkları ve Çelişkileri**, İstanbul, 1991, s. 43.)

²⁴²Şaban Kuzgun, **age.**, s. 43.

²⁴³Şaban Kuzgun, **age.**, s. 44–45.

²⁴⁴Şaban Kuzgun, **age.**, s. 46.

2.1.1.1.1. ESKİ AHİTTE (TEVRAT) HZ. EYYÛB İLE İLGİLİ BİLGİLER

İşaya kitabına (M.Ö. 8.yy) ve Hezekiel kitabına (M.Ö. 6. yy) göre Eyyûb M.Ö. 9.yy veya daha önce yaşamıştır.²⁴⁵ Eski Ahit(Tevrat) Hz. Eyyûb’ü kendi ismi ile kırk iki bölümde anlatmaktadır. Burada Hz. Eyyûb’ün kendi kişiliği, oğulları, malları, hastalığı, arkadaşları ile diyalogu, iyileşmesi ve evlatlarının ve mallarının yeniden verilmesi gibi konularda bilgi verilmektedir. İbranice Tevrat’ta adı iyyob (iyyov) şeklinde geçmektedir. Ayav fiilinden “düşman olmak, düşmanca davranmak” anlamına geldiği gibi “sabırla hastalığa katlanmak” veya “ey ilahi baba, nerdesin” anlamına da gelmektedir.²⁴⁶

Eyyûb kitabının ana hatları: 1:1–2:13 Öndeyiş; 3:1–31:40 Eyyûb ve Üç Arkadaşı, a. 3:1–26 Eyyûb’ün yakınması b. 4:1- 14:22 İlk karşılıklı konuşma c. 15:1–21:34 ikinci karşılıklı konuşma ç. 22:1–27:23 üçüncü karşılıklı konuşma d. 28:1–28 bilgeliğe övgü e. 29:1–31:40 Eyyûb’ün son söyledikleri; 32:1–37:24 Elihu’nun konuşması; 38:1–42:6 Tanrı’nın Eyyûb’e cevabı; 42:7–17 son söz²⁴⁷dür.

Eski Ahit onun “Uts”ta yaşayan, olgun, doğru, Allah’tan korkan ve kötülükten çekinen²⁴⁸ biri olarak tanıtmaktadır. Yedi oğlu ile üç kızı²⁴⁹ vardır. Mal olarak da yedi bin koyunu, üç bin devesi, beş yüz çift öküzü, beş yüz dişi eşeği ve pek çok kölesi²⁵⁰ vardır. Oğulları her biri özel günlerinde kız kardeşlerini de çağırarak beraber ziyafet yapmaktadırlar. Bu ziyafet günlerinin ardından tekrar dönünce Hz. Eyyûb sabah erken kalkarak, “Belki oğullarım suç işlemişlerdir ve kalplerinden Allah’a lanet etmişlerdir” düşüncesiyle onların sayısınca kurban kesmektedir.²⁵¹

Bir gün oğulları Allah’ın önüne takdime gittiklerinde, arasına şeytan giriyor. Allah şeytana nereden geldiğini soruyor. Şeytan da dünyadan geldiğini söyleyerek cevap veriyor. Allah şeytana “Kulum Eyyûb’e iyice baktın mı? Çünkü dünyada onun gibisi olmadığı, olgun ve doğru adam olduğunu, Allah’tan korktuğunu ve kötülükten çekindiğini söylüyor.”²⁵² Şeytanda Allah’a Hz. Eyyûb’ün çıkarından O’ndan dolayı korktuğunu ve aynı zamanda Allah’ın O’nu koruduğunu, işini bereketlendirdiğini,

²⁴⁵Mevdudi, *age.*, C. V, s. 245.

²⁴⁶İA., C. IV, s. 423; Encyclopedia Judaica, C. X, Jerusalem, İsrail, 1996, s. 111.

²⁴⁷Kutsal Kitap(Eski ve Yeni Antlaşma), Eyyûb Kitabına Giriş, s. 633.

²⁴⁸Eski Ahit, Eyyûb, Bölüm 1, ayet 1

²⁴⁹Eski Ahit, Eyyûb, Bölüm 1, ayet 2

²⁵⁰Eski Ahit, Eyyûb, Bölüm 1, ayet 3

²⁵¹Eski Ahit, Eyyûb 1, 4–5

²⁵²Eski Ahit, Eyyûb 1, 6–7–8

malını artırdığını, fakat bunları geri alması, ona dokunması durumunda kendisine karşı lanet edeceğini söylüyor.²⁵³ Daha sonra Hz. Eyyûb'un elinden bunlar alınıyor. Hz. Eyyûb'un çilesi başladığı gibi üç arkadaşı ile diyalogları devam ediyor. Hz. Eyyûb bütün zorluklara rağmen sabrettiği fakat yer yer isyanı andıran ifadeleri ağzından döktüğü de görülmektedir. Bundan dolayı Hz. Eyyûb'un Tevrat'ta sabır örneği olarak sunulmadığını söyleyebiliriz.

2.1.1.1.2. YENİ AHİT (İNCİL)

Hz. İsa'nın hayatını, dünyadan ayrılışını, vaaz ve nasihatlerini ihtiva eden ve onun öğrencileri tarafından kaleme alınan kitap ve risalelere yeni ahit denilmektedir.²⁵⁴ Yeni Ahit ile birlikte İncil ismi de kullanılmakta ve Kur'an-ı Kerim de İncil olarak bahsedilmektedir. "İncil" kelimesi Yunanca'da "iyi haber" ve "müjdeli haber" anlamına gelmektedir.

İncil'in Hz. Eyyûb hakkında verdiği bilgiye geçmeden önce sabır kavramı üzerinde durulacaktır. Pavlus'un mektuplarında sabrın yaklaşık olarak Kur'an-ı Kerim çizgisinde yer aldığı görülmektedir. Pavlus insanlara birbirleriyle ilişkilerinde,²⁵⁵ tebliğde,²⁵⁶ vaat edilenlerde,²⁵⁷ sıkıntılarda²⁵⁸ ve diğer insanlara karşı²⁵⁹ sabrı tavsiye ettiği ve sabredebilmeleri için de Tanrı'ya dua ettiğini²⁶⁰ belirtmektedir.

Hz. Eyyûb İncil'de Yakup suresinin beşinci bölümünün on birinci ayetinde zikredilmektedir. Onuncu ve on birinci ayetler birlikte okunduğunda; onun bir sabır sembolü olarak yer aldığı hemen fark edilmektedir. Onuncu ayet "Kardeşler, Rab'bin adıyla konuşmuş olan peygamberleri sıkıntılarda sabır örneği olarak alın".²⁶¹ On birinci ayet "Sıkıntıya dayanmış olanları mutlu sayarız. Eyyûb'un nasıl dayandığını duydunuz. Rab'bin en sonunda onun için neler yaptığını bilirsiniz. Rab çok şefkatli

---

²⁵³Eski Ahit, Eyyûb 1, 9–10–11

²⁵⁴Şaban Kuzgun, *age.*, s. 45.

²⁵⁵Yeni Ahit, Pavlus'tan Efesliler'e Mektup, 4. Bölüm, 2

²⁵⁶Yeni Ahit, Pavlus'tan Timoteos'a 2. Mektup, 4. Bölüm, 2

²⁵⁷Yeni Ahit, İbraniler'e Mektup, 6. Bölüm, 12; Yakup'un Mektubu, 5. Bölüm, 78

²⁵⁸Yeni Ahit, Pavlus'tan Romalılar'a Mektup, 12. Bölüm, 12

²⁵⁹Yeni Ahit, Pavlus'tan Selanikler'e 1. Mektup, 5. Bölüm, 14

²⁶⁰Yeni Ahit, Pavlus'tan Koloseliler'e Mektup, 1. Bölüm, 11

²⁶¹Yeni Ahit, Yakup'un Mektubu, 5. Bölüm, 10

ve merhametlidir.”²⁶² Görüldüğü gibi Hıristiyanlardan Rablerinin adıyla tebliğ yapan peygamberlerin ve özellikle de Hz. Eyyûb’un örnek alınması istenmektedir.

Kur’an-ı Kerim’de Hz. Eyyûb bölümünde yer verileceği gibi Hz. Eyyûb hem İncil’de hem de Kur’an-ı Kerim’de diğer peygamberlerle birlikte sabır örneği olarak sunulmaktadır. Diğer bir ifadeyle vurgulamak gerekirse Hz. Eyyûb’un sabrı bireylerin ve toplumların hayatına kutsal kitaplar tarafından model olarak konulmaktadır.

2.1.2. İSLÂM LİTERATÜRÜNDE HZ. EYYÛB

2.1.2.1. KUR’AN-I KERİM VE TEFSİRLERDE HZ. EYYÛB

2.1.2.1.1. KUR’AN-I KERİM’DE HZ. EYYÛB

Her din veya kutsal kitap mesajını iletirken bir takım kavramları kullanır. Bu kavramların kimisine çok, kimisine daha az vurguda bulunur. Bütün bunlar kutsal kitap-din-toplumsal kavram ilişkilerinin doğal seyridir. Ancak zaman zaman daha önce de belirttiğimiz gibi belli kavramları(soyut) belli kıssalarla(somut) ilişkilendirip sembol-simge haline dönüştürüp; hem o kavramı daha anlaşılır, hem de daha kullanılabilir hale getirirler. İşte Kur’an-ı Kerimdeki Eyyûb-sabır ilişkisini bu bağlamda değerlendirmek gerekmektedir.

Hz. Eyyûb’un ismi Kur’an-ı Kerim’de dört surede geçmektedir. Nisâ (4/163) ve En’âm (6/84) surelerinde diğer peygamberle birlikte zikredilirken, Enbiyâ (21/83–84) ve Sâd (38/41–44) surelerinde hayatından pasajlar sunulmaktadır. Bu pasajlar Hz. Eyyûb’un sıkıntı ve hastalık karşısında gösterdiği sabrı göz önüne serdiği gibi Allah’a bağlanmanın önemini dar zamanda haline sabredip Allah’a yalvaranları Allah’ın, darlıktan kurtaracağını²⁶³ dikkatlere sunmaktadır. Aynı zamanda hem Hz. Peygamber hem de Müslümanların yaşamları boyunca kötü olaylarla karşılaştıklarında bu tavrı model almaları da istenilmektedir.

Hz. Eyyûb kıssasının Hz. Peygamber’in hayatıyla yakın ilişkisinin varlığı konusunda görüşleri olduğunu belirtmek gerekir. Hz. Eyyûb, malı, ailesi ve çocukları, hatta sağlığı elinden alındığı halde Allah’ın sınavına sabreden, o’na bağlılığını asla

²⁶²Yeni Ahit, Yakup’un Mektubu, 5. Bölüm, 11

²⁶³Süleyman Ateş, **Kur’an-ı Kerim Tefsiri**, C. IV, Ş.Y., T.Y., s. 92.

kaybetmeyen örnek bir insan olarak anlatılmaktadır. Bu ayetlerin indiği sıralarda Hz. Peygamber'in eşi Hatice ve amcası Ebu Talip vefat etmişti.²⁶⁴ Dolayısıyla hem Hz. Peygamber'in sabretmesi istenilmiş hem de teselli edilmiş olmaktadır. Sabretme insanın sahip olduğu bir özelliktir.

Bu bölümde Kur'an-ı Kerim'de Hz. Eyyûb'un yer aldığı ayetlerin meallerine yer vereceğiz. Hz. Eyyûb'un anlatıldığı ayetlerin mealleri:

Nisâ suresi 163. ayet: "Nuh'a ve ondan sonraki peygamberlere vahyettiğimiz gibi, sana da vahyettik. İbrahim'e, İsmail'e, İshak'a, Yakup'a, torunlarına, İsa'ya, Eyyûb'a, Yunus'a, Harun'a ve Süleyman'a da vahyettik. Davut'a da Zebur verdik."

En'âm suresi 84. ayet: "Biz O'na İshak'ı ve Yakup'u armağan ettik. Hepsini doğru yola ilettik. Daha önce de Nuh'u ve O'nun soyundan gelen Davut'u, Süleyman'ı, Eyyûb'u, Yusuf'u, Musa'yı ve Harun'u doğru yola iletmiştik. Biz iyileri işte böyle mükâfatlandırırız."

Enbiyâ suresi 83. ayet: "Eyyûb'e gelince hani o 'Bir derde yakalandım, sen ise merhametlilerin en merhametlisisin' diye Rabbi'ne seslenmişti." 84. ayet: "Biz de duasını kabul ederek pençesine düştüğü derdi giderdik. Ayrıca karşılıksız rahmetimizin bir eseri olarak ve bize kulluk edenlerin her zaman anacakları bir örnek olsun diye eski ailesini kendisine bir kat fazlası ile yeniden bağışladık."

Sâd suresi 41. ayet: "Ey Muhammed! Kulumuz Eyyûb'ü de an. O Rabbi'ne 'Doğrusu şeytan bana yorgunluk ve azap verdi' diye seslenmişti." 42. ayet: "Biz de ona 'Ayağını yere vur! İşte yıkanacak ve içilecek soğuk bir su' dedik." 43. ayet: "Ona bizden bir rahmet ve sağduyu sahiplerine bir ibret olarak ailesini ve onlarla beraber bir eş daha bağışladık." 44. ayet: "Ey Eyyûb: 'Eline bir demet sap al, onunla vur, yeminini bozma' demiştik. Gerçekten O çok sabırlı bir kulumuzdu, daima Allah'a yönelirdi."

Ayetlerde görüldüğü gibi Nisâ ve En'âm surelerinde diğer peygamberlerle birlikte zikredilirken Enbiyâ ve Sâd surelerinde ise yaşadığı hastalığın niteliği belirtilmeden çektiği sıkıntı ile birlikte yaptığı dua ve sabretmesinin sonucunda kendisine sunulan sağlık ve yeni aile hayatından bahsedilmektedir. Aynı zamanda insanlardan rahmet ve sağduyu sahiplerine ibret olarak sunulduğu görülür. Diğer bir

---

²⁶⁴Süleyman Ateş, *age.*, C. IV, s. 93.

ifadeyle belirtmek gerekirse Hz. Eyyûb'ün sabrını kavramak aynı zamanda sevginin, saygının, merhametin özünü kavramak demektir.

Bununla birlikte Hz. Eyyûb ile ilgili ayetlerde (Sâd, 38/43–44) hem bir aile reisinin eşine karşı takınacağı eylemlerde dikkat etmesi gerektiği hem de insanın samimiyyetinin asla değersizleşmediğini görmekteyiz. Ön yargılı bir davranıştan uzak durulması ve masum, içten iyi bir eşin yardımcısının Allah'ın kendisi olduğunu öğrenmekteyiz. Bilindiği gibi yapılan yemininin yerine getirilmesi gerekir. Bu kez yapılan yemin aynen yerine getirildiği zaman hem masum bir eş zarar görerek “aile”de bir huzursuzluk meydana gelecek hem de “kul hakkına” girilmiş olacaktır. Dolayısıyla yüce Allah Hz. Eyyûb üzerinden müminleri ailelerine karşı sözlerinde ve eylemlerinde daha dikkatli olmalarını istediğini söyleyebiliriz.

Bu gün gerek çevremizde gerekse de basın-yayında nice ailelerin anlamsız, gerçek dışı olaylar sonucunda dağıldıkları gibi çocuklarının hayatlarını karartarak da en büyük acıyı çektirdiklerini görmekteyiz. Diğer bir ifadeyle çocuklarına psikolojik ve sosyal yönden yalnız bırakarak kötü alışkanlıklara sürükleyerek topluma yararlı bir bireyden uzaklaştırmaktadırlar. Hz. Eyyûb'ün sabır dolu yaşamı günümüz insanlarına çok şey ifade ettiğini söyleyebiliriz.

2.1.2.1.2. TEFSİRLERDE HZ. EYYÛB

Tefsirlerde Hz. Eyyûb'ün kimliği, hastalığı ve zenginliği hakkında önemli ölçüde bilgi verilmektedir. Hastalığından dolayı kurtlandığı, koktuğu, çöplüğe atıldığı ve orada sağlığına kavuşuncaya kadar kaldığı belirtilmektedir. Hatta Allah'ın “Biz ona ‘Ayağını yere vur! İşte yıkanacak ve içilecek soğuk bir su’ dedik”²⁶⁵ şeklinde buyurduğu ayette geçen yıkanılacak ve içilecek soğuk su ifadesinden iki su olduğu birini içtiği diğeri ile ise yıkandığı veya aynı suyla hem yıkandığı hem de içtiği türünde tartışmalar tefsirlerde yer almaktadır. Ayrıca “Ona bizden bir rahmet ve sağduyu sahiplerine bir ibret olarak ailesini ve onlarla beraber bir eş daha bağışladık”²⁶⁶ ayetinin tefsirinde de bir hayli bilgi aktarımı vardır.

---

²⁶⁵Sâd, 38/42

²⁶⁶Sâd, 38/43

Yukarıdaki ayet meallerinde görüldüğü gibi Hz. Eyyûb hakkında fazla bilgi yoktur. Bazı kaynaklar onun hakkında verilen bilgilerin İncil ve Midraşim²⁶⁷ den * bazı kaynaklar ise “Eyyûb kitabı” ve Yahudi Haggada’²⁶⁸ *sından geçtiğini belirtmektedir.

Tefsir bilginlerince yukarıda meallerini verdiğimiz ayetlerin yorumlarını (tefsirini) aktararak konumuzun aydınlatılmasına devam etmek istiyoruz.

Mücahid “Ey Eyyûb şüphesiz ki senin ailen cennettir. Eğer dilersen onları sana getirtiriz. Eğer dilersen onları cennette bırakırsınız ve onların mislini sana veririz. Hz. Eyyûb: hayır, aksine ben onları cennette bırakıyorum. Onun için onları cennette bıraktı. Dünyada onun misli verildi.”²⁶⁹ Sa’d suresi 41. ayet: “Ey Muhammed! Kulunuz Eyyûb’ü da an. O Rabbi’ne “Doğrusu şeytan bana yorgunluk ve azap verdi” diye seslenmişti.”

Mevdudi, “Şeytan bana bir musibet dokundurdu” ifadesiyle Hz. Eyyûb’ün şeytan’ın hastalık ve musibet verme gibi bir güce sahip olduğunu söylemek istemediğini, aksine şeytanın vesvese vererek sabretmemesine neden olmak istediğini belirtmektedir. Mevdudi böyle anlamasını da Kur’an’a göre Allah şeytana vesvese yoluyla etki özelliği ve Enbiya suresinde Hz. Eyyûb’ün Allah’a yalvardığı yerde şeytanın adının bile geçmemesine²⁷⁰ bağlamaktadır.

Çocukları ve malı çoktu. Allah malını yok etti, o buna sabretti. Çocuklarını aldı, o yine sabretti. Sonra vücuduna hastalık ve musibetler verdi. Buna da sabretti. Kavminin ileri gelenlerinden bir grup gelip dediler ki: “onun başına bu musibetler ancak büyük bir günahtan dolayı gelmiştir.” İşte o zaman Hz. Eyyûb, Allah’a yalvarıp yakardı, Allah da bu sıkıntıyı ondan giderdi.²⁷¹

---

²⁶⁷Encyclopedia Judaica, C. X, s. 12

*Midraş(İbranice “açıklama, yorumlama” anlamında) Kutsal kitap’ın İbranî rahiplerince yorumu. Terim aynı zamanda, o yorumu kapsayan eserleri de ifade eder. MÖ. II.y.y.’dan MS. XII. y.y.’a kadar yazılmış olan yorumlar. (Meydan Larousse, Büyük Lügat ve Ansiklopedi, C. VIII, 8.Bsk., İstanbul, s. 760.)

²⁶⁸İA., C. IV, s. 422.

*Haggadah, İbranî din tarihi, hahamlar geleneğinin bir bölümü. Haggadah’ta hukuk yahut ayin dışında yol gösterici, tarihi motifler işlenir. (Meydan Larousse, C. V, s.521.)

²⁶⁹İbn Kesir, **Muhtasar İbn-ü Kesir**, Dar’ül-fikr, Beyrut, 1999, C. II, s. 516.

²⁷⁰Mevdudi, **age**. C. V, s. 79.

²⁷¹Muhammed Ali es-Sabuni, **Safvetü’t Tefasir** (Ter. Sadreddin Gümüş-Nedim Yılmaz), C. IV, s. 102.

Hız. Eyyûb'un pek âlicenap, fakirlere çok merhametli bulunan, misafirlere, yetimlere çok iyi baktığı belirtilmektedir.²⁷²

“Ey Muhammed! Kulumuz Eyyûb'ü da an.” emri Hz. Peygamberle birlikte müminlerin bakışlarını ona çevirmelerini istemektedir. “Ona bizden bir rahmet ve sağduyu sahiplerine bir ibret olarak ailesini ve onlarla beraber bir eş daha bağışladık”(Sâd, 38/43). Burada her akıl sahibi için bir ibret ve ders vardır. Her ne halde olursa olsun, Allah'a isyan edilmemeli ve O'ndan ümit kesilmemelidir. Çünkü İyilikte, kötülükte Allah'ın elindedir. O, dilediğini iyi bir durumdan çok kötü bir duruma uğratar, çok kötü bir durumdan da iyi bir duruma yükseltir. Dolayısıyla akıl sahibi her insan ümit ettiğini sadece Allah'tan beklemelidir.²⁷³

“Biz de duasını kabul ederek pençesine düştüğü derdi giderdik. Ayrıca karşılıksız rahmetimizin bir eseri olarak ve bize kulluk edenlerin her zaman anacakları bir örnek olsun diye eski ailesini kendisine bir kat fazlası ile yeniden bağışladık.”(Enbiya, 21/84) Burada “Kulluk edenler”e işaret edilmesinin özel bir anlamı vardır. İbâdetin, inanç sisteminin ve imanın insana getirdiği yükümlülükler, ağır birer imtihanlardır. İnanç dudaklardan dökülen bir sözden ibaret değildir. Dolayısıyla ibâdet edenlerin imtihanı başarıyla geçmeleri için sabretmeleri bir zorunluluktur.²⁷⁴

Ayrıca burada üzerinde tartışılan bir konuya yer vermek gerektiğini düşünüyoruz. İbn Kayyım²⁷⁵ göre Hz. Nuh'un, Hz. İbrahim'in, Hz. İsa'nın sabırları Hz. Eyyûb'un sabrından üstündür. Bu görüşün hemen hemen aynısını Yusuf Kardavi “Kur'an-ı Kerimde sabır”²⁷⁶ isimli kitabında yinelemektedir. Kardavi'ye göre Hz. Yusuf'un sabrı hem babası Hz. Yakup'un hem de Hz. Eyyûb'un sabrından daha üstündür. Ona göre Hz. Yusuf efendisinin eşinin teklifini reddetmiştir. Bu reddetme iradi bir sabırdır. Hz. Yakup'un ayrılık, Hz. Eyyûb'un hem beden hastalığı hem de aile ayrılığı zorunlu bir ayrılıktır. Çünkü bunda bir çare yoktur. Diğer ifadeyle belirtmek gerekirse kabullenilmesi gereken bir olaydır. Dolayısıyla Hz. Yusuf'un sabrı daha üstün bir sabır örneği olmaktadır. Düşüncesini desteklerken de İbn kayyım el-Cevziyye'nin açıklamalarına yer vermektedir.

²⁷²Ömer N. Bilmen, **Kur'anı Kerim'in Türkçe Meali Âlisi ve Tefsiri**, Bilmen Yay., C. IV, s. 2174.

²⁷³Mevdudi, **age.**, C. V, s. 245.

²⁷⁴Seyyid Kutup, **Fi-Zilali'l-Kur'an**, C. VII, Dünya Yay., İstanbul, 1996, s., 34.

²⁷⁵İbn Kayyım el-Cevziyye, **Medaricu'salikin**, (Ter. Ali Ataç vd.), İnsan Yay., İstanbul, 1990, s. 151.

²⁷⁶Yusuf Kardavi, **es-Sabru fi'l-Kur'ani'l-Kerim**, Müessesü'r-Risale, Beyrut, 10.Bsk., 2001, s. 79.

Kur'an'ın sabırla birlikte zikrettiği peygamberlerin isimlerine baktığımızda Hz. İsmail'i, İdris'i Zülkif'i, Yakub'u örnek gösterdiği görülür.

“İsmail'i, İdris'i ve Zülkifi de hatırla. Bunların her üçü de *sabırlı* kimselerdi”(Enbiyâ, 21/85); “Yusuf’un yalandan kana bulanmış gömleğini getirdiler. Babaları *Yakub* dedi ki; “Anlaşılan nefsiniz sizi kötü bir işe sürükledi, bana düşen *yaman bir sabırdır*, anlattıklarınız karşısında Allah'ın yardımına sığınıyorum. (Yûsuf, 12/18); Hz. *Yakub* dedi ki; “Herhalde nefsinizin kışkırtması ile bir komplo düzenlediniz. Bana *yaman bir sabır* düşüyor. Belki de Allah bana tüm oğullarımı birlikte kavuşturacaktı. Hiç şüphesiz O, her şeyi bilir ve her yaptığı yerindedir.(Yûsuf, 12/83); Kardeşleri “Yoksa sen Yusuf musun?” dediler. O da dedi ki; “Evet, ben *Yusuf’um*, bu da kardeşimdir. Allah bize lütufta bulundu. Kuşku yok ki, kim kötülükten sakınır ve *sabrederse*, Allah iyilik edenleri asla ödüksüz bırakmaz.”(Yûsuf, 12/90); “Ey *Eyyûb*: ‘Eline bir demet sap al, onunla vur, yeminini bozma’ demiştik. Gerçekten O *çok sabırlı bir kulumuzdu*, daima Allah’a yönelirdi.”(Sâd, 38/44) Görüldüğü gibi burada Hz. Peygamber’e İsmail, İdris ve Zülkif sabırlı kimseler olarak sunulmaktadır. Hz. Yakub’un ise oğullarının yaptığı kötü eylemler karşısında nasıl sabır göstermesi gerektiğini oğulları ile yaptığı diyalogta göstermektedir. Hz. Yusuf’tan onun kardeşleri ile yaptığı diyalog esnasında göstermiş olduğu sabrın sonucunda Allah’ın ödüksüz bırakmadığını söylemektedir. Hz. Eyyûb’dan ise “Çok sabırlı bir kulumuz ve daima Allah’a yönelirdi” diye zikredilmektedir.

Ebu Talip el-Mekki²⁷⁷ eserinde benzer şekilde inceleme yapmaktadır. Ebu talip el-Mekki eserinde, selef büyüklerinden birisine “kendisine bela verilip sabreden bir kulla, nimet verilip şükreden başka bir kulun hangisi daha faziletlidir? diye sorulmaktadır. O da “ikisi de fazilette eşittir. Çünkü Allah, sabreden bir kuluyla, şükreden başka bir kulunu aynı şekilde övmüştür. Verdiği belaya sabreden Eyyûb (as.) için “O, ne güzel bir kuldu! Daima Allah’a yönelirdi.”²⁷⁸ İhsanlarına şükreden Süleyman’ı (as.) anlatırken de aynı şekilde “O, ne güzel bir kuldu! Daima Allah’a yönelirdi”²⁷⁹ buyurduğunu belirtmiştir. Ebu Talip el-Mekki böyle bir sonuca ulaşan zata “Allah kendisine rahmet etsin, sözünde sözün gerçeğinden uzaklaşma ve ince

²⁷⁷Ebu Talip el-Mekki, *age.*, s. 269–273.

²⁷⁸Sâd, 38/44

²⁷⁹Sâd, 38/30

anlayışında bir gaflet olduğunu söylemektedir. Ve bize göre der: “Allah’ın Eyyûb’ü (as.) övmesinde Süleyman’ı (as) övmesinden on üç noktada faziletçe üstünlük vardır. Allah, bunların dışındaki iki özellikte Süleyman’ı (as.) ona ortak yapmış, on üç noktada ise Eyyûb’ün (as.) üstünlüğünü ayrı olarak ortaya koymuştur”. Eserinde bu noktaları tek tek belirtir ve Allah’ın Hz. Eyyûb ile Hz. Süleyman’ı övdüğünü ancak Hz. Eyyûb’ün övülmesini daha üstün bulur.

2.1.2.2. HZ. EYYÛB’ÜN SOYU VE YAŞADIĞI YER

Yahudi literatüründe olduğu gibi İslâm literatüründe Eyyûb’ün orijini ve yaşadığı dönem hakkında değişik görüşler vardır.

2.1.2.2.1. HZ. EYYÛB’ÜN SOYU

Bazı tefsircilere göre Hz. Eyyûb Hz. İshak’ın oğlu Iys’in neslinden,²⁸⁰ Elmalılı Hamdi Yazır ve Beyzâvî’ye göre ise, Hz. İshak’ın oğlu Iys’in oğludur.²⁸¹ Eşinin Hz. Yakup’un kızı olduğu konusunda görüşler yaklaşık olarak aynı iken isim konusunda görüşler farklılaşmaktadır. Eşinin ismi Leya,²⁸² Liya, Leah, Dinah²⁸³ ve Rahime’dir. Bir rivayete göre de Hz. Eyyûb’ün eşi Yusuf’un oğlu Ebrahim’in kızı Rahmet’tir.²⁸⁴

Hz. Eyyûb’ün kimliği konusunda tefsirler farklı bilgiler vermektedirler. Bazıları O’nun Rumi,²⁸⁵ bazıları İsrail oğulları’ndan, bazıları Mısırlı, bazıları Hz. Musa’dan önce veya Hz. Davud ve Hz. Süleyman (a.s) zamanında yaşayan bir Arap, Mevdudi de Kur’an-ı Kerim’de adının geçtiği surelerin akışından onun bir İsrailî olduğu tahmin edilebileceğini²⁸⁶ belirtmektedir. Vehb b. Münebbih’e göre o Hz. İshak’ın oğullarından Esau’nun torunlarından olabilir. Hz. İsa’dan sekiz asır önce yaşadığı

²⁸⁰Mehmet Vehbi, **Hulâsatü’l-Beyân fi Tefsiri’l-Kur’an**, C. IX, Üçdal Yay., İstanbul, s. 3469; Ömer Nasuhi Bilmen, **age.**, C. IV, s. 2173.

²⁸¹Elmalılı Hamdi Yazır, **age.**, C. VI, 472.; Beydavi, **Tefsiru’l-Beydavi**, Müessetü Şaban, Beyrut, C. IV, s. 45., C.V, s. 20; Mehmet Vehbi, **age.**, C. XII, s. 4801.

²⁸²İbn Kesir, **age.**, C. II, s. 516; Mehmet Vehbi, **age.**, C. XII, s. 4801.; Beydavi, **age.**, C.V, s. 20.

²⁸³Encyclopedia Judaice, C. X, s. 125.

²⁸⁴İbn’ül Esir, **el-Kâmil Fi’t-Tarih Tercümesi**, (Çev. Ahmet Ağrakça vd.), Bahar Yay., İstanbul, 1985, C. I, s. 120; Beydavi, **age.**, C.IV, s. 45.-C. V, s. 20.

²⁸⁵Sabuni, **age.**, C. IV, s. 102; İA, C. IV, s. 422; İbn’ül Esir, **age.**, C. I, s. 120; Beydavi, **age.**, C. IV, s. 45.

²⁸⁶Mevdudi, **age.**, C. V, s. 45.

zannedilmektedir.²⁸⁷ Kurtubi; Hz. Eyyûb'e sadece üç kişinin iman ettiğini belirtmektedir.²⁸⁸

2.1.2.2.2 HZ. EYYÛB'ÜN YAŞADIĞI YER

Hz. Eyyûb'ün yaşadığı yer konusunda kaynaklarda farklı bilgiler verilmektedir. Bir kısmı Edomite ki Lut'un, İbrahim, Yakup²⁸⁹ veya Yusuf'un oğlu Efrayim'in yaşadığı dönemde olduğunu inanılır. Bazılarına göre yaşadığı çevre, Havran bazılarına göre de Basaniya²⁹⁰dır. Bazılarına göre de Harran halkına gönderilmiştir. Harran, Şam çevresinden bir şehrin adıdır.²⁹¹ Bununla beraber Şam çevresinde²⁹² yaşadığı da belirtilmektedir.

Geleneksel olarak sevgi, sabır, hoşgörü gibi evrensel kavramlarla adları özdeşleştirilen peygamberin, din büyüklerinin ulu kişilerin, ünlü halk ozanlarının vb. sahiplenilip kendi aralarından, kendi yörelerinden çıkmış olarak bilinip gösterilmesi olağandır. Anadolu'da çok sayıda Hacı Bektaş ve Yunus Emre mezarı, birden fazla Âshab-ı Kehf'in mağarası olarak gösterilen mağara bulunması bu kolektif sahiplenme ile açıklanabilir. Kaynaklardan Eyyûb Peygamber'in yaşadığı, çile çektiği ve vefat ettiği üç farklı yer tespit edebildik. Bunlar;

1-Ülkemizde "Peygamberler Şehri" olarak bilinen Şanlıurfa: Burada Hz. Eyyûb'le ilgili ve birbirini tamamlayan iki farklı yer bulunmaktadır. Bunlardan biri Şanlıurfa'nın Eyyübiye semtinde bulunan "Makam" ve "Kuyu", diğeri Şanlıurfa'nın Viranşehir ilçesine bağlı Eyyüp Nebi Beldesi'nde bulunan "Kendisinin ve eşi Rahime Hatun'un Türbeleri"dir. Aynı zamanda bu Beldede Elyesa' Peygamber'in türbesi de bulunmaktadır. Yine Eyyüp Nebi civarında Hz. Eyyûb'ün oğullarına ait olduğu kabul edilen mezarlar vardır. "Eyyüp Nebi Beldesi'nin 5 km. güneyindeki Telgoran(Mezarlar Tepesi) Köyü'nde bulunan bir mezarın Hz. Eyyûb'ün oğlu

²⁸⁷Ömer N. Bilmen, *age.*, C. IV, s. 2173.

²⁸⁸İsmail Hakkı Bursevi, *Muhtasar Rûhu'l-Beyân Tefsiri*, 3.Bsk. Damla Yay., İstanbul, 1997, C. VII, s. 198.

²⁸⁹İbn'ül Esir, *age.*, C. I, s. 127.

²⁹⁰İA, C. IV, s. 423; İbn'ül Esir, *age.*, C. I, s. 120.

²⁹¹İsmail H. Bursevi, *age.*, C.V, s. 348.

²⁹²Ömer N. Bilmen, *age.*, C. IV, s. 2173.

Sivan'a ait olduğu, kuzeyindeki Gırlavık Köyü'ndeki bir mezarın ise, Hz. Eyyûb'un diğer bir oğluna ait olduğu..."²⁹³ belirtilmektedir.

Şanlıurfa'nın Eyyübiye semti ile Şanlıurfa'nın Viranşehir ilçesine bağlı Eyyüp Nebi Beldesi'nde arasındaki yaklaşık 80 k.m.lik mesafenin bulunması belki zihinlere bir soru getirebilir. Burada Hz. Eyyûb'un mal olarak da yedi bin koyuna, üç bin deveye, beş yüz çift öküze, beş yüz dişi eşeğe ve pek çok köleye²⁹⁴ sahip olduğunun hatırlanması gerekir. Dolayısıyla "Makam" olarak isimlendirilen çile çektiği mağara ve "Kuyu" Şanlıurfa Belediye sınırları içerisindeki Eyyübiye semtinde; kendisinin ve eşinin türbeleri ise Şanlıurfa'nın Viranşehir ilçesine bağlı Eyyüp Nebi Beldesi'nde bulunmaktadır.

Hz. Eyyûb'un yaşadığı mekânlar arasında en başta ve en önemlisi olarak kabul edilen Şanlıurfa'nın Eyyübiye semtinde bulunan "Makam" ve "Kuyu", diğeri Şanlıurfa'nın Viranşehir ilçesine bağlı Eyyüp Nebi Beldesi'ndeki "Kendisi ve eşi Rahime Hatun'un Türbeleri" bu çalışmanın temelini oluşturduğu için daha ayrıntılı bilgi bir sonraki sayfada verilmektedir.

2-Arap yarımadasındaki Müslüman ülke Umman'ın liman şehri Salalah: Umman'daki Hz. Eyyûb'e ait olduğu ileri sürülen mekân Salalah kentine 45 km. uzakta dağlık bir bölgedir. Yerel toplum tarafından Hz. Eyyûb'un yaşamını sürdürüp vefat ettiği yer olarak kabul edilen, Hz. Eyyûb'un türbesi olarak gösterilen makam ziyaret edilmektedir. Salalah'taki Hz. Eyyûb türbesi Cebel İzzin olarak bilinen dağda küçük kubbeli bir yapıdır ve yapının tanıtım levhası "El-Nebi Eyyûb" şeklindedir.(Bkz. Ek-4, Foto:1-2) Türbenin içerisindeki mezar 1x3 m boyutlarında olup üzeri rengârenk örtülerle kaplıdır. Başucundaki tütsü kabında devamlı tütsü yakılmakta(Bkz. Ek-4, Foto:3-4) ve türbe iç duvarlarında peygamber isimleri yazılıdır. Türbe duvarında iki ayrı niş vardır. Birisi Kudüs'ü diğeri Mekke'yi işaret etmektedir. Türbenin yanında yol kenarında üzeri kapakla kapatılmış bir kaya da Hz. Eyyûb'un ve eşeğinin ayak izleri olduğu söylenen çukurluklar, gelenlere gösterilmektedir.(Bkz. Ek-4, Foto:5) Yani kutsal kitap bilgileri efsane ile karıştırılmıştır. Türbe yakınında da bir cami vardır.²⁹⁵(Bkz. Ek-4, Foto:6)

²⁹³ A. Cihat Kürkçüoğlu, **İnançlar Diyarı Şanlıurfa**, Şanlıurfa Valiliği Kültür Yay., 2000, s. 33.

²⁹⁴ Eski Ahit, Eyyûb, Bölüm 1, ayet 3

²⁹⁵ Donald H. Harrison, **San Diego Jewish Press-Heritage**, March 20,1998.

Mihmandarların anlatımı olan Hz. Eyyûb yaşam hikâyesi; gösterebilecekleri bir kuyu olmaması dışında Şanlıurfa ve Şanlıurfa'nın Viranşehir ilçesine bağlı Eyyüp Nebi Belde sakinlerinin anlatımının aynısıdır. Hz. Eyyûb türbesi Umman turist rehberi kitapçıklarında da yerini almıştır.²⁹⁶(Bkz. Ek-6)

3-İbni er-Rabi'nin söylediğine göre Suriye'de Şam yakınlarında havran bölgesindeki Nawa şehri yakınlarında da bir Hz. Eyyûb türbesi vardır.²⁹⁷ Mes'udî; Eyyûb mabedinin ve içinde yıkandığı kaynağın kendi zamanında bile meşhur olduğunu ve Şerî'a eyaletinde Nawa yakınında bulunduğunu söylemektedir. Burada bugün dahi Hamam Eyyûb(Eyyûb Hamamı) ve yakınında vaktiyle makamı Eyyûb denilen Makam Şeyh Sa'd vardır. Bir de meşhur Eyyûb Kayası(Şahrat Eyyûb) vardır. Ancak bu kayanın II. Ramses'e ait bir abideden başka bir şey²⁹⁸ olmadığı da vurgulanmaktadır. Dolayısıyla bu ileri sürülen mekânların Hz. Eyyûb'le bağlantısının kesin olmadığını söylemek mümkündür.

Bunlar arasında özellikle ilk ikisi tarihi kalıntılar ve folklorik açısından Eyyûb Peygamber'e ait kutsal mekân ve ritüelleri devam ettirmeye çalışmaktadırlar. Yine bu mekânlarla ilgili olarak tarihi kaynaklar ve kalıntılar, gerçek mekân olarak Şanlıurfa ve Şanlıurfa'nın Viranşehir ilçesine bağlı Eyyüp Nebi Beldesi'ne işaret etmektedir. Kaynaklar Şanlıurfa'nın "tarihin ilk devirlerinde Hitit çivi yazısı ile yazılmış M.Ö. II bin'in ikinci yarısına ait vesikalarda 'Hur Memleketleri' diye isimlendirildiğini, Asur belgelerinde ise 'Hanilgalbat' adını aldığını ve M.Ö. 13.y.y. ortalarında çöken Mitanni Hanilgalbat devletinin çekirdeğini oluşturduğunu"²⁹⁹ belirtmektedirler.

H. Eyyûb'e ait olduğu ileri sürülen "mezar", "makam", "kuyu" vb. mekânların tarihsel gerçekliği ile folklorik turistik anlam ve değeri iç içe geçmiş durumdadır. Sosyolojik incelemeler bir yandan bilimsel gerçeklerle örtüşmeyi diğer yandan sosyolojik anlam ve değerini tespit etmeyi gerektirdiği için bu çalışma da folklorik olanı, bölge, yöre halkı üzerindeki etkisini, söylene ise söylene olarak, tarihsel gerçeklik ise tarihsel gerçeklik olarak tespit etmek zorundadır.

²⁹⁶Körfez ülkeleri için yayınlanan bir turist el kitabı.

²⁹⁷Catalogue of Arab MSS. (Collected'in Damascus sy. 26)

²⁹⁸A. C. IV, s. 422.

²⁹⁹Ahmet Ağırakça, "İslâm Fetihlerinden Günümüze Kadar Şanlıurfa Tarihine Genel Bir Bakış", Şur-kav Yay., 1998, s. 92.

Umman'ın liman şehri Salalah'da Hz. Eyyûb'e ait olduğu ileri sürülen bir yer yaklaşık bütün Arap turizm acentelerinin gezi programlarında yer alırken; Şanlıurfa Belediye sınırları içerisinde ve Şanlıurfa'nın Viranşehir ilçesine bağlı Eyyüp Nebi Beldesi'ndeki Hz. Eyyûb'e ait kutsal mekânların ülkemiz turizm acentelerinin sadece bir tanesinin gezi programında yer almaktadır. Aşağıda da görüleceği gibi Türkiye'deki Hz. Eyyûb'le ilgili mekânların tarihsel kaynaklarının gerçekliği çok daha yüksek olmasına rağmen gerçek değerinin ortaya konulmadığı görülmektedir.

Şanlıurfa'nın Eyyübiye semtinde Hz. Eyyûb'e ait olan mekânlar:

Şanlıurfa'da "Eyyûb Peygamber Makamı" olarak bilinen bu yerde Hz. Eyyûb'ün "çile çektiği mağara" ve "suyuyla şifa bulduğu kuyu" vardır. Bununla beraber daha sonra Hz. Eyyûb adına "Eyyüp Peygamber Camisi" de yaptırılmıştır.(**Bkz. Ek-2 Foto:1-2-3-4-5-6-8-9**)

"Bizans döneminde M.S. 460 yılında Piskopos Nona bu kuyunun suyunun cüzzam, fil ve gut hastalıklarını iyileştirdiğini keşfedince buraya bir hastane ve hamam yaptırılmıştır. Yine Bizans döneminde buraya inşa edilen şifacı azizler Cosmas ve Damian manastırlarında kuyunun şifalı sularıyla hastalar tedavi edilmekteydi."³⁰⁰

Segal, Eyyûb Peygamber'in kuyusu ile ilgili olarak "Onun doğaüstü nitelikleri o kadar ünlüydü ki on üçüncü yüzyılda şehir kuraklık tehlikesiyle karşılaştığında her mezhepten Hıristiyanlar bu kuyunun arkasındaki açık alanda toplanmışlar ve dört gün boyunca yağmur yağması için Tanrı'ya yalvarmışlardır"³⁰¹ diyerek farklı mezhepler tarafından kutsanışını aktarmaktadır. Esasen söz konusu mekân ile ilgili toplumun yargılarında herhangi bir değişiklik olmamıştır. Segal'in 13.y.y. ile ilgili olarak anlattığını, tercüme eden Ahmet Arslan; önsöze ek yazısında 20.y.y. ikinci yarısında (1950'lerin ilk yarısında) kendi tecrübesi olarak yaşadığı bir yağmur duasına çıkış olayını (ki dönemi aktarmamız rasyonel ve pozitif düşüncenin hâkim olduğu dönem olmasındandır) yer vermektedir. "Tehlikeli bir şekilde kurak geçmiş olması gereken bu yılın bir ilkbahar gününde başta o zamanın en saygı gösterilen ulu bir dindar hocası olan Buluntu Hoca olmak üzere Urfa halkının büyük bir bölümü Harran Kapısı'ndan çıkarak Eyyûb Peygamber'in kuyusunun bulunduğu mahallede yağmur duasına çıkmıştı. Yazar, Buluntu Hoca'nın elinde tuttuğu küçük bir çocuğu elleriyle göğe doğru

³⁰⁰A. Cihat Kürkçüoğlu, *age.*, s. 31.

³⁰¹Judah Benzion Segal, *age.*, s. 113.

kaldırarak ‘Allah’ım, biz günahkâr insanlara değil, bu günahsız çocuğa merhamet ederek, bu çocuğun yüzü hürmetine bize rahmetini gönder!’ şeklinde insanın içini ürperten bir yakarıştan sonra gökten sağanak şeklinde yağmurun indiğini ve bu mucizevî olayın herkes gibi kendisinde de yarattığı duygu yoğunluğu, heyecan, hatta vecd içinde yerlere yuvarlanarak, düşüp kalkarak şehre koştuğunu aynen hatırlamakta”³⁰² olduğunu belirtmektedir. Günümüzden yaklaşık yedi asır önce aynı yerde yağmur duasında Hıristiyanları, 1950’lerde ise Müslümanları görmekteyiz.

Bugün bu kuyunun suyu yaptırılan çeşmelere aktarıldığı(**Bkz. Ek–2 Foto:7**) gibi gelen ziyaretçilerin yıkanabilmeleri için banyolar yaptırılmıştır. Gelen ziyaretçiler bu sudan içtikleri gibi zezem’i hatırlatırcasına küçük plastik bidonlara doldurarak götürdükleri gözlenmiştir³⁰³. Şifa için özellikle bölge insanı ve diğer ziyaretçilerin geldiği gözlenmiştir. Segal’in, Urfa üzerine kaleme aldığı bu önemli eserinde “Edessa’nın güney surunun dışında bulunan ve şifa verici özellikleri kanıtlanmış olan, günümüzde ‘Bir Eyyûb’ diye bilinen Eyyûb kuyusu balıklı göllerden daha önemliydi. Burada ayrıca bir hastane ve misafirhane de vardı”³⁰⁴ diyerek Hz. Eyyûb’un kuyusunun şifa verici özelliğine dikkat çektiği görülmektedir.

Yine bu önemli eserinde Segal, Badger’den aşağıdaki alıntıyı dipnotunda vererek suyun şifa özelliğini bir kez daha vurgulamaktadır. “Yakınlarda Edessa’da onu ben de gördüm. Edessa’yı on sekizinci yüzyılda ziyaret etmiş olan Pococke, onun sularının ‘her tür pis sıracalı hastalıkları’ iyileştirdiğini söylemektedir. Keskin bir gözlemci olan Thevenot, on yedinci yüzyıl ortalarında kadın ve erkeklerin bu kuyuda yıkandıklarını ve onun sularının cüzzamı iyileştirdiğini belirtmektedir.”³⁰⁵ Ayrıca Segal, günümüzde “Edessa’nın bu mahallesi Eyyubiye mahallesi diye bilinmektedir” diyerek tarihsel gerçekliğe gönderme yapmaktadır.

“1145 yılında Urfa’yı fetheden İslâm hükümdarı İmadeddin Zengi, damla(romatizma) hastalığını iyileştirmek için Eyyûb(Peygamber) kuyusu’nun sularıyla yıkanmıştır. On ikinci yüzyılda bu kuyu ‘fil hastalığına tutulmuş insanların kuyusu’”³⁰⁶ olarak isimlendirildiği belirtilmektedir. Yine “Emir Zengi oraya gelen

³⁰²Judah Benzion Segal, *age.*, s. 20.

³⁰³Ek–2 fotoğraf No: 1’de makamın girişindeki danışma kulübesinin önünde boş plastik bidonlar görülmektedir.

³⁰⁴Judah Benzion Segal, *age.*, s. 113

³⁰⁵Judah Benzion Segal, *age.*, s. 113

³⁰⁶Judah Benzion Segal, **Edessa(Urfa) Kutsal Şehir**, (Çev. Ahmet Arslan), İletişim Yay., İstanbul, 2002, s. 113; A. Cihat Kürkcüoğlu, *age.*, s. 31.

hastaların ve acı çekenlerin kullanmaları ve dinlenmeleri için bir hastane yapılmasını emretmekte ve etrafındaki bütün tarlaların hastanenin kullanımına tahsis edilmesi yönünde talimat vermektedir. Ancak kısa bir süre sonra Zengi'nin ölümüyle bu karar iptal edilmektedir.”³⁰⁷

Daha önce Viranşehir'e bağlı bir köy iken bu gün bir Belde olan Eyyüp Nebi hakkında kısaca bilgi vermek istiyoruz.

Eyyüp Nebi Beldesi:(**Bkz. Ek-3 Foto:3**)

Eyyüp Nebi Beldesi'ne Şanlıurfa-Viranşehir yolunun 84. km.de sola dönülüp yaklaşık 16 km. daha asfalt yolda gidilerek ulaşılır. (**Bkz. Ek-6 Harita**)

Eyyüp Nebi Belediye Başkanı Mustafa Çiftçi'nin verdiği bilgiye göre Belde 250 haneden ibaret olup, 6000 kişi yaşamaktadır. Belde de bir karakol, bir sağlık ocağı ve 8 yıllık ilköğretim okulunun 1. kademesi olan 5 yıllık bölümü vardır. Okulda 15 köyün öğrencisi olarak 360 öğrenci eğitim görmekte ve 13 öğretmen görev yapmaktadır.

Yine Belediye başkanının ifadesine göre yaklaşık olarak her evde bir Eyyüp ve kız olarak da Rahime ismine rastlanmaktadır.

Belde de Hz. Eyyûb'un sırtını dayadığı söylenen bir taş, bir su kuyusu, kendisinin, eşi Rahime'nin ve Elyesa' Peygamber'in türbeleri bulunmaktadır.(**Bkz. Ek-3 Foto:4-5-6-7-8**)

Hz. Eyyûb vefat ettikten sonra buraya gömüldüğü ve mezarının IV. Murad tarafından bulunduğu belirtilmektedir. “IV. Murad, Bağdat seferi sırasında Viranşehir yakınlarından geçerken gördüğü bir rüya üzerine, çevrede Eyyûb Peygamber'in mezarının bulunmasını istemiş ve sonuçta Eyyûb Peygamber'in, hanımı Rahime Hatun'un ve Elyesa' Peygamber'in mezarları Viranşehir yakınlarındaki bugünkü Eyyûb Nebi Beldesi'nde olduğu tespit edilmiştir. Bunun üzerine köyün arazileri Eyyûb Peygamber Makamı'na vakfedilmiştir.”³⁰⁸

İbn Kesir “Hz. Eyyûb'un oğlu Havmel'i seçtiğini ve ondan sonra oğlu görevi yaptığını”³⁰⁹ ki “insanların çoğu Bısr'in Zü'l-kifl olduğunu kabul ettiklerini belirtmektedir. Telgoran köyündeki türbenin duvarındaki tabelada Hz. Eyyûb'un

³⁰⁷Judah Benzion Segal, *age.*, s. 316; A. Cihat Kürkcüoğlu, *age.*, s. 31.

³⁰⁸A. Cihat Kürkcüoğlu, Zuhul Karahan Kara, **Adım Adım Viranşehir**, Viranşehir Kaymakamlığı, 2005, s. 2.

³⁰⁹İbn Kesir, **Kısâsü'l-Enbiyâ**, C. 1-2, Dar'ül-İhyâi'l-Türasil-Arabî, Beyrut, 1997, s. 218.

oğlu Sivan'ın makamı, köy girişindeki tabelada ise Havmel'in makamı yazmaktadır. Bazı kaynaklarda Sivan veya Hamvel şeklinde yazıldığı görülürken, İbn Kesir Havmel olarak yazmaktadır.(Bkz. Ek-3 Foto:1-2)

Kaynaklarda Hz. Eyyûb'un mallarının telef olması, çocuklarının ölmesi ve kendisinin hastalanması ile ilgili diğer bir ifadeyle bunlarla imtihan edilmesi konusunda da görüş ayrılığı vardır. Bazı rivayetlere göre Hz. Eyyûb bir koyun kesmiştir. Bu koyundan komşusuna bir şey vermediği için belaya tutulmuştur. Her ne kadar komşuya et vererek memnun etmek gibi bir vaciplik yoksa da bir peygamber için bu bir hata sayılmaktadır. Bir kısmına göre ise malı çoktu. Yaşadığı yer inanmayan bir melik'e yakındı. Ona savaş açmadığından dolayı belaya düşmüştür. Geçerli bir sebep olarak bir hatadan kaynaklanmamıştır. Sadece derecesinin yükselmesi içindir.³¹⁰

Leys b. Sad'dan rivayet edildiğine göre: Hz. Eyyûb memleketinin halkı ile birlikte padişahlarının yanına girer. Diğerleri padişahın zulmettiğinden bahsederek, padişaha ağır söz söylediler. Hz. Eyyûb ise, kendisine zarar gelir korkusu ile padişaha yumuşak söz söyler. Bunun için Allah verdiği musibetle onu cezalandırmıştır.³¹¹

Hz. Eyyûb'un hastalığı ile ilgili bilgi sadece iki ayette verilmektedir Ancak hastalığın içeriği ile ilgili bilgi yoktur. "Eyyûb'e gelince hani O 'Bir derde yakalandım, sen ise merhametlilerin en merhametlisisin' diye Rabb'ine seslenmişti."³¹² "Ey Muhammed! Kulumuz Eyyûb'ü da an. O Rabbi'ne 'Doğrusu şeytan bana yorgunluk ve azap verdi' diye seslenmişti."³¹³

Hz. Eyyûb'un hastalığının uyuz, çiçek, cüzzam³¹⁴ veya bir deri hastalığı³¹⁵ olduğunu ileri sürülmüştür ki bu konuda Tevrat; Hz. Eyyûb'un bedeninde tepeden tırnağa kadar kötü çıbanlar çıktığını ve çıbanlarını kaşımak için bir çömlek parçasını aldığı³¹⁶ bilgisini vermektedir.

İbn'ül Esir Hz. Eyyûb'un hastalanması ve kurtlanması konusunda şunları yazmaktadır. "İblis(Şeytan) Allah'tan, dili, aklı ve kalbi hariç olmak üzere istediği

³¹⁰Mehmet Vehbi, *age.*, C. XII, s. 4802.

³¹¹Kadı İyaz, *Şifâ-i Şerif*, (Ter: Naim Erdoğan-Hüseyin S. Erdoğan), İstanbul, 1993, s. 629.

³¹²Enbiyâ, 21/83

³¹³Sâd, 38/41

³¹⁴İbn'ül Esir, *age.*, C. I, s. 121.

³¹⁵Mevdudî, *age.*, C. V, s. 45.

³¹⁶Eski Ahit, Eyyûb 2, 78

izni alınca, Hz. Eyyûb'un burnuna bütün gücü ile üfler. Bu üfleme sonucunda vücudu yanmağa, vücudunun etleri dökülmeye başlar. Vücudunu kurt ve böcekler sarar. Bu kurtlardan biri vücudundan düştükçe şeytan o kurdu alarak tekrar Hz. Eyyûb'un vücuduna yerleştirmeye çalışır ve o kurda 'Allah'ın verdiği rızkı yemeğe bakmalısın" şeklinde hitap eder. Böylece Hz. Eyyûb cüzzam hastalığına yakalanır. Vücudunda kadın memeleri büyüklüğünde kabarcıklar çıkmağa başlar. Bunlar yarılınca içindeki sular çıkarak vücudu sarar. Öyle bir duruma gelir ki bu yaraların kokusundan hiç kimse yanına sokulamaz olur. Bu sebeple köy halkı eşi dışında hiç kimse yaklaşmamak koşuluyla köy dışında terkedilmiş bir yere sürüp çıkarmaktadırlar. Burada yedi sene kalır. Bu sebeple Allah katında ondan başka insanlardan daha kerametlisi olmamıştır.³¹⁷

Bununla birlikte tefsir bilginlerinin çoğunluğu bu görüşleri kabul etmedikleri görülmektedir. Bu konuda Mehmet Vehbi "Hastalığı insanların nefretini sebep olan hastalıklardan değildi. Çünkü peygamberler nefrete sebep olan hastalıklardan muaftırlar. Peygamberlik kutsal bir makamdır. Gerek fiziki gerekse de ahlaki olsun her türlü eksikliklerden uzaktırlar. Dolayısıyla Hz. Eyyûb'un hastalığı ile ilgili abartılar gerçek değildir, yalandır.³¹⁸ Dolayısıyla Hz. Eyyûb'un başına gelen her türlü belaya şeytanın sebep olduğu bildirilmektedir.³¹⁹

Hz. Eyyûb'un hastalığının süresi konusunda da bir görüş birliği söz konusu değildir. Hastalığının 80³²⁰ veya 30 yıl veya 77 ay 7 saat devam ettiği belirtilmektedir. Bir gün eşi Allah'a dua etsen dediği zaman Hz. Eyyûb eşine: kaç sene rahat süresi diye sorar. Eşi de 80 yıl diye cevap verdiğinde ben Allah'a ancak bu hastalık süresinin rahat süresine ulaştığında dua edeceğini belirtir.³²¹

2.1.2.3. HADİSLERDE HZ. EYYÛB

Hz. Eyyûb'un sabır kavramı ile özdeşleştirilerek İslâm kültüründe yer almasında öncelikle Kur'an-ı Kerimde sekiz ayette anılıp örnek gösterilmesinin etkisi bulunmaktadır. Hz. Eyyûb sabır kavramının sembolleştirilmesine neden olunurken

³¹⁷İbn'ül Esir, *age.*, C. I, s. 121.

³¹⁸Mehmet Vehbi, *age.*, C. IX, s. 3469.

³¹⁹İbn'ül Esir, *age.*, C. I, s. 120.

³²⁰İbn Kesir, *age.*, s. 515.

³²¹Beydavi, *age.*, C. IX, s. 45

üç argüman kullanılır. Bunlar; 1-Zenginken malını 2-Çocuklarını(10 çocuk) 3-Sağlığını kaybetmesidir. Bu üç argümana Kur'an-ı Kerimde değinilir. Ancak örneğin hastalığının ayrıntısı verilmez. Hatta diğer kutsal metinlerde de hastalığının boyutu ve türüne değinilmemektedir. Ancak nereden kaynaklandığını bilemediğimiz fakat çok yaygın olarak kullanılan Hz. Eyyûb'un hastalandığında vücuduna kurt düşmüş olduğu karışmıştır ki birçok kaynakta Hz. Eyyûb'un hastalığından bahsedilirken "vücudunda yaralar oluştuğu, bu yaraların kurtlandığı(hatta kurtların büyüklüğü ve renkleri de verilmektedir³²²) şeklinde" son derece ürpertici bir tarzda verilirken kaynağı bilinmemektedir. Ancak bu olayında son derece dramatik bir tarzda anlatılışının "sabır" kavramının Hz. Eyyûb ile "sembolleşmesinde" çok etkili olduğunu göz ardı etmemek gerektiğini ifade edebiliriz.

Hz. Peygamber'den çeşitli rivayetler olmasına karşın bunlardan sadece birinin sahih hadis olduğu şeklinde görüş de vardır.³²³ Aynı şekilde Buhârî'nin "Sahih"inde³²⁴ de Hz. Eyyûb ile ilgili olarak aşağıda vereceğimiz hadisin dışında başka hadis yer almamaktadır.

Hadislerde Hz. Eyyûb'un hastalanma ve şifa bulduğu gün,³²⁵ hastalığının kaç yıl³²⁶ sürdüğü vb. konularda bilgiler verilmektedir.

Aslında İslâm'ın doğduğu ve geliştiği toprakların iki büyük ilahi din ile diğer ilahi olmayan dinlerin inanlarının yaşadığı yerler olması nedeni ile Hz. Eyyûb'le ilgili bilgilerin aktarılmış olması mümkün gözükmektedir.

Biz de burada sadece Hz. Eyyûb'le ilgili sahih olarak kabul gören olaya yer vereceğiz. Allah'ın Hz. Eyyûb'e verdiği zenginlik konu edinmektedir. Yalnız bu hastalığından sonra olması mümkün gözükmektedir.

"Eyyûb (as.) çıplak olarak yıkanırken üzerine altından bir çekirge düştü. Eyyûb (as) hemen onu elbisesine avuç avuç koymaya başladı. Bunun üzerine Rabbi, kendisine seslendi:"Ey Eyyûb, ben seni bu gördüğünden (müstağni) zengin kılmadım mı?" Eyyûb (as): "Evet! Ey Rabbim! Fakat senin bereketine karşı istiğna(zenginlik)

---

³²²"Bir gün Eyyûb (a.s.) güneşe karşı durup gövdesinden düşen kurtlara bakardı. Kimi büyük, kimi küçük, kimi sarı, kimi ak, kimi başı kara..." (Eşrefoğlu Rumi, **Müzekkin-Nüfus**, Metin Yay.Dağ., İstanbul, 1996, s. 267.)

³²³Abdullah Aydemir, **Peygamberler Tarihi**, TDVY, Ankara, 1996, s. 35.

³²⁴Kâmil Miras, **Sahih-i Buhârî Muhtasarı Tecrid-i Sarih Tercemesi ve Şerhi**, C. 9, DİBY, Ankara, 1986, s. 143.

³²⁵Müsned, II. 243, 314, 490; Buhari, Gusül, 20, Enbiyâ, 20, Tevhid, 35

³²⁶İbn Kesir, el-Bidaye, C. I. S. 223.

yok!” diye karşılık verdi.”³²⁷ Hadisin başka rivayeti ise şöyledir: “.... Eyyûb (as.) elbisesinin bir kenarını açıp çekirgeleri koymaya başladı. O kenarı dolunca diğer kenarını açıyordu.”

Diğer İslâm kaynaklarında da Hz Eyyûb’un sabrı ve “vücudunun kurtlanması” olayının konu edildiği görülmektedir. Örneğin Ferideddin Attar İlahî name adlı eserinde “Eyyûb Peygamber, ömrünce belalara uğramış, aciz bir hale düşmüştü. Dünyadaki kurtlardan zahmetler görmüş, bedenine üşüşen kurtlardan da sıkıntılar çekmişti”³²⁸ şeklinde bilgi verdiği görülür.

Her ne kadar Hz. Eyyûb’un vücudunun kurtlanması ile ilgili bir bilgiye sahip değilsek de diğer İslâm kaynaklarında “Hz. Eyyûb’un vücudunun kurtlanması” konusunda bilgi aktarımı görülmektedir.

2.1.2.5. EDEBİYAT VE ŞİRDE HZ. EYYÛB

H. Eyyûb edebiyatımızda en çok gösterdiği sabrı ile yer almaktadır. Dolayısıyla edebiyatımızda sabır sembolüdür.³²⁹ Ayrıca yaralarına düşen kurttan dolayı “Kirm-i Eyyûb” (Eyyûb kurdu) olarak da anılır.³³⁰ Başta divan şairleri olmak üzere halk şairleri, tasavvuf şairleri Hz. Eyyûb’un sabrını ve vücudunun kurtlanması olayını şiirlerinde dile getirmişlerdir. Kimisi Hz. Eyyûb’un sabrını âşıkta bulunması gereken bir özellik olarak görmüş kimisi de Hz. Eyyûb’un sabrı üzerinden kendi sosyal durumunu anlatmıştır.

Önce bir konuya açıklık getirmek gerektiğini düşünüyoruz. Edebiyatımızda sabır-Hz. Eyyûb ilişkisine o kadar çok değinilmiş ki üzerinde ayrı bir çalışma yapmakta mümkün gözükmemektedir. Dolayısıyla çalışmamızda Hz. Eyyûb-sabır ilişkisini dile getiren beyitleri ve mısraları belli bir miktarda diğer ifadeyle konumuza yeterli bir açıklığa kavuşturduğu düşüncesinden hareketle kısaca vermeğe çalıştık. Az fakat edebiyatın farklı alanlarından seçme yaparak Hz. Eyyûb’un sabır sembolü olarak

³²⁷Buhari, Gusül 20, Enbiyâ, 20, Tevhid 35; Nesai, Gusül 7

³²⁸Ferideddin Attar, **İlahî name**, (Ter. Abdülbaki Gölpınarlı), MEBY., İstanbul, 1992, s. 160.

³²⁹**Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi**, C. III, s. 133; Ahmet Kabaklı, **Türk Edebiyatı**, C. II, 11.Bsk., Türk Edebiyatı Vakfı Yay., İstanbul, 2002, s. 473; Cihan Okuyucu, **Divan Edebiyatı Estetiği**, L&M, İstanbul, 2004, s.189.

³³⁰**Büyük Türk Klasikleri**, C. I, Ötügen-Sögüt, İstanbul, 1985, s. 394; DİA, C. XII, s. 17.

geçmişte ve günümüzde toplumsal bilinci nasıl etkilediğini tespit ederek ortaya koymaya çalıştık.

2.1.2.5.1. ATASÖZLERİ VE DEYİMLERDE HZ. EYYÛB

Her kültürün toplumsal hayatının akışı içerisi içinde atasözleri ve deyimleri önemli bir yer tutar. Çünkü onlar geçmişle bu günü veya toplumsal yaşantının geçmişte kırıldığı çizgilerin izlerini, insanın kendisi ve çevresi ile ilgili problemlerini ifade eder. Biz de kültürümüzde geçmişten bugüne sabrı ve Hz. Eyyûb'ü işleyen, dillendiren atasözlerimizden bir kısmına yer vereceğiz.

“Sabr-ı Eyyûb, ömr-i Nuh.” “Sabır acı(dır), meyvesi tatlı.” “Sabır her derdin dermanıdır(devasıdır).” “Sabır ilmin başıdır.” “Sabırda ferahlık vardır.” “Sabrın sonu selâmettir.” “Sabır bir taçtır, nur-u hüdüdan.” “Sabır taşı mübarek.” “Sabreyle gönül, elden ne gelir.” “Sabır(la) ile her iş olur.” “Sabreden derviş, muradına ermiş.” “Sabır ile koruk helva olur(dut yaprağı dibâ “atlas” olur).” “Sabreyle işine, hayır gelsin başına.” “Sabırlı kulunu Allah sever.” “Sabır acıdır amma, sonu sarı altın.” “Sabır hayırlıdır, tahammülü güç olmasa.” “Sabır, cennetin anahtarıdır.” “Sabır, maksadın en kestirme yoludur.” “Sabır, şenlik anahtarıdır.”

Sabırla ilgili genel atasözlerini verdikten sonra Hz. Eyyûb'ün sabrına atıfta bulunan kendi atasözlerimize³³¹ yer vereceğiz. Bunlardan ilki *Eyüp sabrı, Nuh ömrü*'dür. Bu atasözümüzün şiirde kullanılmasına örnek:

Kenâre gelmeğe ol mû-miyan hûb
Gerekdür ömr-i Nuh u sabr-ı Eyyûb
Taşlıcalı Yahya Beğ

Âhîrî aşkın dimişler revh-i rûh
Didim ister sabr-ı Eyyûb ömr-i Nûh
Şeyhî

İkinci atasözümüz *Eyüp sabrı her kula müyesser değil'dir*³³² kalıbındadır. Bu atasözümüz divan şairleri Sun'î ve Lütfî tarafından şöyle kullanılmıştır.

³³¹E. Kemal Eyüboğlu, *On üçüncü Yüzyıldan Günümüze Kadar Şiirde ve Halk Dilinde Atasözleri ve Deyimleri, Atasözleri*, Birinci Kitap, İstanbul, 1973, s. 199–201.

Sabr-ı Eyyûb ile ömr-i Nuh istersen ne ta'n

Zevrak ile gitdi Eyyûbe yârım gelmedi

Sun'î

Vuslat-ı yâre irmeğe Lütfî

Sabr-ı Eyyûb-ü ömr-i Nûh ister

Lütfî

Kültürümüzde sadece sabırla ilgili atasözlerimiz bulunmamaktadır. Sabırla ilgili deyimlerimizde önemli yer tutmaktadır. “Eyüp sabrı” “Sabrı taşımak”. “Sabrı tükenmek”. “Sabrı yanar adamın”. “Sabır taşı” “Sabır tespihi” “Sabrı taşmak” “Sabrı tükenmek” “Sabrını almak” ve “Sabrını taşımak” tır.

Gemîle ûcuna irince mahbûb

Çeker âşıklar anda sabr-ı Eyyûb

Cemâlî

Bir Eyüb sabrıyla bekledim

Sabahı olmayan gecelerde³³³

Hasan İzzettin Dinamo

Atasözleri ve deyimlerimizde sabır ve Hz. Eyyûb ile ilgili örnekler verdikten sonra, divan edebiyatı içindeki yeri belirtilecektir.

2.1.2.5.2. DİVAN EDEBİYATINDA HZ. EYYÛB

Aşağıdaki beyitler incelendiğinde Hz. Eyyûb'un kültürümüzde bir sabır sembolü olduğunu görmek mümkündür. Nerede sabır hakkında bir şeyler söylenmek istense hemen Hz. Eyyûb'ten bahsedilmektedir. Divan şairleri Hz. Eyyûb'un sabrını âşıkta bulunması gereken bir özellik olarak kabul ettikleri için her âşıkın Hz. Eyyûb gibi sabırlı olması gerekir.

Her ne kadar İslâm bilginleri özellikle de kelamcılar peygamberlerin insanların nefretini kazandıracak hastalıklardan uzak olduğunu belirtmeler de divan şairleri ile

³³²E. Kemal Eyüboğlu, *age.*, s. 97

³³³E. Kemal Eyüboğlu, *Onüçüncü Yüzyıldan Günümüze Kadar Şiirde ve Halk Dilinde Atasözleri ve Deyimleri, Deyimler(Tabirler)*, İkinci Kitap, İstanbul, 1975, s. 364.

diğer şairlerin(Halk ve Dinî-Tasavvuf) Hz. Eyyûb'un bedeninin kurtlanması olayını şiirlerinde yaygın olarak işledikleri bir gerçektir.

Divan şairlerinin, Hz. Eyyûb'ü beyitlerinde “Sabr-ı Eyyûb”, “Kirm-i Eyyûb”, “Derd-i Eyyûb”, “Tâkât-ı Eyyûb”, “Devâ-yı Eyyûb”, “Şikîbâ-î Eyyûb”, “Mihnet-i Eyyûb” ve “Eyyûb-ı Şigîba” gibi tamlamalar ile yer verdikleri görülmektedir.

Eğer mâhiyetten lutf ile kahrın bilmek istersen
Anı var derd ile Eyyûb gibi meşhûr olandan sor
Zâtî

Bu cevri ki ben çekerem uzun gecelerde
Eyyûb cânım gisûları Nûh değil mi³³⁴
Kadı Burhaneddin

Ne ömr-i Nûh virmiş Hak ana ne tâkât-ı Eyyûb
Ya Nev'î sen sehî-serve kaçan vâsıl ola ömrüm³³⁵
Nev'î

Gönül ser-menzil-i maksûduna elbet irer bir gün
Velî katlanmaya dil sabr-ı Eyyûb olmağa muhtâc
Sâlim

Âşıklık herkesin kârı değildir
Âşıklara sabr-ı Eyyûb gerektir³³⁶
Hadikî

Mahzar-ı sabruñ eğer olmasa Eyyûb Nebî
Hiç tahammül mi iderdi o kadar rence şehâ³³⁷
Nesimî

Mesîhâ-yı nigehten ders alıp dehrin etibbâsı
Bu bimârın ilâcın sabr-ı Eyyûb eylemişlerdir.
Şeyh Gâlib

Bir dildeki yakdı şem'-i matlûb
Pervânedir anda kirm-i Eyyûb
Şeyh Gâlib³³⁸

³³⁴İskender Pala, **Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü**, Kapı Yay., 13.Bsk. İstanbul, 2004, s.144.

³³⁵M. Nejat Sefercioğlu, **Nev'î Divanı'nın Tahlili**, KBY, Ankara, 1990, s. 26.

³³⁶DİA., C. XII, s. 17.

³³⁷Emine Yeniterzi, **Divan Şiirinde Na't**, T.DVY, Ankara, 1993, s. 322.

³³⁸Şeyh Galip, (Haz. Naci Okçu), C. I, KBBY, Ankara, 1993, s. 43.

Sabırın sonu oldu çün selâmet
Eyyûb'a iriştî yine sıhhat

Refî

Kalbinde maraz kurdı zuhur eyledi yeybün
Eylerse n'ola da'rî-i Eyyûb-ı mahabbet

Gam-ı zülâl-i lebi kurd olup derûnında
Mahabbet eyledi Eyyûbı bî-mecâl-ü alîl³³⁹

Sabit

Bir nîm-nefes tâb-ı gamın cân-ı sabûra
Ettirdi şikîbâ-î Eyyûb'u ferâmûş³⁴⁰

Nailî

Zevk-âşna-yı mihnet-i Eyyûb edip dili
Cân-ı sabûra havsala-i derd ü dâver

Nailî

Nâle-i derd-i derûn bunda değil mâni-i-kurb
Bu şifâhaneye Eyyûb-ı şigîba sığmaz³⁴¹

Nailî

Bana müyesser eyleyen Eyyûb derdini
Kılmış nasîb sana cemâl ile ömr-i Nûh³⁴²

Mesihî

Girân-bâr-ı firâkuñ çâresi kûh-ı tahammüldür
Esîr-i derd-i hicrân sabr-ı Eyyûb itmesin n'itsün³⁴³

Mezâkî

³³⁹Bosnalı Alâeddin Sabit, **Divan**, (Haz. Turgut Karacan), CÜY, Sivas, 1991, s. 96.

³⁴⁰Ahmet T. Onay, **Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar**, (Haz. Cemal Kurnaz), İstanbul, 1996, MEY, s. 224.

³⁴¹Metin Akkuş, **Divan Şiirinde İnsan –I (Dinî Kişilikler)**, FEFY, Erzurum, 2000, s. 51.

³⁴²Ahmet T. Onay, **age.**, s. 224.

³⁴³Ahmet Mermer, **Mezâkî, Hayatı, Edebi Kişiliği ve Divanı'nın Tenkitli Metni**, Ankara, 1991, s. 82.

Meğer işitmedüñ Eyyûb nice sabr eyledi derde
Ki tâ bir gün meded diyu derdi temcîdât³⁴⁴

Yunûs'ı bir hûta lokma eyledi
Kurtları Eyyûb teniyle toyladı³⁴⁵
Za'îfi

Mev'id-i vaslın ey melek-manzar
Sabr-ı Eyyûb u ömr-i Nûh ister³⁴⁶
Vahid Mahmutî

Birden Eyyûb-ı mihnet-dîde kaldır başını
Derdine dârü'ş-şifâ-yı gaybdan dârû gelir³⁴⁷
Usulî

Hâl edilmez derd ü gam zevkını Eyyûb olmayan
Dil-rübâlık şivesin anlar mı mahbûb olmayan
Yahya Bey

Şol kadar çektim belây-ı hecri kim
Sabr-ı Eyyûb etti tahsîn el-gıyâs
Necâti

Ten derdi gibi olmaz imiş derd-i dîl ü cân
Eyyûb dahi döymeye bendenli belâya
Necâti

Ey serv-i çemân-ı çemen-i gülşen-i ruh
Reftârı şikestâver-i sad kâr-ı nasuh
Bâkayd-ı hayat mansıb-ı kâkülüne
Dil sabr ile Eyyûb gerek ömr ile Nûh³⁴⁸
Nazim

³⁴⁴Amil Çelebioğlu, **Muhammediye I**, MEBy, İstanbul, 1996, 149.

³⁴⁵Pir Mehmed b. Evrenos b. Nûreddin Za'îfi, **Kitabı Bostanı Naşayih**, (Haz. Ümit Tath), EÜY, Kayseri, 1996, s. 127.

³⁴⁶İskender Pala, **Efsane Güzeller**, L&M, İstanbul, 2004, s. 158.

³⁴⁷Metin Akkuş, **age.**, s. 51.

³⁴⁸Agâh Sırrı Levend, **Divan Edebiyatı**, Enderun Kitabevi, 4.Bsk., İstanbul, 1984, s. 117-118.

Divan şairlerinden Fuzuli Hadîkatu's-Su'adâ isimli eserinde Hz. Hüseyin'in Kerbelâ'da şehit edilmesi olayını anlatırken Hz. Eyyûb'den söz etmektedir.³⁴⁹

Dime kim Şâh-ı kerbelâ elemi
Gam-ı Eyyûb-i dil-fegarcadur
Sanma kim zahm-ı niş-i kirm-i za'if
Darb-ı Şemşir-i ab-darcadur
Fuzuli

Agâh Sırrı Levend'in Divan Edebiyatı isimli eserinde Hz. Eyyûb'ü lirik tarzda anlattığı görülür. "Allah Eyyûb Peygamber'e çok mal ve davar verdi. Eyyûb ta Allah'ın verdiği bu nimete ibâdetle mukabele ederdi. İblis kıskandı ve Allah'a: (Ya Rabbi Eyyûb'un ibâdeti çoktur. Lakin hangi kul vardır ki, sen bu kadar nimet veresin de o da ibâdet etmemiş olsun. Beni onun malı üzerine musallat kıl; ta ki onun bütün malını helak edeyim; o zaman nimetine nasıl küfran edeceğimi gör) dedi. Allah ta (ey melun elinden ne gelirse işle) diye İblis'e ruhsat verdi. İblis, evvela Eyyûb'un malını helak etti. Eyyûb sabretti. Sonra yine Allah'ın ruhsatıyla Eyyûb'un oğullarına ve kızlarına musallat olarak, buldukları damı yıkıp helak olmalarına sebep oldu. Eyyûb yine sabretti. İblis, bu defa Allah'ın ruhsatıyla Eyyûb'un kendine musallat oldu. Bir gün Eyyûb secdede iken, iblis yeraltından gelip ağzına üfledi. İblis'in nefesi, Eyyûb'ün bütün azasını ateş gibi yakıp kıpkızıl etti. Başından, gözlerinden, dilinden ve yüreğinden başka sağ yeri kalmadı. Gövdesi bütün şişti ve büyük derde ve belaya düştü. Eyyûb yine sabretti. Belası arttıkça sabrı da arttı.

İblis, son defa olarak Eyyûb'ün eşine de musallat oldu. Onu kocasının hizmetinden ayırmak istedi. Yine muvaffak olamadı.

Nihayet, Eyyûb Peygamber'e iman etmiş olan üç kişi, bir gün Eyyûb'ü ziyarete geldiler. Aralarında konuşurlarken: (Eyyûb ki bu kadar derde müptela oldu; bunca zamandır Allah'tan bir yardım ve bir merhamet yetişmedi. Öyle görünür ki Allah bundan vazgeçmiştir. Yoksa mutlaka bela nihayet bulurdu) dediler. Eyyûb bunu işitince çok incindi. Allah'ın kendisinden vazgeçmesi ihtimali onu çok meyas etti. Allah'a yalvardı. Allah merhamet etti ve: (ayağını yere vur; su çıksın) dedi. Eyyûb ayağını yere vurdu. Yerden latif bir su çıktı. Eyyûb onunla yıkandı ve o sudan içti. Bütün dertlerden kurtuldu.³⁵⁰

2.1.2.5.3. DİNÎ-TASAVVUFÎ EDEBİYATTA HZ. EYYÛB

³⁴⁹Fuzuli, **Erenler Bahçesi(Hadîkatu's-Su'adâ)**, (Haz. Servet Bayoğlu), 2.Bsk., Ankara, 1996, s. 61.

³⁵⁰Agâh Sırrı Levend, **age.**, s. 116-117.

Abdülkadir Geylânî de bir beytinde farklı bir konu üzerinde Hz. Eyyûb'ü dile getirmektedir. Vahdet-i vücud anlayışını beytinde işlemektedir. Bela zamanında Hz. Eyyûb'la birlikte olduğunu ve duasıyla Hz. Eyyûb'un iyileştiğini dile getirmektedir.

Belâ zamanında Eyyûp'la birlikte idim

Onun belâsı ancak benim duâm ile şifâ buldu³⁵¹

Abdülkadir Geylanî

Yîdi Eyyûb veş bağrumı kurtlar

Ciğer kânun döker çeşmüm kapağı³⁵²

Kaygusuz Abdal

Bektaşî dervişlerinden Şîrî'nin devriyesinde peygamberler 'vahdet-i vücud' görüşü içinde yer verilmektedir.

İsmail göründüm bir zaman, ey cân!

İshak, Yâ'kup, Yûsuf oldum bir zaman.

Eyyub geldim, çok çağırdım el-amân!...

Kurt yedi vücûdum kan yaş idim ben³⁵³.

Şîrî

Saruhanî de belanın definde sabrın "Hulk-ı Eyyûb" (Eyyûb ahlakı) olduğunu dile getirmektedir. Diğer bir ifadeyle sabırlı olmak Eyyûb'un ahlakı ile ahlaklanmak demektir.

Sabır def'-i belâdur hulk-ı Eyyûb

Anuñçün her işüñ te'hîri mergûb³⁵⁴

İlyas b. İsa-yı Saruhanî

Mevlana'nın şiirlerinde³⁵⁵ de Hz. Eyyûb'ü görmek mümkündür. O da Hz. Eyyûb'un dertlerinden kurtuluşunu ve sağlığına kavuşmasını anlatmaktadır.

Bütün talibler sevinirler, çünkü istediklerine kavuştular.

Ey Âşıklar, hepiniz neş'e ile bağırın, na'ra atın, artık sevdiğiniz geldi

Eyyûb bütün dertlerinden kurtuldu, sağlığına kavuştu.

Binlerce Yakup'un Yusuf'u geldi, erişti.

³⁵¹İsmail Fenni, *Vahdeti Vücud ve Muhyiddini Arabî*, İstanbul, 1928, s. 208.

³⁵²Kaygusuz Abdal (Alâeddin Gaybî) *Menâkıbesi*, (Haz. Abdurrahman Güzel), Ankara, 1999, s. 55.

³⁵³Abdullah Uçman, *Rıza Tefvik'in Tekke ve Halk Edebiyatı İle İlgili Makaleleri*, 1.Bsk., Ankara, 1982, s. 92.

³⁵⁴Ali Yılmaz, "*Türk Edebiyatında Esmâi Hüsna Şerhleri ve İbni İsayı Saruhanî'nin Şerhi Esmâi Hüsna'sı*", *Cumhuriyet ÜİFD*, sy., 2, Sivas, 1998, s. 26.

³⁵⁵*Hız. Mevlana'nın Rubailer*, (Haz. Şefik Can), 2.Bsk., Ankara, 2004, Rubai noları: 907, 1099, 1116, 1403.

Yukarıda Mevlana'nın dörtlüklerinde(rubai) olduğu gibi Yunus Emre'nin divanında da Hz. Eyyûb'ü bir sabır sembolü olarak görmek mümkündür. Yunus Emre'nin de Hz. Eyyûb'ün bedeninin kurtlanması olayına değindiği görülmektedir.

Eyyûb oldum tenüme cefâ kıldum cânuma
Çağurdum Sübhân'uma kurtlar doyurup geldüm³⁵⁶

Eyyûb'am dil mübtelâyam derde dermân isterem
Âşıkam dil-hastayam cânâ cânân isterem³⁵⁷

Yûnus düştün bu derde, Eyyûblayın sabr eyle
Derde katlanımsın, dermân arzû kılursın³⁵⁸

Dostdan belâ geliceğiz Eyyûb'layın sabreylegil
Niçe sıhhat buldı teni bunca belâ çekmiş iken³⁵⁹

Eyyûb'am bu sabrı buldum cercîs'em bin kezin öldüm
Ben bu mülke tenhâ geldüm be-küllü yarağum anda³⁶⁰

Tasavvufî edebiyatımızda Hz. Eyyûb'ün sabır kavramı ile özdeşleştirildiğini belirttikten sonra halk edebiyatımızdaki yerini göstermeye çalışacağız.

2.1.2.5.4. HALK EDEBİYATINDA HZ. EYYÛB

Sadece divan şiiri içinde değil halk edebiyatı içinde de Hz. Eyyûb'ü görmek mümkündür. Daha önceki bölümlerde belirttiğimiz gibi Kur'an ve Hadislerde Hz. Eyyûb'ün bedeninin kurtlanması ile ilgili bir bilgi olmamasına rağmen Halk şiirinde de Hz. Eyyûb'ün bu yönü konu edinilmektedir.

Halk Edebiyatımızda aşk şairi olarak bilinen Karacaoğlan bir dörtlüğünde Hz. Eyyûb'den bahsetmektedir.

³⁵⁶Mustafa Tatçı, **Yunus Emre Divanı**, Akçağ Yay., 2.Bsk., 1998, s.197.

³⁵⁷Mustafa Tatçı, **age.**, s.224.

³⁵⁸Mustafa Tatçı, **age.**, s.243.

³⁵⁹Mustafa Tatçı, **age.**, s.254.

³⁶⁰Mustafa Tatçı, **age.**, s.280.

Yazın geldiğini neden bileyim:
Bülbül dikendedir, güller daldadır
Eyyub'un teninden iki kurt kalmış:
Biri sar'ibrişim, biri baldadır³⁶¹
Karacaoğlan

Dediler, belâyı çeken Eyyub'dur
Erenlerin sırrı hoş acayıptır
Her bir yerde sırrın açmak ayıptır
Gizli pinhanlara boyan, dediler³⁶².
Pir Sultan Abdal

Derdiyle meşhûrdur Eyyûb bunca yıl
Her gün yarasından işlerdi fitil³⁶³
Müdâmî

Vucûdum eline sultan olursun
Eyyûb gibi sabr edersen her derde³⁶⁴
Virânî

Vücûdun mülküne sultân olursun
Sabredersen Eyyûb misâli derde³⁶⁵
Emrâh

Bana ettikleri hercayı geçti
Ta Eyyub'e gelen belâyı geçti
Aktı didem yaşı deryayı geçti
Lâ-mekân mülkünü liman eyledi³⁶⁶
Celâli Baba

³⁶¹Karacaoğlan (Haz. Müjgan Cunbur), KTBY, 2.Bsk., Ankara, 1985, s. 338.

³⁶²Pir Sultan Abdal, *Yaşamı ve Bütün Şiirleri*, (Haz: Cahit Öztelli), Özgür Yay. Dağ., 6.Bsk., İstanbul, 1985, s. 406.

³⁶³Mustafa Tatçı, "Âşık Şiirinde Şahısları Telmih Eden Bazı Tespitler", *Türk Folkloru Araştırmaları*, 1988/2, Ankara, s. 154.

³⁶⁴Ahmet Talat Onay, *Türk Şiirinin Vezni* (Haz. Cemal Kurnaz), Akçağ Yay., Ankara, 1.Bsk.1996, s. 17.

³⁶⁵Mustafa Tatçı, *agm.*, s. 154.

³⁶⁶Ahmet Doğan, *Bayburtlu Celali Baba*, Ankara, 2.Bsk., 1999, s. 76.

Eyyûb ile düştüm derde
Nice yıllar ah-ü zarda
Hep gövdemin etin kurda
Verdim de geldim bu ile³⁶⁷

Nizamoğlu

Hazret-i Eyyûb'de kılıç kuşandı
Gittiği yollara kumaş döşendi
Kızılbaş da korktu kendi uşandı
Sultan Murad geldi açılın dađlar³⁶⁸

Kul Mustafa

Oddan sudan gayrisini bitirdim
Başımdaki daha bela yetmez mi?
Ben Eyyub değilim kılayım sabrı
Daha dolmadı mı çile yetmez mi³⁶⁹

Âşık Ruhsatî

Ağım yok yas donum karam var amma
Onmayacak kadar çarem var amma
Hemen Eyyub kadar yaram var amma
Hüda'dır merhemim elhamdülillah³⁷⁰

Âşık Ruhsatî

Âşık Seyrânî çektiği sıkıntılarını Hz. Eyyûb'un sabrına gönderme yaparak dile dökmektedir. Fakat kendi durumunu sabır sembolü olan Hz. Eyyûb'un çektiklerini küçümseyerek açıklamaktadır. Divan şairlerinin bu konuda daha dikkatli bir dil kullandıkları gözlenirken halk edebiyatı şairlerinin bu özentiden uzaklaştıkları

³⁶⁷Şükrü Elçin, **Halk Edebiyatına Giriş**, (Gözden Geçirilmiş İlaveli Yeni Baskı), 7.Bsk., Ankara, 2001, s. 57.

³⁶⁸Faruk K. Timurtaş, **Tarih İçinde Türk Edebiyatı**, 3.Bsk., İstanbul, 1993, s. 133.

³⁶⁹**Âşık Ruhsatî**, Doğan Kaya, Genişletilmiş 2.Bsk., Sivas Belediyesi Yay., Sivas, 1999, s. 12.

³⁷⁰Âřık Ruhsatî, **age.**, s. 13.

görülmektedir. Sonuç olarak ifade etmek gerekirse her şair Hz. Eyyûb'ü sabır sembolü olarak beyitlerinde ve mısralarında yer vermektedirler.

Eyyub'un derdi dert midir?

Ben ondan besbeter çektim³⁷¹

Seyrânî

Hz. Eyyûb'ün bulunduğu mekân da yerli yerince belirtilir şiirlerde:

Yetmiş iki millet konmuş burada,

İliye mağara' da, **Çimdî Kal'**ada.

Eyüp Nebi hakka varmış şurada,

Viranşehir köylerinde kaldı gözlerim.³⁷²

Zuhal Karahan-Kara

Yukarıda ifade ettiğimiz gibi “Edebiyatta Hz. Eyyûb” adı altında ayrı bir çalışma yapmak mümkün. Edebiyatımızın farklı alanlarında Hz. Eyyûb'ün sabrı ile işlenmiş olması onun bir sabır sembolü olarak yer aldığına kanıt olmaktadır. Edebiyatımızda Hz. Eyyûb'ün sabır insanı olarak sembolleştiğini belirttikten sonra sembol-insan ve sembol-din ilişkisinin incelemesine geçebiliriz.

---

³⁷¹Mustafa İslâmoğlu, **Seyrânî, Hayatı, Kişiliği, Sanatı, Şiirleri**, Denge Yay., İstanbul, 2002, s. 82.

³⁷²Zuhal Karahan Kara, **Gözüm Ruha Gönlüm Harran Ovası**, 1.Bsk., Ş.Urfa, 2005, s., 30.

3. BÖLÜM

3.1. SEMBOLİZM VE DİNDEKİ YERİ

3.1.1. SEMBOL VE İNSAN

Günlük hayatta İmge, işaret, sembol, simge, mesel, amblem vb. kavramları birbirlerinin yerine kullanıldığı, aradaki farklara dikkat edilmediği³⁷³ belirtilmektedir. Aradaki farklardan öte bu kadar kavram çokluğu aynı zamanda sembol insan ilişkisinin boyutlarının incelenmesine gerektirdiğini söyleyebiliriz.

Soyut zihinsel düzlemde sembolik düşünme yetisi bütün insanlarda vardır. Genetik kapasiteye, şartlara ve kullanılma derecesine bağlı olarak çok çeşitli düzeyde gerçekleşmekle birlikte, en zayıf akıllı bir insanda bile, başka hiçbir canlıda bulunmayan sembolik düşünme yetisi vardır.³⁷⁴ İşte bu zihnin sembolik tasarımlama ve hayal gücü, doğada var olan bir cisme bir işlev yükleyerek onu bir kültür ögesi haline getirebilir.³⁷⁵

Sembolün en önemli özelliği şudur: içinde bulunduğumuz anın ve çevrenin esiri olmaktan bizi kurtarır ve daha önceden görmüş olduğumuz dış çevreyi ve o çevrenin içinde yer alan deneyimlerimizi istediğimiz zaman yeniden yaratma olanağını bize verir.³⁷⁶

İslâm literatürüne göre insan-sembol ilişkisi Allah-insan ilişkisiyle başlamaktadır. Kur'an'da³⁷⁷ Allah'ın Hz. Âdem'e bütün isimleri öğretmesi ve Hz. Âdem'in bunu arz etmesiyle melekler ile Allah arasında geçen diyalog ilginçtir. "Allah, Âdem'e bütün isimleri öğretti. Sonra bütün nesnelere meleklerle göstererek, 'Haydi, eğer davanızda haklı iseniz, bunların isimlerini bana söyleyin' dedi."³⁷⁸ Diyalog meleklerin bu konudaki yetersizliklerini Allah'a "Ya Rabbi, sen yücesin, bizim senin bize

---

³⁷³Gilbert Durand, **Sembolik İmgelem**, (Çev. Ayşe Meral), İnsan Yay., İstanbul, 1998, s.7; Şerif Mardin, **age.**, s. 89.

³⁷⁴Yılmaz Özakpınar, **age.**, s. 130.

³⁷⁵Yılmaz Özakpınar, **age.**, s. 14.

³⁷⁶Doğan Cüceloğlu, **İnsan ve Davranışı**, 10.Bsk., Remzi Yay., İstanbul, 2000, s. 202.

³⁷⁷Bakara, 2/31-32-33

³⁷⁸Bakara, 2/31

öğrettiklerin dışında hiçbir bilgimiz yoktur, hiç şüphesiz sen her şeyi bilirsin ve her yaptığın yerindedir' dediler"³⁷⁹ şeklinde sürmektedir.

Allah'ın Hz. Âdem'den isimleri söylemesini istemesi ve o'nun isimleri söylemesi ile diyalogun devam ettiği görülür. "Allah, Âdem'e 'Ey Âdem, bunlara o nesnelere adlarını bildir' dedi. Âdem, meleklerle bütün nesnelere isimlerini bildirdiğinde Allah, onlara 'Ben size, göklerin ve yerin bütün gizliliklerini, ayrıca sizin bütün açığa vurduklarınızı ve içinizde sakladıklarınızı bilirim' dememiş miydim?' dedi."³⁸⁰

Bu ayetlerden anlıyoruz ki Allah Hz. Âdem'e çevresinde bulunan her şeyi isimlendirme yeteneğini vermiştir. Dolayısıyla bu yetenek sembolleştirmenin kaynağını oluşturduğu gibi, insanı diğer varlıklardan ayıran "düşünme" özelliğini de meydana getirmektedir.

"Bilinç, dünyayı tasavvur etmek için iki tarzdan faydalanmaktadır. Bu tarzlardan biri doğrudandır diğeri ise dolaylıdır. Dolaylı, herhangi bir nedenden dolayı eşyanın duyuya "canlı bir şekilde" görünmemesinde ortaya çıkar. Bütün bu dolaylı bilinç durumlarında var olmayan nesne, bilince kelimenin en geniş anlamında bir imge aracılığıyla yeniden sunulur. Gerçi böyle bir ayırım açık değildir."³⁸¹ Ne zaman gösterilen hiçbir şekilde tasvir edilemez olduğunda ve işaret algılanır bir nesneye değil de bir anlama gönderme yaptığında nihayet tam anlamıyla sembolik imgelemeye varılır.³⁸²

Sembollerin fonksiyonu olarak, insanlar içinde yaşadıkları toplumu karmakarışık, anlaşılması zor buluyorlar ve olgularını daha basite indirgemek zorunluluğunu duyuyorlar. Toplum da kendilerine hazır sembol dizisini vermektedir. Toplum hayatının sembolik içeriğini destekleyen yönü, insanın doğal olarak içinde yaşadığı toplumla ilgili olayları bildiği nesnelere özelliklerine bağlaması, soyutlamalarını bile somut örneklerle göstermesidir.³⁸³ Başka bir ifadeyle insan iletişimi kurabilmek için sembolleştirmeye başvurmaktadır.

Dil en büyük semboller kümesidir. İnsan tarihinin her döneminde çevresini kuşatan her şeyi sembolleştirerek daha kolay bir iletişimin temelini kurmuştur. Hatta bundan dolayı insanı "sembolleştiren hayvan" olarak tanımlayanlar da olmuştur. Soyut

---

³⁷⁹Bakara, 2/32

³⁸⁰Bakara, 2/33

³⁸¹Gilbert Durand, *age.*, s. 78.

³⁸²Gilbert Durand, *age.*, s. 9.

³⁸³Şerif Mardin, *age.*, s. 96.

kavramlar ve karmaşık kalıplar söz konusu olduğunda, “sembolik dil”den kaçış yolu yoktur.³⁸⁴

Sembol (lat. Symbolum; fr. Symbole; alm. Symbol; ing.smybol) kelimesi batı dillerine Grekçe sumbolon kelimesinden gelmiştir.³⁸⁵ Sembol bir anlamı dışlaştıran biçimdir. Biçimsel yapısıyla soyut bir şeyi ya da kendinden daha karmaşık bir şeyi düşündüren³⁸⁶ şeydir. Sembol çağrışım yolu ile duyguları hatırlatıp tahrik eder ve böylece belirli fikirlere canlılık verir.³⁸⁷

Yukarıda günlük hayatta sembol ile işareti birbirinin yerine dikkat edilmeden kullanıldığı belirtilmişti. Sembol ile işaret arasında belirli farklara gelince: birincisi; Semboller üzerinde çalışan antropologlar, birebir bir nesneyi işaret edenleri “işaret”, “nişan” gibi farklı şekilde adlandırarak, “sembol”lerden ayırmışlardır. Çünkü semboller, birebir bir nesneyi işaret etmek yerine bir anlam ilişkisini vurgular. Başka bir ifadeyle sembollerin içinde, onu isimlendiren olgu çerçevesinde oluşmuş pek çok anlam saklıdır.³⁸⁸ İşaretler, işaret ettikleri şeyin gerçekliğine katılmazlarken semboller katılırlar. İşaretler değiştirebilirken semboller değiştirilemez. İkincisi bize kapalı olan gerçeklik kapılarını sonuna kadar açar. Üçüncüsü, semboller istenilerek üretilemez. Semboller eşyalar, davranışlar, sözler ve anlam ifade eden olaylardan oluşur; onlar yaratılır, nesnelleştirilir ve sosyal ilişkiler vasıtasıyla içselleştirilir.³⁸⁹ Son olarak bazıları da canlının hayattan ölüp gittiği gibi yok olmaktadır.³⁹⁰ Fakat şu da unutulmamalıdır ki “simgeler psikik *güncellikten* hiç bir zaman kaybolmazlar; görüntüleri değişebilir, ama işlevleri aynı kalmaktadır.”³⁹¹ Bununla birlikte “simgeci düşünce yalnızca çocuğa, şaire veya dengesize ait olan bir alan değildir, insanın özünün bir parçasıdır; dile ve yargılara dayalı düşünceyi incelemektedir.”³⁹² En silik

---

³⁸⁴W. Montgomery Watt, **Günümüzde İslâm ve Hıristiyanlık**, (Çev. Turan Koç), İz. Yay., İstanbul, 1991, s. 48.

³⁸⁵The Encyclopedia of Religion, C. XIV, s. 204.

³⁸⁶Timuçin Afşar, **age.** s. 435.

³⁸⁷Sulhi Dönmezer, **Toplumbilim**, Beta Yay., 12.Bsk., İstanbul, 1999, s. 248.

³⁸⁸Belkıs Temren, “*Anadolu Batınî İnançlarında Simgesel Aktarım*”, **UAİKB**, Ervak Yay., Ankara, 2001 s. 766.

³⁸⁹Robert J. Wuthnow., “*Din Sosyolojisi*”, **Din ve Modernlik**, (Der. ve Çev. Adil Çiftçi), Ankara Okulu Yay., Ankara, 2002, s. 61.

³⁹⁰Paul Tillich, **age.**, s. 45-46.

³⁹¹Mircea Eliade, **age.**, s. xxv.

³⁹²Mircea Eliade, **age.**, s. xix.

var oluŖta bile simge kaynamakta, en “gerçekçi” insan bile imgelerle yaŖamaktadır.³⁹³

Sembol ile sembolize edilen Ŗey arasında iŖsel ve karŖılıklı referanslar bağlamında bilinmeyenin anlaŖılabilir anlamına göndermeler, bu yolla, daha etkin olarak yapılmaktadır. Soyut ve mutlak olanı insan zihnine yaklaŖtırmada bazen bir sembol ve iŖaret, ibareden daha etkin ve g c l d r.³⁹⁴ Bunu kutsal kitaplarda fazlasıyla görmek mümkündür. Sabır bir soyut kavramdır. Kutsal kitaplar insana sabrı emrederken eŖ zamanlı olarak sabıryla ön plana  ıkmıŖ peygamberleri model olarak sunmaktadır.  nk  peygamberler insanlardan se ilmiŖtir. Bu se ilmiŖlik onları diğer insanlardan özellikle baŖlarına gelen kötü olaylardan ayırmamaktadır. İnsan olması nedeniyle baŖına gelen kötü olaylardan etkilenmiŖtir. Zaten sabır kavramı insanın baŖına gelen kötü olaylar karŖısında gösterdiği sakin tavrın yazındaki Ŗekilsel ifadesidir.

“Sabır” gibi soyut bir kavramın “doğru” Ŗekilde anlaŖılarak davranıŖlara aktarılması öncelikle zihinlere sağlıklı olarak yerleŖtirilmesine bağlıdır. Bundan dolayı Kur’an-ı Kerim Hz. Peygamber’e sabrı emrederken aynı zamanda sabır g stermiŖ bazı peygamberlerin isimlerini vermektedir. “*İsmail’i, İdris’i ve Zülkif’i* de hatırla! Bunların her  c  de *sabırlı* kimselerdi”,³⁹⁵ Hz. Yakup’un “Bana d Ŗen *yaman bir sabırdır*”,³⁹⁶ ve Hz. Yusuf’un kardeŖlerine “Kim kötülükten sakınır ve *sabrederse*”³⁹⁷ Ŗeklinde ifadeler içinde sabır-peygamber iliŖkisi yer almaktadır.

Kur’an-ı Kerim’in Hz. Eyyûb: “* ok sabırlı bir kulumuzdu*” Pavlus’un da İncil’de “KardeŖler, Rab’bin adıyla konuŖmuŖ olan peygamberleri sıkıntılarda sabır  rneği olarak alın.³⁹⁸” “Sıkıntıya dayanmıŖ olanları mutlu sayarız. Eyyûb’ n nasıl dayandığını duydunuz. Rab’bin en sonunda onun için neler yaptığını bilirsiniz. Rab  ok Ŗefkatli ve merhametlidir”³⁹⁹ diyerek sabır konusunda örnek/model gösterdiğini ifade edebiliriz. Bununla birlikte Kur’an’ın yapılan bir iyiliğin karŖılıėında verilecek sevap konusunda ekin temsili ile anlattığı görülür.

³⁹³Mircea Eliade, *age*. s. xxv.

³⁹⁴Nadim Macit, **Kur’an’ın İnsan-Biçimci Dili**, Beyan Yay., İstanbul, 1996, s. 31-32.

³⁹⁵Enbiy , 21/85

³⁹⁶Y suf, 12/18–83

³⁹⁷Y suf, 12/90

³⁹⁸Yeni Ahit, Yakup’un Mektubu, 5. Bölüm, 10

³⁹⁹Yeni Ahit, Yakup’un Mektubu, 5. Bölüm, 11

Sembol anlam yoluyla bir anlam temin eder. Sembolde birincil, literal, fiziki, dünyevi anlam figüratif, tinsel, var oluşsal, ontolojik anlama işaret eder. Sembol bizi düşünmeye çağırır. Yoruma çağırır. Zira söylediğinden daha çok şey söyler ve asla da susmaz.⁴⁰⁰

“Simgecilik bir nesneye veya bir eyleme yeni bir değer *eklemekte*, ama bu yüzden de onların kendilerine özgü ve dolaysız değerlerine dokunmuş olmamaktadır. Simgesel düşünce dolaysız gerçeği “parçalamakta”, ama bu, onu daha önemsiz ve değersiz kılmadan yapmaktadır”.⁴⁰¹

Dinsel birer sembol olan haç ve hilâl; biri Hıristiyanlık dininin temellerine dokunmamakla beraber, dinin bu yeni şekille inananlarıyla daha iyi bir iletişim kurmasına izin vermektedir.

Toplumun bütünselliğinde semboller önemli bir yer tutarlar.⁴⁰² Durkheim’e göre, toplumsal yaşam, ancak engin bir sembollükle mümkün kılınır ve semboller olmaksızın toplumsal duygular sadece bir eğreti bir varlık kazanabilir.⁴⁰³ Dolayısıyla sembol, topluluğun birliğinin, bütünlüğünün ifadesi olduğu gibi, aynı zamanda bu birliğin yapı taşıdır.⁴⁰⁴

Semboller bütünlleştirici güçler olarak çalışır; dolayısıyla bireyleri birleşmiş bir bütüne birlikte bağlayarak, kolektivitinin ön koşulu olan dayanışmayı da yaratır. Dahası, semboller aktörü yönlendirir, ona karışık ve belirsiz siyasal anlamlandırmada yardım eder⁴⁰⁵ ve böylece semboller toplumsal düzeni sürekli kılarlar.⁴⁰⁶

Sembollerin insanın dünyasındaki yerini belirttikten sonra insan-sembol ilişkisini analize yönelik Hz. Eyyûb–sabır ilişkisine dayalı konumuzu daha iyi anlayabilmek ve analiz edebilmek için sosyolojide önemli bir mikro sosyoloji kuramı olan “sembolik etkileşimcilik” hakkında kısa bir açıklama yapmakta yarar vardır.

---

⁴⁰⁰Nilgün Çelebi, **Sosyoloji ve Metodoloji Yazıları**, Anı Yay., Ankara, 2001, s. 40.

⁴⁰¹Mircea Eliade, **age.**, s. 215.

⁴⁰²Ali Yaşar Sarıbay, **Siyasal Sosyoloji**, Gündoğan Yay., Ankara, 1.Bsk. 1992, s. 71.

⁴⁰³Edward A. Tiryakian, “*Emile Durkheim*”, (Çev. Ceylan Tokluoğlu), Tom Bottomere-R. T. Nisbet, **age.**, s. 229.

⁴⁰⁴Günter Kehrler, **age.**, s. 24.

⁴⁰⁵Ali Yaşar Sarıbay, **age.**, s. 71.

⁴⁰⁶Tom Bottomere-R. T. Nisbet, **age.**, s. 229.

3.1.2. SEMBOL VE SEMBOLİK ETKİLEŞİMCİLİK

Sembol-insan, sembol-din ve sabır-Hz. Eyyûb ilişkisini anlamaya ve açıklamaya çalışırken “sembol-insan (kültür ve toplumu)” ilişkisini “sembol” üzerinden anlama ve çözümlemeyi temel ilke olarak gören “sembolik etkileşimcilik” ile ilgili bilginin verilmesi önem arz etmektedir. Öyle ki insanın kullandığı dil bir semboller kümesi olduğu halde kültürel hayatımızda “sembol” ve “semboller” ifade kullandığımızda “belirli” olay veya olgulara gönderme yapan, onlarla anlam ilişkisine giren “spesifik(özgün)” değerleri amaçlarız.

Sembolik etkileşim nicel veriler yerine nitel olarak sembollerin anlamını, değerini ve çözümlemesini anlama ve açıklamaya yönelik bir kuramdır. Sabır-Hz. Eyyûb ilişkisinde verilere atıfta bulursak ta kavramın özelliği itibariyle nitel olarak çözümlemenin daha doğru olduğu ve buna teşebbüs etmek için de araştırmayı tamamen sembolik etkileşim üzerine oturtmasak ta sembolik etkileşimden yararlanmadan yapılacak çözümlemenin eksik olacağını düşünüyoruz.

Her şeyden önce sosyolojide sembolik etkileşimcilik mikro sosyoloji kuramı olarak değerlendirilmektedir.⁴⁰⁷ Mikro sosyoloji, küçük toplum kümelerini konu almaktadır. Eğer her olay kendi bağımsızlığı içinde açıklanabilir ve çözümlenebilirse buna bağlı olarak toplumun çeşitli kesitleri de kendi başlarına açıklanabilecektir.⁴⁰⁸

Her bir kuram, insan toplumunun farklı bir cephesini aydınlatır.⁴⁰⁹ Sembolik etkileşimcilik terimi, Herbert Blumer tarafından ortaya konulan ve onun, “Man and Society’de yazmış olduğum bir makalede rasgele türettiğim biraz barbarca bir neolojizmdir. Bu terim artık tutunmuş olup, şimdi genellikle kullanılmaktadır” diye tanımladığı bir terimdir.⁴¹⁰

Anlamaların etkileşim yoluyla şekillenmesini inceleyen, Amerika kökenli bir sosyal psikoloji kuramıdır.⁴¹¹ Sembolik etkileşimci gelenek, insan davranışının öznel

---

⁴⁰⁷Gordon Marshall, *age.*, s., 466.

⁴⁰⁸Baykan Sezer, *age.*, s. 55.

⁴⁰⁹Ruth A. Wallace-Alison Wolf, *Çağdaş Sosyoloji Kuramları*, (Çev. Leyla Elburuz-M. Rami Ayas), İzmir, Punto, 2004, s. 16.

⁴¹⁰Ruth A. Wallace-Alison Wolf, *age.*, s. 225.

⁴¹¹Mashall Gordon, *age.*, s. 647; Margert M. Polama., *Çağdaş Sosyoloji Kuramları*, (Çev. Hayriye Erbaş), Gündoğan Yay., Ankara, s. 221; Ruth A Wallace-Alison Wolf, *age.*, s. 226.

ve yorumlayıcı yönlerinin çözümlenmesini, öne çıkartmıştır.⁴¹² Bu teori sosyal hayatı küçük ölçekli gruplar ölçüsünde açıklayan mikro seviyede bir teoridir.⁴¹³

Sembol-sembolik etkileşim teori arasındaki ilişki hakkında bilgi verdikten sonra sembol- din ilişkisine değinilecektir.

3.1.3. SEMBOL-DİN İLİŞKİSİ

İnsan sembol ilişkisinde insana sembolleştirme yeteneğinin verildiği ve bununla kendini ifade ettiği belirtilmişti. Burada sembol-din ilişkisini irdelerken öncelikle ilk insan olan Hz. Âdem'in aynı zamanda bir peygamber olduğunun hatırlanması gerekmektedir.

Din insana hitap etmektedir. Din salt bir duygu, salt bir düşünce ve de bedensel hareket değildir. Aksine insanın tüm duygu ve düşüncelerine kompleks bir tarz da hedef almaktadır. İnsanın sembolle bağlantısı aynı zamanda dinle de bağlantısı demektir. Çünkü sembolcülük dinsel düşüncenin her yerinde, tüm düşünce alanlarında mevcuttur.⁴¹⁴

İnsanın bütün toplumsal ilişkileri, şu veya bu şekilde sembollere bağlıdır (Durkheim bunlara “ortak temsiller” adını veriyordu). Din, bütün sembollere anlamını veren kuşatıcı mutlak sembollerin kaynağıdır⁴¹⁵ veya din bir semboller kümesidir.⁴¹⁶ Dünyada her yerde ve eski antik çağlardan bu yana, din konusunda insan sembollerden faydalanmıştır; çünkü semboller, istenen düşünceyi daha iyi ifade etmektedir.⁴¹⁷ Bu konuda Charles Long şöyle demektedir: “dinî semboller ‘anlamlar yayarlar’ ve bu yüzdende, inanan herhangi bir toplum için muazzam bir öneme sahiptir.”⁴¹⁸ Hangi ırka sahip olursa olsun bir mümin için okunan ezan o’nu ibâdete çağırmaktadır. O’da dilini bilmediği bir imamın arkasında namazını kılabilmektedir. Burada ezan dinsel çağırının bir sembolüdür. Bir yapının üzerindeki

---

⁴¹²Margert M. Polama, **age.** s. 222.

⁴¹³H. Hakan Afacan, **Toplumbilimi**, s. 24.

⁴¹⁴Mircea Eliade, **age.**, s. x1.

⁴¹⁵Peter L Berger. **age.**, s. 80.

⁴¹⁶Şerif Mardin, **age.**, s. 65.

⁴¹⁷Muhammed Hamidullah, “*İslâm’da Sembolik Anlatım*”, **İslâm’da Sembolik Dil**, (Der. ve Çev. Sadık Kılıç), İnsan Yay., İstanbul, 1995, s. 217.

⁴¹⁸James L. Cox, **age.**, s. 31.

haç'ta oranın kilise olduğunun sembolüdür. Haç sembolü Hıristiyan olanları birbirine bağlamaktadır.

Öte yandan her dinde ve özellikle yüksek dinlerde dinî inançların, o dinin akidesinin özünü ifade eden bir formülün tekrarlanması suretiyle açığa vurulduğu görülmektedir. Eski Yunan'da bu çeşit bir itikada "symbolon"(sembol) denmekte ve böylece itikadı dile getiren formülün tıpkı bir sembol, herkesin arkasından gittiği bir bayrak gibi o dine inanan tüm fertleri birleştirdiği anlatılmak istenmekteydi.⁴¹⁹

---

⁴¹⁹Hans Freyer, *age.*, s. 33; Ünver Günay, *age.*, s. 219.

4. BÖLÜM

4.1. BULGULAR VE YORUMLAR

Yorum, bulgulara, araştırma amaçları doğrultusunda verilen anlam'dır.⁴²⁰ Dolayısıyla bulgular ve yorumlar başlığı altında Şanlıurfa Belediyesi sınırları içinde bulunan “Eyyûb Peygamber Makamı” ve Şanlıurfa'nın Viranşehir ilçesine bağlı Eyyûb Nebi Beldesinde “Eyyûb Peygamber'in Türbesi” olarak bilinen yerlerde gerçekleştirdiğimiz anket formundan elde ettiğimiz bilgilerin çözümlemesini vereceğiz.

Tablo 1: Ankete Katılanların Cinsiyete Göre Dağılımı

Cinsiyet	Sayı	%
Kadın	49	49
Erkek	51	51
Toplam	100	100

Yukarıdaki tabloda görüldüğü gibi, ankete katılanların % 51'ni Erkek, % 49'unu kadınlar oluşturmaktadır. Bu sonuç deneklerin cinsiyet bakımından her iki kesimi temsil ettiğini söylemek mümkündür.

Oysa bölgedeki yapı dikkate alındığında buralarda yapılan empirik çalışmalarda⁴²¹ genellikle erkek oranlarının çok daha yüksek olduğu bazen 2–3 katına çıktığı dikkat çekmektedir. Biz bu çalışmada erkek kadın oranının eş değer göstermesi konusunda özen gösterdik ve bunu tutturabildiğimizi söyleyebiliriz.

Ayrıca grup halinde gelen kadınların bazılarının görüşmeye katılmak istemediklerini çeşitli nedenler ileri sürdüklerini belirtmek gerekmektedir. Okuma-

⁴²⁰Niyazi Karasar, *Bilimsel Araştırma Yöntemi*, 8. Bsk., Nobel, Ankara, 1998, s. 248.

⁴²¹Celil Abuzer, *Sosyal Değişme ve Din İlişkileri (Şanlıurfa Örneği)*, OMSBE, 2003, s. 59.

yazmalarının yetersizliği veya vakitlerinin olmadığı vb. şekilde nedenler oluşturmaktadır.

Tablo 2: Ankete Katılanların Yaş Durumlarına G6re Dağılımı

Yaş	Sayı	%
15 – 25 arası	35	35
26 – 35 arası	26	26
36 – 45 arası	25	25
46 – 60 arası	11	11
61 ve yukarısı	3	3
Toplam	100	100

Tablo 2 de g6r6ld6đu gibi, araştırmaya katılanların % 35’i 15–25 yaş arası, % 26’sı 26–35 yaş arası % 25’i 36–45 yaş arası, % 11’i 46–60 yaş arası ve % 3’u 61 ve yukarı yaş grubu içinde yer almaktadır. Burada ağırlıklı olarak 15–25 yaş arasının y6ksek çıkması ilginç bir sonuç olarak değerlendirilebilir. Bu yaş grubunun beklentinin 6zerinde çıkmasını şu sebeplerle açıklanabilir.

a- B6lgede okuma-yazma veya 6đrenim durumu açısından bu yaş grubunun 6đrenim seviyesinin y6ksekliği ve aynı zamanda daha y6ksek yaş gruplarının 6đrenim açısından yetersizliği.

b- Bu yaş grubu bilimsel araştırmalarda anket sorularına cevap vermekte daha girişken daha atak 6zellik taşımaktadır. Dolayısıyla bu yaş grubunun anketimizde oranlarının y6ksekliğine neden olduklarını s6yleyebiliriz.

c- 15–25 yaş arasının daha dindarlaşmakta olduğunu ve dolayısıyla da dini ziyaret yerlerine ziyaret etmekte olduğunu belirtebiliriz.

d- veya 15–25 yaş arasının 6lkemizdeki ister din6-mistik isterse turistik değerler açısından ziyarete ilgisinin arttığını ve dolayısıyla ziyaretler gerçekleştirdiğini s6yleyebiliriz.

Tablo 3: Ankete Katılanların Medeni Durumlarına Göre Dağılımı

Medeni Durum	Sayı	%
Bekâr	38	38
Evli	58	58
Dul	4	4
Toplam	100	100

Anketimize katılarak cevap verenlerin % 58'ini evliler, %38'ini bekârlar ve % 4'ünü dulların oluşturduğunu ifade edebiliriz.

Tablo 4: Ankete Katılanların Öğrenim Durumuna Göre Dağılımı

Öğrenim Durumu	Sayı	%
Okuma-yazma bilmiyor	9	9
Okur-yazar	3	3
İlkokul mezunu	31	31
Lise ve dengi okul mezunu	25	25
Üniversite mezunu	31	31
Toplam	99	99

Araştırmaya katılanların öğrenim durumlarına göre dağılımlarına baktığımızda ilkokul mezunu ile üniversite mezunları % 31'lik oranla aynı değeri taşımaktadırlar. Fakat bu dağılım beklenmeyen bir sonuçtur. Zira ülkemiz gibi 1–2 asırdır batılılaşma çabası içinde olan toplumlarda din de dâhil birçok konuya rasyonalist-pozitivist yaklaşım eğiliminden bakıldığı için dinî ziyaret yerlerini ziyaret etmek en azından eğitim bakımından alt tabakanın işi gibi görüldüğü söylemek mümkündür.

Oysaki çalışmamızda ilkokul mezunu ile lise mezunlarının oranının aynı çıkması şaşırtıcı olduğunu söyleyebiliriz.

Tablo 5: Ankete Katılanların Mesleğe Göre Dağılımı

Meslek	Sayı	%
Ev hanımı	26	26
Çiftçi	3	3
İşçi	5	5
Memur	14	14
Esnaf	8	8
Emekli	1	1
Öğrenci	18	18
Mühendis	3	3
Diğer	21	21
Toplam	99	99

Ankete katılanların mesleğe göre dağılımlarında, ev hanımları % 26'lık oranla en yüksek değeri oluşturmaktadırlar. % 21'le diğer, % 18'le öğrenci, % 14'le memur, % 8'le esnaf, % 5'le işçi, % 3'üyle çiftçi ve mühendisler ve % 1 ile emekliler temsil etmektedirler.

Ev hanımlarının hem aileleri ile birlikte ziyaret yapmaları hem de çalışmamaları dağılım içinde oranının yüksekliğinin kaynağını oluşturmaktadır.

Tablo 6: Ankete Katılanların Çocuk Sahibi Olup-Olmamasına Göre Dağılımı

Çocuk Durumu	Sayı	%
Evet	59	59
Hayır	3	3
Toplam	62	62

Tablo 6'da görüldüğü gibi, araştırmaya katılanların % 59'u çocukları olduğunu, % 3'ü ise çocuklarının olmadığını belirtmişlerdir. Tablo 3 de bekârların oranı % 38'di.

Yine dinî ziyaret yerlerine çocuksuz ailelerin daha fazla ziyaret yaptıkları düşüncesinin pratiğe yansımadağı görülmektedir. Bununla beraber tıbbın bu konuda çok fazla ilerlemesine bağlamanın da mümkün olduğunu söyleyebiliriz.

Tablo 7: Ankete Katılanların Çocuk Sayısına Göre Dağılımı

Çocuk sayısı	Sayı	%
1-2 arası	25	25
3-5 arası	20	20
6-8 arası	11	11
9-10 arası	3	3
Toplam	59	59

Tabloda görüldüğü gibi, cevap verenlerin % 25'inin 1-2 arası, % 20'sinin 3-5 arası, % 11'inin 6-8 arası ve % 3'ünün 9-10 arası çocuğa sahip olduklarını söyleyebiliriz.

Böyle bir sonucun çıkmasında dışarıdan gelen ziyaretçilerin etkili olabileceğini ifade etmek gerekir.

Tablo 8: Ankete Katılanların Şu Anda İkamet Ettikleri Yere Göre Dağılımı

Yerleşim Durumu	Sayı	%
Şehir merkezi	69	69
İlçe	20	20
Köy	9	9
Yurt dışı	2	2
Toplam	100	100

Anketimize katılarak cevap verenlerin, % 69'u şehir merkezinde, % 20'si ilçede, % 9'u köyde ve % 2'si yurt dışında yaşamaktadır. Şehir merkezinde yaşayanların ağırlıklı olması, şehir merkezinde yaşayanların aynı zamanda sosyo-ekonomik açıdan daha iyi olabilecekleri gibi seyahat için koşullarının da (Tatil, izin vb.) uygunluk göstermesi ile birlikte aynı zamanda son yıllarda kültürel değerlere ilginin artması ve şehir merkezinde oturanların bunu pratiğe dönüştürmesi olarak algılanması mümkündür.

Tablo 9: Ankete Katılanların Dinî Bilgilerini Aldıkları Yere Göre Dağılımı

Dinî Bilgilerin Alındığı Yer	Sayı	%
Cami’de yaz döneminde Kuran kursunda verilen kurstan	23	23,0
Okulda din kültürü derslerinden başka din eğitimi almadım	36	36,0
İmam hatip lisesi mezunuyum	8	8,0
Mensup olduğum dinî cemaat veya tarikat çevresinden	19	19,0
Din eğitimi almadım	8	8,0
Toplam	94	94,0

Tablo 9’da görüldüğü gibi, araştırmaya katılanların % 36’sı okulun dışında din eğitimi almamış, % 23’ü camilerde yaz tatillerinde, % 19’u mensubu olduğu cemaat veya tarikat çevresinden ve % 8’ide imam-hatip lisesinden din eğitimini aldığını söyleyebiliriz. Hiç din eğitimi almayanların oranı ise % 8’dir.

Burada okulun dışında din eğitimi almayanların oranı(% 36) ile öğrenim durumu(Tablo 4: % 31) arasında bir ilişki gözlenmektedir. Bununla birlikte yaygın din eğitimin en önemli öğelerinin başında Cami ve Kur’an kursları gelmektedir ki bunlar aynı zamanda “resmi din eğitimi” kurumlarıdır.

Yaygın din eğitiminin resmi olmayan fakat aynı zamanda reel bir dini tecrübesi olarak da yaşanan “cemaat” veya “tasavvuf” çevresinden din eğitimlerini alanların oranı(% 19) da önemli bir yer işgal etmektedir.

Her ne kadar resmi olsa da “örgün din eğitimi” içerisinde yer almayan cami ile Kur’an kursu(% 23), hem örgün hem de resmiyeti olmayanları(% 19) din eğitimi almayanlar ile topladığımızda % 50’lik bir sonuca ulaşıldığı görülebilir. Bu oran halkın “yaygın din eğitimi” ve “örgün din eğitimi” ile yetinmediği veya resmi ve müeyyidesi olmamasına rağmen insanların dinî bilgilere ihtiyaç duydukları ve tamamlamaya çalıştıklarını söyleyebiliriz. Araştırmaya katılanların önemli bir oranı resmi yaygın din eğitimi almışlardır.

Resmi din eğitiminin örgün şekli olan imam-hatip liselerinden din eğitimi alanların oranı(% 8) ile din eğitimi almayanların oranı(% 8) ise aynıdır.

Tablo: 10 Ankete Katılanların Dinlere Göre Dağılımı

Din	Sayı	%
İslâm	96	96
Yezidilik	2	2
Hiçbir dine inanmıyorum	2	2
Toplam	100	100

Yukarıdaki tabloda görüldüğü gibi, araştırmaya katılanların % 96'sı İslâm dini, % 2'ser ise Hiçbir dine inanmayanlar ile Yezidi dinine inananlar oluşturmaktadır. Ziyaretçilerin büyük çoğunluğunu Müslümanlar oluşturmaktadır. Ankete katılanlardan biri dinini Zerdüştlük, mezhebi olarak da Yezidilik yazdığı görülmüştür. Bununla beraber bölgede Yezidi olarak bilindiği için bizde din bölümüne Yezidilik olarak yer verdik. Dolayısıyla Viranşehir ve çevresinde yaşayan Yezidilerden de ziyaret edenlerin olduğunu söyleyebiliriz.

Tablo 11: Ankete Katılanların Mezheplere Göre Dağılımı

Mezhep	Sayı	%
Hanefî	81	81
Şâfiî	12	12
Yezidi	2	2
Toplam	94	94

Araştırmamıza katılarak cevap verenlerin, % 81'i Hanefî, % 12'si Şâfiî, % 'si Yezidi mezhebindedir. Tablo 8'de görüldüğü gibi şehir merkezinde yaşayanların oranı % 69'du. Ayrıca ilçede yaşayanların oranını(% 20) da eklediğimizde sonucun anlamlılık arz ettiğini ifade edebiliriz. Hanefi mezhebi daha çok şehir merkezlerinde yaşayan Müslümanlar arasında hâkim durumdadır. Bu arada Abbasiler devrinde özellikle Ebû Yusuf'un (İmam-ı Azam Ebû Hanife'nin en önemli öğrencilerinden) baş kadılığından itibaren geniş ölçüde Hanefi mezhebi uygulanmıştır.⁴²² Abbasilerin

---

⁴²²DİA., C. XVI, s. 4.

güçlerini kaybetmeleri ile birlikte etkinliği azalsa da büyük Selçuklu ve özellikle Osmanlılar döneminde yeniden etkinliği devam etmiştir.⁴²³

Anadolu ve Balkanlardaki Türkler arasında Hanefi mezhebi hâkim durumdadır. Güneydoğu Anadolu bölgesinde -ağırlıklı olarak da köylerde- Şafiî mezhebi hâkim durumdadır. % 2'lik bir oranla da olsa Yezidi mezhebinden ziyaretçi görülmektedir.

Tablo 12: Ankete Katılanların Eyyûb Peygamber Makamı ile Eyyûb Peygamber'in Türbesinden Başka Ziyaret Yerlerine Göre Dağılımı

Ziyaret Yerleri	Sayı	%
Balıklı göl Dergâh	88	88
Hepsini ziyaret ettim	1	1
Başka bir ziyaret yerine gitmedim	10	10
Toplam	99	99

Tablo 12 de görüldüğü gibi, ziyaretçilerin % 88'i Hz. İbrahim'in doğduğu mağara ve ateşe atıldığı yer olan Balıklı göl'ü ziyaret etmektedirler.

Bununla birlikte Şanlıurfa çevresinde yer alan ziyaret yerlerine gidenlerin oranı % 1 ve başka bir ziyaret yerine gitmeyenlerin oranı ise % 10'dur. Bununla birlikte hemen hemen Şanlıurfa merkezde yaşayanların bu mekânları ziyaret ettiklerini de belirtmek gerekir.

Balıklı göl ile Dergâhın hem şehir içinde olması hem de ulaşımının rahat olması çok fazla tanınmasına etki etmiştir.

---

⁴²³DİA., C. XVI, s. 6.

Tablo 13: Ankete Katılanların Herhangi Bir Sıkıntı İle Karşılaştıklarında Baş Vurdıkları Tavıra Göre Dağılımı

Sıkıntı İle Mücadele	Sayı	%
Namaz kılarım	70	70
Dua ederim	27	27
Kur'an okurum	1	1
Diğer	2	2
Toplam	100	100

Tabloda görüldüğü gibi, araştırmaya katılanların % 70'i namaz kıldığını, % 27'si dua ettiğini ve % 1'i Kur'an okuduğunu ifade etmişlerdir. Namaz kılanların aynı zamanda namazın sonunda dua yaptıklarını unutmamak gerekir. Namaz kılanların oranı(% 70) ile dua edenlerin oranını(% 27) topladığımızda % 97'lik gibi bir sonuca ulaşıldığı görülmektedir. Buradan hareketle insanların sıkıntı anlarında dini eylem içine girdiklerini söyleyebiliriz.

Hz. Peygamber'in "duayı kulluğun özü" olarak tanımladığı görülür. Kuşkusuz duanın en büyük özelliği insanın rabbi ile aracısız ve sessiz bir konuşma olmasıdır. Sıkıntı küçük veya büyük ister maddi isterse manevi yönden kaynaklansın insanın günlük yaşamını, aile düzenini veya iş durumunu alt-üst edebilmektedir.

Tablo 14: Ankete Katılanların Dinle İlgili Sorunlarını Çözmek Üzere Baş Vurdıkları Mercii Veya Kişilere Göre Dağılımı

Sorunların Konuşulup, Çözülme Yerleri	Sayı	%
Müftü veya başka diyanet yetkilisiyle	30	30
Değer verdiğim bir din büyüğüyle (Şeyh, Vekil, İmam gibi)	36	36
İlmihal vb. dinî kitaplardan kendim bulmaya çalışırım	20	20
Radyo veya televizyonlarda dinî sorulara cevap veren programlar	1	1
Diğer	11	11
Toplam	98	98

Tabloda görüldüğü gibi, anketimizde dinle ilgili sorunlarınızı kiminle konuşur, çözersiniz? şeklindeki sorumuza % 36'sı Değer verdiğim bir din büyüğüyle (Şeyh,

Vekil, İmam gibi), % 30'u Müftü veya başka diyanet yetkilisiyle, % 20'si İlmihâl vb. dinî kitaplardan kendim bulmaya çalışırım ve % 1'i de diğer ifadesini kullanmışlardır.

Böyle bir sonucun çıkmasının şaşırtıcı görülmemesi gerektiğini düşünüyoruz. Çünkü bu bölgede diyanet resmi dinin temsilcisi olarak algılanmaktadır. Dolayısıyla kendilerinin değer verdiği bir din büyüğüyle problemlerini çözmeyi tercih ettiklerini söyleyebiliriz. Ayrıca cemaat veya tarikat çevresi ile ilişkileri olan kişilerin de aynı tarz da hareket ettiklerini ifade edebiliriz.

Tablo 15: Ankete Katılanların Dinî Mekânları Ziyaret Ettikleri Duruma Göre Dağılımı

Dinî Mekânları Ziyaret	Sayı	%
Herhangi bir sıkıntı olduğunda zaman	31	31
Kutsal gün (Cuma, Arefe vb.) ve gecelerde	14	14
Arkadaş, eş-dost toplu gittiklerinde onlara katılım	33	33
Çocuklarının ya da yakınlarının sünnet, düğün gibi törenlerinde	1	1
Diğer	21	21
Toplam	100	100

Yukarıdaki tabloda görüldüğü gibi, “En çok hangi durumlarda dinî mekânları ziyaret edersiniz?” şeklindeki soruya ankete katılanların % 33'ü Arkadaş, eş-dost toplu gittiklerinde onlara katılım, % 31'i Herhangi bir sıkıntı olduğunda zaman, % 14'ü Kutsal gün(Cuma, Arefe vb.) ve gecelerde ziyaret ettiklerini ifade etmişlerdir. Bu arada % 21'i diğer şeklinde cevap vererek ziyaretlerinin sebebini belirtmişlerdir.

Son zamanlarda ülkemizde kültürel değerlere ilginin artışının yansıması olarak da görülebilir. Çünkü inanç turizmi bu ilginin kutsal mekânlara yöneliminin kendi olmaktadır.

Tablo 16: Ankete Katılanların Hz. Eyyûb İle İlgili Her Hangi Bir Kitap Okuyup-Okumadıklarına Göre Dağılımı

Hz. Eyyûb İle İlgili Kitap Okuma	Sayı	%
Hayır	59	59
Evet	36	36
Toplam	95	95

“Hz. Eyyûb ile ilgili her hangi bir kitap okudunuz mu?” şeklindeki sorumuza araştırmaya katılanların % 59’u “Hayır”, % 36’sı “Evet” şeklinde cevap vermişlerdir.

Böyle bir sorunun temelinde ziyaretçilerin herhangi bir temel bilgiye sahip olup-olmadıklarını anlamaya çalışmaktı. Bununla beraber kitap okuyanların oranı önemli miktardadır. Burada “Evet” seçeneğini işaretleyerek okuduklarını belirten deneklerin Hz. Eyyûb’ü özel olarak anlatan kitaplardan okumadıklarını, fakat değişik kitapların isimlerini yazarak okuduklarını vurguladıkları görülmüştür. Bazı ziyaretçilerin Hz. Eyyûb’ün çektiği çile ve gösterdiği sabır konusunda bilgi aktarımı yaptıklarını gözlemiş olduğumuzu belirtmek gerektiğini düşünüyoruz.

Tablo 17: Ankete Katılanların Hz. Eyyûb hakkında Kur’an-ı Kerim, Tevrat ve İncil’de Bir Bilginin Var Olup- Olmadığı Durumuna Göre Dağılımı

Kutsal Kitaplarda Bilgi	Sayı	%
Evet	68	68
Hayır	1	1
Bilgin yok	31	31
Toplam	100	100

Tablo 17 de görüldüğü gibi, ankete katılanların % 68’sinin bilgilerinin olduğunu % 31’nin ise bilgilerinin olmadığını belirtmektedirler.

Bu konuda her hangi bir kitap okumadıklarını belirtenlerin oranı(% 36) ile bir zıtlığın algılanmasına neden olabileceğini, fakat “Evet” cevabını verenlerin çeşitli yollarla örneğin bir konuşmada, bir vaazda, bir dinî sohbette duymaları mümkün olduğu gibi belki de bunlardan daha önemlisi Şanlıurfa’nın “Peygamberler Şehri” olarak bilinmesinde yatmaktadır. Bu şehirde ve çevresinde doğan her birey sosyalleşme süreci içinde ister istemez toplumunun sahip olduğu “dinî sembollerle”

karşılaşmakta ve öğrenerek belleğini oluşturmaktadır. Aynı zamanda teknolojinin diğer alanlarda olduğu gibi iletişim alanında çok hızlı ilerlemesi de hem bilginin üretimini, aktarımını, değişimini hızlandırmakta hem de yenileyebilmektedir.

Tablo 18: Ankete Katılanların Kur'an Okumasını Bilip-Bilmediklerine Göre Dağılımı

Kur'an Okumayı Bilme	Sayı	%
Evet	63	63
Hayır	37	37
Toplam	100	100

Yukarıdaki tabloda görüldüğü gibi, ankete katılanların % 63'ü "Evet" şıkkını işaretleyerek Kur'an okumasını bildiklerini, % 37'si ise "Hayır" şıkkını işaretleyerek bilmediklerini ifade etmişlerdir.

Kur'an'ın öğrenilmesi ve okunması ile ilgili olarak Kur'an-ı Kerim ve hadislerde birçok emir ve öğüt vardır.

Tablo 19: Ankete Katılanların Kur'an'ı Hangi Sıklıkta Okuduklarına Göre Dağılımı

Kur'an'ın Okuma Zamanları	Sayı	%
Ara sıra okuyorum	26	26
Her gün okuyorum	21	21
Cuma veya kandil gibi kutsal gün ve gecelerde okuyorum	15	15
Toplam	62	62

Tablo 19 da görüldüğü gibi, ankete katılanların % 26'sı Kur'an'ı Ara sıra, % 21'i Her gün ve % 15'i Cuma veya kandil gibi kutsal gün ve gecelerde okuduklarını belirtmektedirler.

Tablo 20: Ankete Katılanların Namaz İbâdeti İle İlgili Durumlarına Göre Dağılımı

Namaz Kılma Dağılımı	Sayı	%
Beş vakit namazı kılarım	66	66
Ara sıra namaz kılarım	21	21
Cuma ve bayram namazlarını kılarım	3	3
Ramazanda teravih ve kandil gibi kutsal gecelerde namaz kılarım	1	1
Hiç Namaz kılmam	7	7
Toplam	98	98

Tablo 20 de görüldüğü gibi, araştırmaya katılanların % 66'sı Beş vakit, % 21'i Ara sıra ve % 3'ü de Cuma ve bayram namazlarını kıldıklarını ifade etmektedirler. Hiç namaz kılmayanların oranı ise % 7'dir.

Namaz İslâmiyet'te akıllı ve ergenlik çağına girmiş her müminin yapması gereken farz bir ibâdet olarak tanımlanmaktadır. Ayrıca Hz. Peygamber'in namazı "dinin direği" ve âhirette müminlerin ilk hesaba çekileceği bir konu olarak da belirttiği görülür. Namaz ile ilgili İslâm literatüründeki bu değerlendirmeler çok sık kullanılan ve topluma din eşittir namaz derecesinde yansıdığı için bu dağılım son derece rasyonel bir dağılımdır.

Tablo 21: Ankete Katılanların Ziyarete Gelmelerinin En Önemli Sebeplerine Göre Dağılımı

Ziyarete gelme sebep dağılımı	Sayı	%
Sevap olduğuna inanıyorum	38	38
Dileğimin kabul veya Hastamızın şifa bulması	18	18
Görmüş olduğum rüya üzerine geldim	1	1
Başka bir Dinî ziyaret için yakın çevreye gelmiştim	11	11
Diğer	31	31
Toplam	99	99

Tablo 21 de görüldüğü gibi, Buraya ziyarete gelmenizin en önemli sebebi nedir? şeklindeki sorumuza % 38'i Sevap olduğuna inanıyorum, % 18'i Dileğimin kabul veya Hastamızın şifa bulması, % 11'i Başka bir dinî ziyaret için yakın çevreye

gelmiştim şeklinde cevap vermişlerdir. Bununla beraber % 31 oranında da “diğer” şikkını işaretleyerek ziyaretin sebebinin dinsel bir k3ken arz etmediğini dile getirdiklerini s3yleyebiliriz.

Tablo 22: Ankete Katılanların Ziyarete Geldiklerinde Yaptıkları Eylemlere G3re Dağılımı

Ziyaret yerinde yapılan eylemler dağılımı	Sayı	%
Dua ettim	47	47
Namaz kıldım	46	46
3zel bir şey yapmadım	3	3
Diğer	1	1
Toplam	97	97

Ankete katılan ziyaret3ilerin % 47’si Dua ettiğini, % 46’sı Namaz kıldığını ve % 3’3 3zel bir şey yapmadığını ifade ettikleri g3r3lmektedir.

Kuşkusuz bir kutsal bir mekâna ziyaret yapıldığında insanların o mekânda dua etmeleri beklenen bir sonu3tur. 33nk3 insanlar sıradan bir mekânı diğer yerlerden ayıran niteliğin orada yatan Allah’ın iyi kulundan kaynaklandığını ve dolayısıyla b3yle bir yerde yapılan duanın kabul olacağını d3ř3nmektedirler.

Bu kutsal mekânlara araştırma i3in gittiğimiz her sefer de ziyaret3ilerin hem Eyy3b peygamberin makamı olan mağarada hem de Eyy3b Peygamberin t3rbesinde namaz kıldıklarını g3zlemledik. Ayrıca Eyy3b Peygamberin makamındaki g3revlilerin ziyaret3ilerin yoğun olduğu zamanlarda mağara i3inde namaz kılmamaları y3n3nde anons yaptıklarını belirtmemiz gerektiğini d3ř3n3yoruz.

Tablo 23: Ankete Katılanların Ziyaretleri Sırasında Hissettikleri Duygularına Göre Dağılımı

Ziyaret esnasındaki duygulanma dağılımı	Sayı	%
Manevi bir huzur ve rahatlama	70	70
Dileklerimin kabul olacağını düşünme	7	7
Bu makam sahibinin çektiklerini düşündüm	19	19
Özel bir şey hissetmedim	1	1
Diğer	3	3
Toplam	100	100

Tablo 23 de görüldüğü gibi, araştırmaya katılanların % 70'i Manevi bir huzur ve rahatlama, % 19'u Makam sahibinin çektiklerini düşündüğünü, % 7'si Dileklerimin kabul olacağını belirtirken, % 1'i Özel bir şey hissetmediğini dile getirdiğini söyleyebiliriz.

Kutsal mekânlar insanlara manevi bir huzur, bir rahatlama ve sakinlik verdiğini söyleyebiliriz. Bununla beraber bir kısım ziyaretçileri dileklerinin kabul olacağını dile getirmeleri beklenen bir sonuç olduğunu söyleyebiliriz.

Tablo 24: Ankete Katılanların Ziyaretleri Sırasında Etkilendikleri En Önemli Olaya Göre Dağılımı

Etkilenilen Olaylar	Sayı	%
Eyyûb Peygamber'in türbesi	62	62
Kutsal şifalı su	8	8
Çevre düzenlemesi	8	8
Sembolik sabır taşı	10	10
Diğer	10	10
Toplam	98	98

Yukarıdaki tabloda görüldüğü gibi, ziyaretçilerin % 62'si Eyyûb Peygamber'in türbesinden, % 10'u Sembolik sabır taşından ve % 8'i Kutsal şifalı su ve çevre düzenlemesinden etkilendiğini dile getirdiklerini belirtmektedirler. Bununla beraber % 10'u "diğer" diyerek etkilendikleri şeyin farklı olduğunu ifade etmişlerdir.

Tablo 25: Ankete Katılanların Dini Makamların Kutsallığını Dini Gerekçelerle Eleştiren Görüşlerden Etkilenme Durumlarına Göre Dağılımı

Görüşlerden Etkilenme	Sayı	%
Şüphe duymama sebep oluyor	2	2
Rahatsızlık duyuyorum	30	30
Umursamıyorum	39	39
Bu mekânlarla ilgili inançlarımı daha da kuvvetlendiriyor	22	22
Diğer	5	5
Toplam	98	98

Araştırmaya katılanların, % 39’u “Umursamadığını”, %30’u “Rahatsızlık duyduğunu” ve % 22’si “Bu mekânlarla ilgili inançlarının daha da kuvvetlendiğini” ifade ettiğini söyleyebiliriz. Bununla beraber % 2’lik bir oranında “Şüphe duymama sebep oluyor” diyerek bu konuda değişik bir görüşe sahip olduğunu dile getirmişlerdir.

Tablo 26: Ankete Katılanların Bu Kutsal Mekânlarda Daha Önce Yapılan Duaların Kabulü Konusunda Görüşlerine Göre Dağılımı

Duaların Kabulü Konusu ile ilgili Görüşler	Sayı	%
Daha önce burada yapmış olduğum dualarım kabul oldu	10	10
Yakın çevremde burada yapmış olduğu dualar kabul oldu	1	1
Bu mekânlar kutsal olduğu için yapılan içten dualar kabul olur	53	53
Duanın kabulünün mekânla ilişkisi yoktur	29	29
Diğer	3	3
Toplam	96	96

Tablo 26 da görüldüğü gibi, ankete katılanların % 53’ü bu mekânlar kutsal olduğu için burada içten yapılan duaların kabul olacağını, % 29’u, duanın kabulünün mekânla ilişkisinin olmadığını, % 10’u ise daha önce burada yapmış oldukları dualarının kabul olduğunu belirtmektedir. Bu mekânlar kutsal olduğu için burada içten yapılan duaların kabul olacağını(% 53) beyan edenlerle daha önce burada

yapmış oldukları dualarının kabul olduğunu(% 10) belirtenlerin toplam oranı % 63'tür.

Tablo 27: Ankete Katılanların Eyyûb Peygamber Makamı ile Eyyûb Peygamber'in Türbesine Ziyarete Gelirken Herhangi Bir Hazırlık Yapıp-Yapmadıklarına Göre Dağılımı

Herhangi Bir Hazırlığın Yapılması	Sayı	%
Abdest aldım	65	65
Temiz elbise giydim	9	9
Özel bir şey yapmadım	24	24
Diğer	1	1
Toplam	99	99

Ankete katılan ziyaretçilerin % 65'i Abdest aldığını, % 24'ü özel bir şey yapmadığını ve % 9'u ise temiz elbise giydiğini ifade etmişlerdir.

Abdest İslâm dininde maddi-manevi bir temizlik olarak tanımlanır. Zaten diğer bütün dinlerin hemen hepsinde suyla temizlenme anlayışı hatta ritüeli vardır.

Her müminin namaz kılmak için abdest alması gerekmektedir. Bununla beraber ibâdetlerin dışında böyle kutsal mekânları ziyaret için de alır.

Tablo 28: Ankete Katılanların Ziyaret Ettikleri Bu Makamın Kutsallığı İle İlgili Nedenlerine Göre Dağılımı

Makamın Kutsallığı	Sayı	%
Herkes tarafından kutsal kabul edilişi	10	10
Geçmişte peygamberler burada yaşamıştır	63	63
Dinî ve Tarihî kaynaklarda yer almıştır	15	15
Diğer mekânlardan farklı olarak manevi bir iç huzur duyduğum	10	10
Diğer	1	1
Toplam	99	99

Tablo 28 de görüldüğü gibi, cevap verenlerin % 63'ü Geçmişte peygamberler burada yaşadığı için, % 15'i Dinî ve Tarihî kaynaklarda yer aldığı, % 10'u Herkes tarafından kutsal kabul edildiği ve yine % 10'u Diğer mekânlardan farklı olarak

manevi bir iç huzur duyduğundan dolayı Hz. Eyyûb Peygamber'in makamı ve türbesinin kutsallığını dayanak gösterdiklerini söyleyebiliriz.

Şanlıurfa'nın "Peygamberler Şehri" olarak meşhur olması hiç kuşkusuz bazı Peygamberlerin(Hz. İbrahim, Elyasa gibi) burada yaşamaları ve bazılarının mezarlarının burada olmasındandır. Bunu dışında bir mekânın kutsal olarak algılanmasında tarihsel ya da mitolojik bazı anlatılara yer vermekle olmaktadır. Örneğin Eyyûb Nebi Beldesi ile ilgili olarak IV. Murad'ın Bağdat seferi sırasında yaşadığı olaydır.

"IV. Murad, Bağdat seferi sırasında Viranşehir yakınlarından geçerken gördüğü bir rüya üzerine, çevrede Eyyûb Peygamber'in mezarının bulunmasını istemiş ve sonuçta Eyyûb Peygamber'in, hanımı Rahime Hatun'un ve Elyesa' Peygamber'in mezarları Viranşehir yakınlarındaki bugünkü Eyyûb Nebi Beldesinde olduğu tespit edilmiştir. Bunun üzerine köyün arazileri Eyyûb Peygamber Makamı'na vakfedilmiştir."⁴²⁴

Ziyaretçilerin mekânın kutsallığını peygamberlerin burada yaşamalarına bağladıklarını ifade edebiliriz.

Tablo 29: Ankete Katılanların Daha Önce Bu Gibi Mekânları Ziyaret Ettikten Sonra Yaşantılarında Değişiklik Olup-Olmadıklarına Göre Dağılımı

Yaşantılarında Değişiklik	Sayı	%
Dine olan ilgim daha da arttı	58	58
Farz ibâdetleri düzenli olarak yerine getirmeye başladım	8	8
Hâyır işlerine daha fazla yöneldim	8	8
Hiçbir değişiklik olmadı	19	19
Toplam	93	93

Yukarıdaki tabloda görüldüğü gibi, araştırmaya katılanların % 58'i dine olan ilgilerinin arttığını, % 8'inin Farz ibâdetlerini düzenli yapmaya başladığını ve yine % 8'inin Hayır işlerine yöneldiğini ifade etmişlerdir. Dinî yaşantılarında değişiklik olmadığını belirtenlerin oranı ise % 19'dur. Diğer ilk üç grubu oluşturan deneklerin oranına(% 70) baktığımızda kutsal mekânlara yapılan ziyaretlerin insanlar üzerinde olumlu bir etki yaptığını söyleyebiliriz.

⁴²⁴A. Cihat Kürkçüoğlu-Zuhal Karahan Kara, *age.*, s. 2.

Tablo 30: Ankete Katılanların Kendilerini Dinî Bakımdan Tanımlamalarına Göre Dağılımı

Dinî Bakımdan Tanımlama	Sayı	%
Dindar	63	63
Oldukça dindar	10	10
Az dindar	20	20
Hiçbir ibâdetde bulunmayan ancak kalbi temiz	4	4
Dinle hiç ilgisi olmayan	2	2
Toplam	99	99

Tablo 30 da görüldüğü gibi Deneklerin % 63'ü dindar, % 20'si az dindar, % 10'u oldukça dindar, % 4'ü hiçbir ibâdetde bulunmayan fakat kalbi temiz ve % 2'si ise dinle hiç ilgisi olmayan olarak tanımladıkları görülmektedir. Kendilerini dindar olarak tanımlayanlar ile tablo 23 de beş vakit namaz kılanlar ile paralellik gösterdiği gözlenirken, kendilerini oldukça dindar olanları da dâhil ettiğimiz de % 73'lük bir orana ulaşılırken, beş vakit kılmayanlarında “dindar” olarak tanımladıklarını söyleyebiliriz.

Bir insanın dindarlığı ile ilgili yapılan tipolojilerin hemen hemen hepsinin subjektif olduğunu düşünüyoruz. Her ne kadar dindarlık ile ilgili bazı göstergeler (namaz, oruç vb.) bulunsa da bu göstergeleri yapmayan insanlarda birçok iyi davranışı hiçbir beklenti olmaksızın salt iyilik olarak yaptığı görülebilir.

Tablo 31: Ankete Katılanların Bu Mekânlarla İlgili Olarak Herhangi Bir Şey (Hatıra, Hediye Eşya, vb.) Almayı Düşünüp-Düşünmediklerine Göre Dağılımı

Herhangi Bir Şeyin Alınması	Sayı	%
Şifalı suyundan alacağım	57	57
Kitap, kartpostal vb. şeyler alacağım	3	3
İbâdet eşyaları alacağım (Seccade, Takke, Başörtüsü ve Tespih)	1	1
Hz. Eyyûb'un çile hanesindeki kayadan küçük taşlar alacağım	2	2
Hiçbir şey almayacağım	33	33
Toplam	96	96

Tablo 31 de görüldüğü gibi, ankete katılanların % 57'si şifalı suyundan, % kitap vb., % 2'si çile hanesindeki küçük taşlar alacağını ve % 1'i ibâdet eşyası alacağını ifade etmektedirler. Bununla beraber % 33'ü ise hiçbir şey almayacağını dile getirmektedirler. Bununla birlikte bunların içinden su almayacaklarını fakat içtiklerini araştırmamız sırasında söylediklerini belirtmemiz gerekir. Bir ziyaretçi çile haneden taşı dış çıkartan çocuk için alacağını yazmıştır.

Kutsal şifalı sudan alacaklarını ifade eden(% 57) ziyaretçilerin aynı zamanda sözlü olarak sudan içtiklerini belirtmektedirler. Hz. Eyyûb Peygamber'in makamına gelen ziyaretçilerin şifalı suyla banyo yapabilmeleri için banyo yerleri yapıldığı görülmüştür.

Tablo 32: Ankete Katılanların "Bu Gibi Kutsal Mekânları Ziyaret Etmenin İnsanları Daha Da Dindarlaştırır" Görüşüne Katılıp-Katılmadıklarına Göre Dağılımı

İnsanları Daha da Dindarlaşması	Sayı	%
Katılıyorum	69	69
Kararsızım	17	17
Katılmıyorum	12	12
Toplam	98	98

Tablo 32 de görüldüğü gibi Deneklerin % 69'unun katıldığını, % 17 kararsız olduğunu ve % 12'si de katılmadığını ifade etmişlerdir. Bu mekânların insanları dindarlaştıracağı görüşüne sahip olanların oranı(% 69) çoğunluktadır.

Tablo 33: Ankete Katılanların “Bu Gibi Kutsal Mekânları Ziyaret Etmenin Dinî İnanıcı Güçlendirir” Görüşüne Katılıp-Katılmadıklarına Göre Dağılımı

Dinî İnanıcı Güçlendirmesi	Sayı	%
Katılıyorum	85	85
Kararsızım	5	5
Katılmıyorum	7	7
Toplam	97	97

Tablo 33 de görüldüğü gibi, araştırmaya katılanların % 85'i katıldığını, % 5'i kararsız olduğunu ve % 7'si ise katılmadığını belirtmişlerdir. Ziyaretçiler, kutsal mekânların insanların inançlarını güçlendireceğine inanmaktadırlar.

Tablo 34: Ankete Katılanların “Yeni Evli İnsanların Buraya Ziyaret Etmeleri Aile Hayatlarını Mutlu Kılar” Görüşüne Katılıp-Katılmadıklarına Göre Dağılımı

Mutlu Kılması	Sayı	%
Katılıyorum	54	54
Kararsızım	24	24
Katılmıyorum	16	16
Toplam	94	94

Tablo 34 de görüldüğü gibi, cevap verenlerin % 54'ü katıldığını, % 24'ü kararsız olduğunu ve % 16'sı katılmadığını belirtmektedir. Ziyaretçiler kutsal mekânlara yapılan ziyaretlerin evliler üzerinde olumlu bir etkide bulunacağını kabul etmektedirler.

Tablo 35: Ankete Katılanların “Sütten Yeni Ayrılan Bebeklerin Buraya Getirilmesi Onları Sabırlı Kılar” Görüşüne Katılıp-Katılmadıklarına Göre Dağılımı

Sabırlı Kılması	Sayı	%
Katılıyorum	45	45
Kararsızım	27	27
Katılmıyorum	25	25
Toplam	97	97

Yukarıdaki tabloda görüldüğü gibi, % 45’i katıldığını, % 27’si kararsızlığını ve % 25’i katılmadığını belirtmişlerdir. Bu görüşte % 50’nin altına düştüğü görülmektedir. Bunda dışarıdan gelen ziyaretçilerin etkisi olduğu kanısındayız. Çünkü Şanlıurfa da çok bilinmese de böyle bir geleneğin olduğunu farklı zamanlarda ve kişilerle yaptığımız görüşmelerde öğrendiğimizi belirtmek istiyoruz. Diğer bir ifadeyle halk inançlarının bölgesellikte arz ettiğini söyleyebiliriz.

Tablo 36: Ankete Katılanların “Bu Kutsal Mekândan Çıkan Suyu İçmek Ve Yıkamak Hastalıkları Tedavi Eder” Görüşüne Katılıp-Katılmadıklarına Göre Dağılımı

Tedavi Etmesi	Sayı	%
Katılıyorum	53	53
Kararsızım	32	32
Katılmıyorum	9	9
Toplam	94	94

Tablo 36 da görüldüğü gibi, % 53’ü katıldığını, % 32’si kararsız olduğunu ve % 9’u katılmadığını belirtmişlerdir.

Ziyaretçilerin yarısının(% 53) “tedavi görüşüne” katılmasına, Hz. Eyyûb’e suyla şifa⁴²⁵ verilmesi olayının etkili olduğunu söyleyebiliriz.

⁴²⁵Sâ’d, 38/42 “Biz de ona ‘Ayağımı yere vur! İşte yıkıncak ve içilecek soğuk bir su’ dedik.”

Tablo 37: Ankete Katılanların “Burada Yapılan Yağmur Duaları Kabul Olur” Görüşüne Katılıp-Katılmadıklarına Göre Dağılımı

Yağmur Duası	Sayı	%
Katılıyorum	45	45
Kararsızım	37	37
Katılmıyorum	13	13
Toplam	95	95

Tablo 37 de görüldüğü gibi, % 45’i katıldığını, % 37’si kararsız olduğunu ve % 13’ü katılmadığını ifade etmişlerdir. 35. sorudaki “görüşe katılanlar” ile “burada yapılan yağmur duası kabul olur” diyenlerin oranı % 45’tir. Böyle sonuç yağmur duasının halk dindarlığı olarak algılandığını ifade ettiğini söyleyebiliriz. Yağmur duası için daha çok kutsal mekânların seçildiği bilinen bir konudur. Bununla birlikte yağmur duasını bir halk dindarlığı içinde değerlendirmenin de mümkün olmadığını belirtmek gerekir. Kur’an-ı Kerim’de Hz. Nûh’un “onlara söyle dedim: Rabbinize istiğfar edin ki, gökten size yağmur indirsin. Size çok mal, evlat ve bahçeler versin, nehirler akıtsın”⁴²⁶ şeklinde inananlarına yaptığı öğüdü ile birlikte Hz. Peygamber’in uygulamalarında görülmektedir.

Ziyaretçilerden katılanların oranı(% 45) ile kararsızların oranının(% 37) topladığında % 82’lik bir orana ulaşıldığı görülür.

Tablo 32–33–34–35–36 ve 37’deki dağılımlardan “katılıyorum” şeklindeki görüşleri kendi içinde tablollaştırarak ziyaretçilerin tutumlarını daha rahat görmek mümkündür.

---

⁴²⁶Nûh,71/10–12

Tablo 38: Ankete Katılanların “Katılıyorum” Cevaplarına Göre Dağılımı

Konular	Katılıyorum	%
“Bu Gibi Kutsal Mekânları Ziyaret Etmenin İnsanları Daha Da Dindarlaştırır” (Tablo: 32)	69	69
“Bu Gibi Kutsal Mekânları Ziyaret Etmenin Dinî İnanıcı Güçlendirir” (Tablo: 33)	85	85
“Yeni Evli İnsanların Buraya Ziyaret Etmeleri Aile Hayatlarını Mutlu Kılar” (Tablo: 34)	54	54
“Sütten Yeni Ayrılan Bebeklerin Buraya Getirilmesi Onları Sabırlı Kılar” (Tablo: 35)	45	45
“Bu Kutsal Mekândan Çıkan Suyu İçmek Ve Yıkamak Hastalıkları Tedavi Eder” (Tablo: 36)	53	53
“Burada Yapılan Yağmur Duaları Kabul Olur” (Tablo: 37)	45	45

Buradan hareketle ifade temek gerekirse tablo 32–33 ve 34 genel bir havayı vermektedir. Hemen hemen herkes tarafından anlamlandırılan bir konu özelliği taşıdığını ifade edebiliriz. Tablo 35 Şanlıurfa’da bilinen ve uygulanan geleneği içermektedir. Diğer bir ifadeyle yerellik arz etmektedir. Tablo 36 ziyaretçilerin Hz. Eyyûb’un suyla şifa bulması ve günümüzde bazı hastalıkların tedavisinin güçlüğüne bağlamak mümkündür. Tablo 37 insanların çoğunluğunun modern yaşamın getirdiği çalışma koşullarından dolayı yağmurun yağması veya yağmamasından doğrudan etkilenmediğinden bu konuda oranın düşmesine neden olabileceklerini söylemek mümkündür.

SONUÇ

Bu çalışmada, bireyin ve toplumların doğasında var olan sabır kavramının üç İlahi dinde nasıl değerlendirildiği ve bu kavramla sembolleştirilen Hz. Eyyûb'un tarihsel kişiliği incelenmiştir.

Çalışma dört ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde sabır'ın kavramsal analizi yapılmıştır. İkinci bölümde, üç İlahi dine göre Hz. Eyyûb'un tarihsel kişiliği üzerinde durulmuştur. Çalışmanın üçüncü bölümü, sembolizm ve insan ilişkisine ayrılmıştır. Son bölümde ise Şanlıurfa Belediyesi sınırları içinde bulunan "Eyyûb Peygamber Makamı" ve Şanlıurfa'nın Viranşehir ilçesine bağlı Eyyûb Nebi Beldesinde "Eyyûb Peygamber'in Türbesi" olarak bilinen yerlerde uygulamalı biçimde gerçekleştirilen "görüşme formu"nun sonuçları değerlendirilmiştir.

Yapılan incelemeler ve değerlendirmeler ışığında, çalışmanın sonuçları aşağıda sıralanmıştır:

1. Yahudilerin kutsal kitabı olan Eski Ahit'te sabır kavramına yer verilmediği gibi, Hz. Eyyûb'un de bir sabır sembolü olarak sunulmadığı görülmüştür. Hıristiyanların kutsal kitabı olan Yeni Ahit'te ve Müslümanların kutsal kitabı olan Kur'an-ı Kerim'de hem sabır kavramına yer verilmiş hem de Hz. Eyyûb sabır örneği olarak gösterilmiştir. Ayrıca her iki kutsal kitapta da sabır ve Hz. Eyyûb aynı konu içerisinde anlatılmıştır. Ancak hemen belirtmek gerekir ki Kur'an-ı Kerim gerek kavrama gerekse de Hz. Eyyûb'un tarihsel kişiliğine Yeni Ahit'ten daha fazla vurgu yapmakta ve ahiret inancı ile birlikte işlemektedir.
2. Kutsal kitaplardan sadece Eski Ahit'te Hz. Eyyûb'un bedeninde çıbanlar çıktığı şeklinde bir bilgi vardır; ancak hastalıktan dolayı Hz. Eyyûb'un koktuğu ve vücuduna kurtlar düştüğü biçiminde bir bilgiye üç kutsal kitapta da rastlanmamıştır. İncil'de Hz. Eyyûb'un hastalığı ile ilgili bilgi

bulunmamaktadır. Kur'an-ı Kerim'de ise hastalıktan bahsediliyor; ancak hastalığın niteliği hakkında bilgi verilmemektedir. Ancak Hz. Eyyûb'un vücudunun hastalıktan dolayı kokması ve kurtlanması yönündeki bilgiye, hem İslâm hem de Türk kültürünün, tefsirden edebiyata kadar birçok alanında rastlamak mümkündür.

3. İnsanın, kavramları sembolleştirme yönündeki doğuştan gelen tutumunu, sabır ve Hz. Eyyûb örneği de desteklemektedir.
4. Din-toplum ilişkisi üzerinde yapılan çalışmalarda "Halk Dini" olarak kabul edilen türbe ziyaretlerini gerçekleştirenlerin öğrenim durumlarının düşük seviyede olduğu görülmektedir. Bununla beraber Hz. Eyyûb'un makam ve türbesini ziyaret edenlerin öğrenim durumlarının yüksek olduğu tespit edilmiştir.
5. Ulaşım sorunlarından dolayı, Hz. Eyyûb'un Şanlıurfa'nın Viranşehir ilçesine bağlı Eyyüp Nebi Beldesindeki türbesi, Şanlıurfa'da şehir içinde bulunan "Eyyûb Peygamber Makamı" olarak bilinen yere göre daha az ziyaret edilmektedir. Ancak son zamanlarda, inanç turizmi biçiminde adlandırılan tarihi-mistik yerlerin ziyaret edilmesindeki artıştan, Eyyüp Nebi Beldesindeki "türbenin" etkilendiği gözlemlenmiştir. Son olarak, yurt içinden olduğu kadar yurt dışından da bölgeye ziyaretçilerin geldiği belirtilmelidir.

BİBLİYOGRAFYA

- Abuzer, Celil, Sosyal Değişme ve Din İlişkileri (Şanlıurfa Örneği), (yayınlanmamış doktora tezi), OMÜSBE, 2003.
- Afacan, H. Hakan, Toplumbilimi, Konya, 2001.
- Ağırakça, Ahmet, “İslâm Fetihlerinden Günümüze Kadar Şanlıurfa Tarihine Genel Bir Bakış”, Şurkav Yay., 1998.
- Akkuş, Metin, Divan Şiirinde İnsan –I (Dinî Kişilikler), AÜFEFY, Erzurum, 2000.
- Akseki, Ahmet Hamdi, Ahlak İlmi ve İslâm Ahlakı, Nur, 2.Bsk. Ankara, 1968.
- Aron, Raymond, Sosyolojik Düşüncenin Evreleri, (Çev.Korkmaz Alemdar), Bilgi Yay., 4.Bsk., Ankara, 2000.
- Âşık Ruhsati, Doğan Kaya, Genişletilmiş 2.Bsk., Sivas Belediyesi Y, Sivas, 1999.
- Ateş, Süleyman, İslâm Tasavvufu, Yeni ufuklar, BY.
- Aycan, Sefer-Tümay Şehnaz-Şimşek Zeynep, İntiharın Önlenmesi, T.C. Sağlık Bakanlığı Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Ankara, 2000.
- Aydemir, Abdullah, Peygamberler Tarihi, TDVY, Ankara, 1996.
- Aydın, Mehmet, Ansiklopedik Dinler Sözlüğü, Nüve, Konya, 1.Bsk., 2005.
- Berger, Peter L., *Dini Kurumlar*, (Der. ve Çev. Adil Çiftçi), Toplumbilimi Yazıları, Anadolu, İzmir, 1999.
- Beydavi, Envarü'l-Tenzil ve Esrarü'l-Te'vil (bi't-Tefsiri'l-Beydavi), Müessesü Şaban, Beyrut
- Bilmen, Ömer Nasuhi, Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Meali Âlisi ve Tefsiri, Bilmen Basım ve Yay., İstanbul, T.Y.
- Bosnalı Alâeddin Sabit, Divan, (Haz. Turgut Karacan), CÜY, Sivas, 1991.
- Bottomere, Tom-R. T. Nisbet, Sosyolojik Çözümlemenin Tarihi, (Der. ve Denet. Mete Tunçay-Aydın Uğur), Verso yay., Ankara, 1990.
- Bursevi, İsmail Hakkı, Muhtasar Rûhu'l-Beyân Tefsiri, 3.Bsk, Damla Yay., İstanbul, 1997.
- Büyük Türk Klasikleri, Ötüken-Söğüt Yay., İstanbul, 1985.
- Catalogue of Arab MSS. Collected'in Damascus, sy. 26
- Cohen, Anthony P., Topluluğun Simgesel Kuruluşu, (Çev: Mehmet Küçük), Dost, Ankara, 1999.
- Cox, L. James, Kutsal İfade Etmek (Çev. Fuat Aydın), İz yay. İstanbul, 2004.
- Cüceloğlu, Doğan, İnsan ve Davranışı, 10.Bsk., İstanbul, 2000.
- Çelebioğlu, Amil, Muhammediye I, MEBY., İstanbul, 1996.
- Demirci, Kürşat, Dinler Tarihinin Meseleleri, İnsan yay., İstanbul, 1997.
- Demirci, Kürşat, Dinlerin Dejenerasyonu, İnsan Yay., 2.Bsk. İstanbul, 1996.
- Doğan, Ahmet, Bayburtlu Celali Baba, Ankara, 2.Bsk., 1999.
- Donald, H. Harrison, San Diego Jewish Press-Heritage, March 20, 1998
- Dönmezer, Sulhi, Toplumbilim, Beta, 12.Bsk. İstanbul, 1999.
- Ebu Nasr Serrac et-Tusi, el-Lüma' (Çev. H.Kamil Yılmaz), Altınoluk, İstanbul, 1996.
- EbuTalip el-Mekki, Kutu'l-Kulub, (Ter: Yakup Çiçek-Dilaver Selvi), Semerkand Yay., İstanbul, 2004.

- Elçin, Şükrü, Halk Edebiyatına Giriş, (Gözden geçirilmiş ilaveli yeni baskı), 7.Bsk., Ankara, 2001.
- Eliade, Mircea, Simgeler ve İmgeler, (Çev. M. Ali Kılıçbay), Gece Yay. Ankara, 1992.
- Encyclopedia Judaica, Jerusalem, İsrail, 1996.
- Eraydın, Selçuk, Tasavvuf ve Tarikatlar, İFAVY, İstanbul, 1998.
- Eşrefoğlu Rumi, Müzekkin Nüfus, Metin Yay.Dağ., İstanbul, 1996.
- Eyüboğlu, E. Kemal, On üçüncü Yüzyıldan Günümüze Kadar Şiirde ve Halk Dilinde Atasözleri ve Deyimleri, Atasözleri, Birinci Kitap, 1973, İkinci Kitap Deyimler-(Tabirler), 1975, İstanbul.
- Ferideddin Atar, İlahi name, (Ter. Abdülbaki Gölpınarlı), İstanbul, 1992.
- Freyer, Hans, Din Sosyolojisi, (Çev. Turgut Kalpsüz), AÜİFY, Ankara, 1964.
- Fuzuli, Erenler Bahçesi(Hadîkatu's-Su'adâ), (Haz. Servet Bayoğlu), KTBY., 2.Bsk., Ankara, 1996.
- Güç, Ahmet, "Dinlerde Kutsal ve Kutsallık Anlayışı", DTA, 2.Bsk. Ankara, 2002.
- Günay, Umay, Türkiye'de Âşık Tarzı Şiir Geleneği ve Rüya Motifleri, Akçağ Yay., Ankara, 1993.
- Günay, Ünver, Din Sosyolojisi, İnsan Yay., 3.Bsk. İstanbul, 2000.
- Hazini, Cevahiru'l- Ebrar min Emvac-ı Bihar (Yesevi Menakıbnamesi), (Haz. Cihan Okuyucu), Kayseri, 1995.
- Hökekleli, Hayati, Din Psikolojisi, Ankara, TDVY., 3.Bsk.,1998.
- Hucviri, Keşfu'l-Mahcüb(Hakikat Bilgisi), (Ter. Süleyman Uludağ), Dergah Yay., 1.Bsk., 1982.
- İbn Kayyım el-Cevziyye, Medaricu's-Salikin, (Ter. Hey. Ali Ataç vd.), İnsan Yay., İstanbul, 1990.
- İbn Kesir, Muhtasar İbn-ü Kesir, Dar'ül-fikr, Beyrut, 1999.
- İbn Kesir, Kısasü'l-Enbiyâ, C. 1-2, Dar'ül-İhyâi'l-Türasil-Arabî, Beyrut, 1997.
- İbn'ül Esir, el-Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi, (Çev. Ahmet Ağırakça vd.), Bahar Yay., İstanbul, 1985.
- İmam Gazali, İhya-u Ulumi'd-din, (Ter. Ahmed Serdaroğlu), Bedir yay. İstanbul, 1985.
- İmam Gazali, Kimya-i Saadet, (Ter. Ali Aslan), Bahar Yay., İstanbul, 1995.
- İslâm Ansiklopedisi, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1964.
- İslâm'da İnanç İbâdet ve Günlük Yaşayış Ansiklopedisi, 1-4, MÜİFY, İstanbul, 1997.
- İslâmoğlu Mustafa, Seyranî, (Hayatı, Kişiliği, Sanatı, Şiirleri), Denge yay., İstanbul, 2002.
- Kabaklı, Ahmet, Türk Edebiyatı, Türk Edebiyatı Vakfı Yay., 11.Bsk., İstanbul, 2002.
- Kadı İyaz, Şifa-i Şerif, (Ter: Naim Erdoğan-Hüseyin S. Erdoğan), İstanbul, 1993.
- Kara, Mustafa, Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi, Dergah, 2.Bsk., 1990.
- Karacaoğlu, (Haz: Müjgan Cunbur), KTBY, Ankara, 2.Bsk., 1985.
- Karahan-Kara, Zuhâl, Gözüm Ruha Gönlüm Harran Ovası, 1.Bsk., Şanlıurfa, 2005.
- Karasar, Niyazi, Bilimsel Araştırma Yöntemi, 8. Bsk., Nobel, Ankara, 1998.
- Kaygusuz Abdal(Alâeddin Gaybî), (Haz. Abdurrahman Güzel), KBY, Ankara, 1981.
- Kaygusuz Abdal(Alâeddin Gaybi) Menâkıbesi, (Haz. Abdurrahman Güzel), Ankara, 1999.
- Kehrer, Günter, Din Sosyolojisi, (Çev. Semahat Yüksel), Kubbealtı neşriyatı, İstanbul, 1992.

Kelabazi, Taarruf, (Çev: Süleyman Uludağ), 2.Bsk. Dergah Yay., İstanbul, 1992.
Kılıç, Sadık, İslâm'da Sembolik Dil, İnsan Yay., İstanbul, 1995.
Kırca, Celal, Kur'an'ı Kerim'de Fen Bilimleri, Marifet Yay. İstanbul, 1984.
Korlaelçi, Murtaza, Pozitivizmin Türkiye'ye Girişi ve İlk Etkileri, İnsan yay., İstanbul, 1986.
Köprülü, Fuat, Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar, 8.Bsk., Ankara, 1993.
Körfez ülkeleri için yayınlanan bir turist el kitabı.
Kuşeyrî Rîsâlesi, (Haz: Süleyman Uludağ), Dergah yay., 3.Bsk., İstanbul, 1999.
Kutsal Kitap(Eski ve Yeni Antlaşma), Kitâb-ı Mukaddes Şirketi, İstanbul, 3.Bsk., 2003.
Kutup, Seyyid, Fi-Zilâli'l-Kur'an, (Ter. M. Emin Saraç-Hakkı Şengüler-Bekir Karlığa), İstanbul, T.y.
Kuzgun, Şaban, Dört İncil Farklılıkları ve Çelişkileri, İstanbul, 1991.
Küçük, Abdurrahman, "Kur'an'da Din Kavramı", Dinler Tarihi Araştırmaları, Dinler Tarihi Derneği Yay., Ankara, 2000.
Kürkçüoğlu, A. Cihat, İnançlar Diyarı Şanlıurfa, Şanlıurfa Valiliği Kültür Yay., 2000
Kürkçüoğlu, A. Cihat-Karahan Kara, Zuhul, Adım Adım Viranşehir, Viranşehir Kaymakamlığı, 2005.
Levend, Ağâh Sırrı, Divan Edebiyatı, Enderun Kitabevi, 4.Bsk. İstanbul, 1984.
Macit, Nadim, Kur'an'ın İnsan-Biçimci Dili, Beyan yay., İstanbul, 1996.
Mardin, Şerif, Din ve İdeoloji, 10.Bsk., İstanbul, 2001.
Mardin, Şerif, İdeoloji, 7.Bsk., İstanbul, 2002.
Marshall, Gordon, Sosyoloji Sözlüğü (Çev. Osman Akınhay-Derya Kömürcü), Bilim ve Sanat, Ankara, 1999.
Mermer, Ahmet, Mezâkî, Hayatı, Edebi Kişiliği ve Divanı'nın Tenkitli Metni, Ankara, 1991.
Mevdudi, Ebu'l-A'lâ, Tefhîmu'l-Kur'an, (Ter. M. Han Kayani vd.) İnsan yay., İstanbul, 1988.
Mevlana'nın Rubaileri, (Haz: Şefik Can), 2.Bsk., Ankara, 2000.
Meydan Larousse, Büyük Lügat ve Ansiklopedi, 8.Bsk., Meydan Yay., İstanbul, 1973.
Münziri İmam Hafız, Hadislerle İslâm, (Ter. A. Muhtar Büyükçınar vd.), İstanbul, 1986.
Necmüddin Kübra, Tasavvufî Hayat(Haz. Mustafa Kara), 1.Bsk., Dergah Yay. İstanbul, 1980.
Okuyucu, Cihan, Divan Edebiyatı Estetiği, L&M yay. İstanbul, 2004.
Onay, Ahmet Talat, Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar, (Haz. Cemal Kurnaz), MEBY., İstanbul, 1996.
Onay, Ahmet Talat, Türk Şiirinin Vezni (Haz. Cemal Kurnaz), Akçağ, Ankara, 1.Bsk.1996.
Özakpınar, Yılmaz, İnsan Düşüncesinin Boyutları, Ötüken yay., İstanbul, 2002.
Özakpınar, Yılmaz, İslâm Medeniyeti ve Türk Kültürü, Ötüken yay., İstanbul, 1999.
Pala, İskender, Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü, Kapı yay. 13.Bsk., İstanbul, 2004.
Pala, İskender, Efsane Güzeller, L&M yay. İstanbul, 2002.
Pir Mehmed b. Evrenos b. Nureddin Za'ifi, Kitab-ı Bostan-ı Naşayih, (Haz. Ümit Tatlı), Kayseri, 1996.
Pir Sultan Abdal, Yaşamı ve Bütün Şiirleri (Haz: Cahit Öztelli), Özgür Yay. Dağ., 6.Bsk., İstanbul, 1985.

- Poloma, Margaret M., Çağdaş Sosyoloji Kuramları (Çev. Hayriye Erbaş), Gündoğan Yay. Ankara, 1993.
- Sabuni Muhammed Ali, Safvetü't Tefâsîr (Ter. Sadreddin Gümüş-Nedim Yılmaz), İz Yay., İstanbul.
- Sarıbay, Ali Yaşar, Siyasal Sosyoloji, Gündoğan Yay., Ankara, 1.Bsk. 1992.
- Sefercioğlu, M. Nejat, Nev'i Divanı'nın Tahlili, KBY, Ankara, 1990.
- Segal, Judah Benzion, Edessa/Urfa Kutsal Şehir, (Çev. Ahmet Arslan), İletişim Yay., İstanbul, 2002.
- Sert, H. Emin, Kur'an'da İnsan Tipleri ve Davranışları, Bilge, İstanbul, 2004.
- Sezer, Baykan, Sosyolojinin Ana Başlıkları, Sümer Kitabevi, İstanbul
- Sezer, Baykan, Toplum Farklılaşmaları ve Din Olayı, İÜEFY. İstanbul, 1981.
- Stack, Steven, “*Dindarlık, Depresyon ve İntihar*”, (Çev. Talip Küçükcan), Akademik Araştırmalar Dergisi, sy., 7-8
- Sühreverdi Şihabüddin, Avarifü'l-Mearif (Marifet İhsanları), (Ter. Yahya Pakiş-Dilaver Selvi), Umran Yay., 1.Bsk. İstanbul, 1988.
- Şeyh Galip, (Haz. Naci Okçu), C. 1, K.B.B.Y., Ankara, 1993.
- Şubaşı, Necdet, Kutsanmış Görüntüler, Nehir Yay. İstanbul, 1999.
- TDV İslâm Ansiklopedisi, İstanbul.
- Taplamacıoğlu, Mehmet, Din Sosyolojisi, AÜİFY, 2.Bsk., Ankara, 1975.
- Tatçı, Mustafa, “*Âşık Şiirinde Şahısları Telmih Eden Bazı Tespitler*”, Türk Folkloru Araştırmaları, 1988/2, KTBMFADY, Ankara, 1988.
- Tatçı, Mustafa, Yunus Emre Divanı, Akçağ yay., 2.Bsk. Ankara, 1998.
- Temren, Belkıs, “*Anadolu Batınî İnançlarında Simgesel Aktarım*”, UAİKB, Ervak Yay., Ankara, 2001.
- The Encyclopedia of Religion, (Edt. Mircea Eliade), Macmillan Publishing Company, New York.
- Tillic Paul, İmanın Dinamikleri, (Çev. Fahrullah Terkan-Salih Özer), Ankara Okulu yay., Ankara, 2000.
- Timuçin, Afşar, Felsefe Sözlüğü, Genişletilmiş 4.Bsk., Bulut yay. İstanbul, 2002.
- Timurtaş, Faruk K., Tarih İçinde Türk Edebiyatı, 3.Bsk., İstanbul, 1993.
- Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, Dergah Yay., İstanbul, 1979.
- Uçman, Abdullah, Rıza Tevfik'in Tekke ve Halk Edebiyatı İle ilgili Makaleleri, K.T.B.Y., 1.Bsk., Ankara, 1982.
- Vehbi, Mehmet, Hülâsat-ül Beyan fî Tefsîri'l-Kur'an, Üçdal Neş., İstanbul, 1966.
- Wach Joachim, Din sosyolojisi (Çev. Ünver Günay), M.İ.F.Y., İstanbul, 1995.
- Wallace, Ruth A.-Wolf Alison, Çağdaş Sosyoloji Kuramları, (Çev. Elburuz L.-Ayas M. Rami), Punto yay., İzmir, 2004.
- Watt, W. Montgomery, Günümüzde İslâm ve Hıristiyanlık, (Çev. Turan Koç), İz. Yay., İstanbul, 1991.
- Weber, Max, Sosyolojinin Temel Kavramları, (Der. ve Ter. Medeni Beyaztaş), Efkâr Yay., İstanbul, 2004.
- Wuthnow, Robert J., “*Din Sosyolojisi*”, (Der. ve Çev. Adil Çiftçi), Din ve Modernlik, Ankara Okulu Yay., Ankara, 2002.
- Yazır, Elmalılı Hamdi, Hak Dini Kur'an Dili, (Sad. İsmail Karaçam vd.), Feza Gazetecilik, İstanbul, 1995.
- Yeniterzi, Emine, Divan Şiirinde Na't, TDVY, Ankara, 1993.
- Yılmaz, Ali, “*Türk Edebiyatında Esmâ-i Hüsnâ şerhleri ve İbn-i İsa-yı Saruhani'nin Şerh-i Esmâ-i Hüsnâ'sı*”, Cumhuriyet ÜİFD, sy., 2, Sivas, 1998.

Yılmaz, Hasan Kamil, Ana Hatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar, Ensar neşriyat 2.bsk. İstanbul, 1998.

Yitik, A. İhsan, Hint Kökenli Dinlerde Karma İncanının Tenasüh İncancıyla İlişkisi, Ruh ve Madde Yay., İstanbul, 1996.

Yüce, Abdülhakim, Râzî'nin Tefsirinde Tasavvuf, Çağlayan Yay., İzmir, 1996.

EKLER

EK-1

T.C.

HARRAN ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ

Genel Sekreterlik

Sayı : 302.HRÜ.0.70.00.00/ **90-460-2915**
Konu : Yüksek Lisans Tez Projesi
Uygulama İzni

SANLIURFA
16.06.2005

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ

İlgi : (a) 31.06.2005 tarih ve 101-158 sayılı yazınız.
(b) Şanlıurfa Valiliği'nin 14.06.2005 tarih ve 1291 sayılı yazısı.

İlgi yazı gereği, Enstitünüz Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalına bağlı Din Sosyolojisi Bilim Dalında tez çalışmalarını Prof.Dr.Zühal KARAHAN KARA'nın danışmanlığında yürüten Yüksek Lisans öğrencisi Kudret BULUT'un "**Dini Kavram ve Sembollerin Toplumsal Bilinci Oluşturmadaki Rolü: Sabır Kavramı ve Hz.Eyyüp Örneği**" konulu tez projesinin alan uygulanmasında istatistik bilgi toplanmaması kaydıyla sadece, Eyüp Nebi Köyü, Eyüp Nebi Makamı olarak bilinen yer ve 5 yakın köy ile Şuayip Şehri Harabeleri çevresindeki 5 köyde çalışma yapacağı ve adı geçen Yüksek Lisans öğrencimizin anılan yerlerde ekte sunulan tez konusu ile ilgili gözlemlerde bulunmak ve kişilerle karşılıklı görüşme çalışmalarını uygulayabilmesi için Rektörlüğümüzce Valilik Makamından gerekli izin alınmış olup, Şanlıurfa Valiliği'nin oluru ekte gönderilmektedir.

Bilgilerinizi ve gereğini rica ederim..

Prof.Dr. Uğur BÜYÜKBURÇ
Rektör

Ek: Valilik Oluru (1 sayfa)

T.C.

ŞANLIURFA VALİLİĞİ
İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü

SAYI : B.16.0.PER.4.63.00.00.9.933/ 1291
KONU : Yüksek Lisans Tez Projesi
Uygulama İzni

14.1.62005

HARRAN ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜNE
(Genel Sekreterlik)

İLGİ: 10.06.2005 tarih ve 2804 sayılı yazınız.

İlgi yazınıza konu olan Yüksek Lisans öğrencisi Kudret BULUT' un tez projesinin uygulamasında, yapacağı çalışma alanlarında Kültür ve Turizm Müdürlüğümüzce bir sakınca görülmemiştir.

Bilgi ve gereğini rica ederim.

Bülent KARACAN
Vali a.
Vali Yardımcısı

EK-2

Şanlıurfa'nın Eyyübiye semtinde Hz. Eyyûb Peygamber'e ait kutsal mekânlar⁴²⁷

Fotoğraf No:1 Hz. Eyyûb'ün makamı olarak bilinen çile çektiği mağarayı ziyaret edenlerden bir görünüm

Fotoğraf No:2 Hz. Eyyûb'ün çile çektiği mağaranın girişi

⁴²⁷Şanlıurfa ve Eyyüp Nebi Beldesi ile ilgili fotoğrafların tümü hocam Prof. Dr. Zuhal KARAHAN KARA tarafından çekilmiş olup kendisinden izin alınarak kullanılmıştır.

Fotoğraf No:3 Mağaranın içinde namaz kılan ve dua eden ziyaretçiler

Fotoğraf No:4 Hz. Eyyûb'un şifalı "Kuyu"su

Fotoğraf No:5 Hz. Eyyûb'ün "Kuyu"sunu ziyaret edenlerden bir görünüm

Fotoğraf No:6 Kur'an-ı Kerim'de Hz. Eyyûb'e şifa verilmesini anlatan ayetin meâli.

Fotoğraf No:7 Hz. Eyyûb'un "Kuyu"sundan aktarılan şifalı sudan içenlerden bir görünüm

Fotoğraf No:8 Hz. Eyyûb'un adını taşıyan "Eyyûb Peygamber Camii"nin kuzey-batısından görünümü

Fotoğraf No:9 Hz. Eyyûb'un adını taşıyan "Eyyûb Peygamber Camii"nin kuzeyi ve "Kuyu"

EK-3

Hz. Eyyûb ve ailesinin Şanlıurfa'nın Viranşehir ilçesi'nin Eyyüp Nebi Beldesi'nde bulunan kutsal mekânları

Fotoğraf No:1 Hz. Eyyûb'ün oğlu Havmel'in türbesi

Fotoğraf No:2 Hz. Eyyûb'ün oğlu Havmel'in türbe içerisindeki kabri

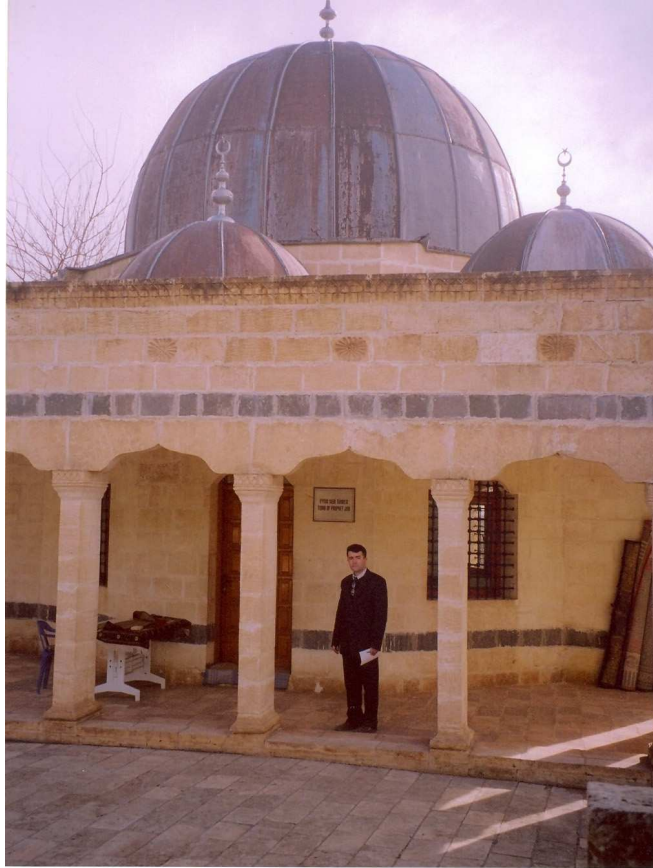
Fotoğraf No:3 Viranşehir-Eyyüp Nebi Beldesine Giriş

Fotoğraf No:4 Eyyüp Nebi Beldesi'nde Şanlıurfa Valiliği tarafından restore edilerek düzenlenen ziyaret yerinden bir görünüm

Fotoğraf No:5 Hz. Eyyûb Türbesi'nin minarenden görünümü

Fotoğraf No:6 Hz. Eyyûb'ün türbesinin ön taraftan görünümü

Fotoğraf No:7 Sembolik Sabır Taşı

Fotoğraf No:8 Hz. Elyesa Peygamber'in Türbesi

Fotoğraf No:9 Hz. Eyyûb'ün hanımı Rahime Hatun'un Türbesi

EK-4

UMMAN'da Hz Eyyûb'e ait olduğu ileri sürülen mekânlar

Fotoğraf No:1 Bahçe içerisindeki Hz. Eyyûb'ün türbesi

Fotoğraf No:2 Umman'daki Hz. Eyyûb Türbesinin iç görünümü

Fotoğraf No:3 Hz. Eyyûb'un türbe içindeki kabri ve yanmakta olan tütsü.

Fotoğraf No:4 Hz. Eyyûb'un başucunda tütsü yakılmakta kullanılan araçlar.

Fotoğraf No:5 Üzerinde Hz. Eyyûb ve eşeğine ait ayak izlerinin olduğu ileri sürülen kaya

Fotoğraf No:6 Umman'daki Hz. Eyyûb Camii

EK-5

Umman'ın Salalah şehrinde Hz. Eyyûb'ün Türbesi(**Job's Tomb**) olarak belirtilen yer Arap turizm acentelerinin gezi programlarında yer almaktadır. Bu bölüm tarafımızdan bold yapılarak belirtilmiştir.

GULF STATES SPECIAL

Oman - Dubai - Abu Dhabi

DAY 1 - Depart from London winging over the Mediterranean Sea and Arabian Peninsula to arrive in Muscat, Oman. Be met, assisted and transferred to the Mecure Al Falaj hotel for overnight in Muscat.

DAY 2 - In the morning, enjoy a city tour of this modern capital by the Arabian Gulf. Passing by the Al Alam Palace with the twin forts of Jalali built in 1558AD, we come to the Muttrah Souq, probably the oldest in Oman. After a wander through the souq, we lunch at a local restaurant. In the evening local Henna artist will talk and demonstrate about the importance of Henna at wedding ceremonies, etc. Dhow cruise in the evening to view the magnificent shoreline. Overnight in Muscat.

DAY 3 - Full day excursion to the oasis of Nizwa, early capital of Oman, and to Bahla said to have been built by a woman named Gheitha about 600 years ago. It is on the UNESCO World Heritage list. Enjoy studying and photographing Jabrin fort with its extraordinary carved wooden paneling, friezes, and stone carved versed from the Koran and Arabic poems, and then to the old village of Tanuf. Return to Muscat for overnight.

DAY 4 - Head to the desert for a full day excursion to the famous dunes at Wahiba Sands described as a perfect example of Sand Sea consisting of large ranges of dunes running from North to South some attaining a height of about 100 M and orange in color. Stop at the Wadi Bani Khalid. Enjoy a picnic lunch in the dunes. Return to Muscat for overnight.

DAY 5 - Early morning visit to the cultural museum, followed by late morning flight to Salalah, in the western desert of Oman. Be met, assisted and transferred to the Holiday Inn hotel. Thrill to an evening panoramic tour of this town with a stop at the gold souq. Overnight in Salalah.

DAY 6 - Depart for a full day visit of East & West **Salalah visiting** Sumhur, Taqa, Mirbat, **Job's Tomb**, Ain Arzat, Mughsail Beach. Lunch at a local restaurant. Transfer to the airport for 615PM flight to Muscat. Be met, assisted and transferred to the Gulf Hotel for overnight in Muscat.

DAY 7 - A day of adventure as we head north through the desert and along the beach. Visit Nakhl fort with its six round-towers emergi ng from a huge palm grove at the foot of Jebel Nakhl, 1600 M high. Continue to Rustaq fort with its maze of passages, staircases, and rooms at multi-levels. See the water bubbling from Rustaq hot springs and proceed to Al Hazm. We stop along the way at Nakhl and Rustaq with lunch at the Sohar Beach hotel before crossing the border for overnight at Al Ain, Dubai.

DAY 8 - Explore Al Ain and continue to Abu Dhabi for a city tour. The day ends with a dinner dhow cruise and music viewing downtown Dubai .

DAY 9 - Enjoy a city tour of the Emirates of Dubai and Sharjah. In the afternoon, jump into 4-wheel drive vehicles for a desert safari and visit to the Nature Preserve, ending with a sunset barbecue in the desert. Overnight in Dubai.

DAY 10 -Day free for swimming last minute shopping, - transfer to airport for Gulf Air flight to London and home

Şanlıurfa il haritası ve harita üzerinde Eyyüp Nebi Beldesi.

EK-7

EYYÛB NEBİ MAKAM'I VE TÛRBESİ'NE GELEN ZİYARETÇİLERLE
İLGİLİ ANKET FORMU

1- Cinsiyetiniz?

- a) ( ) Kadın b) ( ) Erkek

2- Yaşınız?

- a) ( ) 15-25 arası
b) ( ) 26-35 arası
c) ( ) 36-45 arası
d) ( ) 46-60 arası
e) ( ) 61 ve yukarısı

3- Medenî durumunuz?

- a) ( ) Bekâr
b) ( ) Evli
c) ( ) Dul

4- Mezuniyet durumunuz?

- a) ( ) Okuma-yazma bilmiyor
b) ( ) Okur-Yazar
c) ( ) İlkokul
d) ( ) Lise ve denge okul mezunu
e) ( ) Üniversite

5- Mesleğiniz?

- a) ( ) Ev hanımı
b) ( ) Çiftçi
c) ( ) İşçi
d) ( ) Memur
e) ( ) Esnaf
f) ( ) Emekli
g) ( ) Öğrenci
h) ( ) Mühendis
i) ( ) Diğer ( )

6- Çocuğunuz var mı?

- a) ( ) Evet
b) ( ) Hayır

7- Kaç tane çocuğunuz var?

- a) ( ) 1–2 arası
- b) ( ) 3–5 arası
- c) ( ) 6–8 arası
- d) ( ) 9–10 arası
- e) ( ) 11 ve yukarısı

8- Şu anda ikâmet ettiğiniz yer?

- a) ( ) Şehir merkezi
- b) ( ) İlçe
- c) ( ) Köy
- d) ( ) Yurt dışı

9-Dinî bilgilerinizi nereden aldınız?

- a) ( ) Cami’de yaz döneminde Kur’an kursunda verilen kurstan
- b) ( ) Okulda din kültürü derslerinden başka din eğitimi almadım
- c) ( ) İmam hatip lisesi mezunuyum
- d) ( ) Mensup olduğum dinî cemaat veya tarikat çevresinden
- e) ( ) Din eğitimi almadım

10-Hangi dinden siniz?

- a) ( ) İslâm
- b) ( ) Hıristiyanlık
- c) ( ) Yahudilik
- d) ( ) Yezidilik
- e) ( ) Hiçbir dine inanmıyorum

11-Hangi mezheptensiniz?

- a) ( ) Hanefî
- b) ( ) Őafî
- c) ( ) Malikî
- d) ( ) Hanbelî
- e) ( ) Yezidi
- f) ( ) Alevî
- g) ( ) Őî

12-Buradan başka aŐađdaki hangi yerleri ziyarete gittiniz?

- a) ( ) Balıklı göl, dergâh
- b) ( ) İmam Bakır
- c) ( ) Eyyûp Peygamber Makamı
- d) ( ) Hepsini ziyaret ettim
- e) ( ) Başka bir ziyaret yerine gitmedim

13-Herhangi bir sıkıntı ile karşılaştığımızda aşağıdaki seçeneklerden hangisine başvurursunuz?

- a) ( ) Namaz kılarım
- b) ( ) Dua ederim
- c) ( ) Kur'an okurum
- d) ( ) Muska yazdırırım
- e) ( ) Adak adarım
- f) ( ) Hocaya kendimi okuturum
- g) ( ) Türbe ve Yatırları ziyaret ederim
- h) ( ) Diğer ( )

14-Dinle ilgili sorunlarınızı kiminle konuşur, çözersiniz?

- a) ( ) Müftü veya başka diyanet yetkilisiyle
- b) ( ) Değer verdiğim bir din büyüğüyle (Şeyh, Vekil, İmam gibi)
- c) ( ) İlmihâl vb. dinî kitaplardan kendim bulmaya çalışırım
- d) ( ) Radyo veya televizyonlarda dinî sorulara cevap veren programlar aracılığıyla
- e) ( ) Diğer ( )

15-Hangi durumlarda dinî mekânları sık ziyaret edersiniz?

- a) ( ) Herhangi bir sıkıntım olduğu zaman
- b) ( ) Kutsal gün(Cuma, Arefe vb.) ve gecelerde
- c) ( ) Arkadaş, eş-dost toplu gittiklerinde onlara katılırım
- d) ( ) Çocuklarımla ya da yakınlarımla sünnet, düğün gibi törenlerinde
- e) ( ) Diğer ( )

16-Hz. Eyyüb ile ilgili herhangi bir kitap okudunuz mu?

- a) ( ) Hayır
- b) ( ) Evet ( )

17-Bildiğiniz kadarı ile Hz. Eyyüb hakkında Kur'an-ı Kerim'de ve Kitab-ı Mukaddes'te(Tevrat ve İncil) bir bilgi var mıdır?

- a) ( ) Evet
- b) ( ) Hayır
- c) ( ) Bilgim yok

18-Kur'an okumasını biliyor musunuz?

- a) ( ) Evet
- b) ( ) Hayır

19- 18. soruya cevabınız "evet" ise; Kur'an'ı hangi sıklıkta okuyorsunuz?

- a) ( ) Ara sıra okuyorum
- b) ( ) Her gün okuyorum
- c) ( ) Cuma veya kandil gibi kutsal gün ve gecelerde okuyorum
- d) ( ) Her hangi bir olumsuz durumla karşılaştığım zaman (Hastalık, Kaza, Sıkıntı vb.)
- e) ( ) Bir yakınım veya tanıdığım vefat ettiğinde

20-Namaz ibâdeti ile ilgili durumunuz aşağıdakilerden hangisine uygundur?

- a) ( ) Beş vakit namazı kılarım
- b) ( ) Ara sıra namaz kılarım
- c) ( ) Cuma ve bayram namazlarını kılarım
- d) ( ) Ramazanda teravih ve kandil gibi kutsal gecelerde namaz kılarım
- e) ( ) Hiç namaz kılmam

21-Buraya ziyarete gelmenizin en önemli sebebi nedir?

- a) ( ) Sevap olduğuna inanıyorum
- b) ( ) Dileğimin kabul veya Hastamızın şifa bulması( )
- c) ( ) Görmüş olduğum rüya üzerine geldim
- d) ( ) Başka bir dinî ziyaret için yakın çevreye gelmişim.
- e) ( ) Diğer ( )

22-Buraya geldiğinizde ne yaptınız?

- a) ( ) Dua ettim
- b) ( ) Namaz kıldım
- c) ( ) Kurban kestim
- d) ( ) Özel bir şey yapmadım
- e) ( ) Diğer ( )

23-Ziyaretiniz sırasında neler hissettiniz?

- a) ( ) Manevi bir huzur ve rahatlama
- b) ( ) Dileklerimin kabul olacağını düşünme
- c) ( ) Bu makam sahibinin çektiklerini düşündüm
- d) ( ) Özel bir şey hissetmedim
- e) ( ) Diğer ( )

24-Bu ziyaret esnasında sizi en çok etkileyen nedir?

- a) ( ) Eyyûb Peygamber'in Türbesi
- b) ( ) Kutsal şifalı su
- c) ( ) Çevre düzenlemesi
- d) ( ) Sembolik sabır taşı
- e) ( ) Diğer (...)

25-Bu makamların kutsallığını dinî gerekçelerle eleştiren görüşler sizi nasıl etkiliyor?

- a) ( ) Şüphe duymama sebep oluyor
- b) ( ) Rahatsızlık duyuyorum
- c) ( ) Umursamıyorum
- d) ( ) Bu mekânlarla ilgili inançlarımı daha da kuvvetlendiriyor
- e) ( ) Diğer ( )

26-Bu kutsal mekânlarda daha önce yapılan duaların kabulü konusunda görüşünüz nedir?

- a) ( ) Daha önce burada yapmış olduğum dualarım kabul oldu.
- b) ( ) Yakın çevremde burada yapmış olduğu dualar kabul oldu.
- c) ( ) Bu mekânlar kutsal olduğu için yapılan içten dualar kabul olur.
- d) ( ) Duanın kabulünün mekânla ilişkisi yoktur.
- e) ( ) Diğer ( )

27-Bu mekânı ziyarete gelirken herhangi özel bir hazırlık yaptınız mı?

- a) ( ) Abdest aldım.
- b) ( ) Temiz elbise giydim.
- c) ( ) Sadaka verdim.
- d) ( ) Özel bir şey yapmadım.
- e) ( ) Diğer ( )

28-Ziyaret ettiğiniz bu makamın kutsallığı ile ilgili nedenler arasında size göre en uygunu aşağıdaki seçeneklerden hangisidir?

- a) ( ) Herkes tarafından kutsal kabul edilişi
- b) ( ) Geçmişte peygamberler burada yaşamıştır
- c) ( ) Dinî ve tarihî kaynaklarda yer almıştır
- d) ( ) Diğer mekânlardan farklı olarak manevi bir iç huzur duyduğum için
- e) ( ) Diğer (...)

29-Daha önce bu gibi mekânları ziyaret ettikten sonra yaşantınızda ne gibi değişiklik oldu?

- a) ( ) Dine olan ilgim daha da arttı
- b) ( ) Farz ibâdetleri düzenli olarak yerine getirmeye başladım
- c) ( ) Kur'an okumaya ağırlık verdim
- d) ( ) Hayır işlerine daha fazla yöneldim
- e) ( ) Hiçbir değişiklik olmadı

30-Kendinizi dinî bakımdan nasıl görüyorsunuz?

- a) ( ) Dindar
- b) ( ) Oldukça dindar
- c) ( ) Az dindar
- d) ( ) Hiçbir ibâdette bulunmayan ancak kalbi temiz
- e) ( ) Dinle hiç ilgisi olmayan

31-Bu mekânla ilgili olarak herhangi bir şey (Hatıra, Hediye, eşya, vb.) almayı düşünüyor musunuz?

- a) ( ) Şifalı suyundan alacağım
- b) ( ) Kitap, kartpostal vb. şeyler alacağım
- c) ( ) İbâdet eşyaları alacağım (Seccade, Takke, Başörtüsü ve Tespih)
- d) ( ) Hz. Eyyûb'un çile hanesindeki kayadan küçük taşlar alacağım
- e) ( ) Hiçbir şey almayacağım

* Aşağıdaki görüşlere katılıyor musunuz?

32-“Bu gibi kutsal mekânları ziyaret etmek insanları daha dindarlaştırır”

Katılıyorum
a) ( )

Kararsızım
b) ( )

Katılmıyorum
c) ( )

33-“Bu gibi kutsal mekânları ziyaret etmek dinî inancı güçlendirir”

a) ( )

b) ( )

c) ( )

34-“Yeni evli insanların buraya ziyaretleri etmeleri aile hayatlarını mutlu kılar”

a) ( )

b) ( )

c) ( )

35-“Sütten yeni ayrılan bebeklerin buraya getirilmesi onları sabırlı kılar”

a) ( )

b) ( )

c) ( )

36-“Bu kutsal mekândan çıkan suyu içmek ve yıkanmak hastalıkları tedavi eder”

a) ( )

b) ( )

c) ( )

37-“Burada yapılan yağmur dualar kabul olur”

a) ( )

b) ( )

c) ( )

ÖZET

Bu çalışmada, bireyin ve toplumların doğasında var olan sabır kavramının üç İlahi dinde nasıl değerlendirildiği ve bu kavramla sembolleştirilen Hz. Eyyûb'un tarihsel kişiliği incelenmiştir.

Çalışma dört ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde sabır'ın kavramsal analizi yapılmıştır. İkinci bölümde, üç İlahi dine göre Hz. Eyyûb'un tarihsel kişiliği üzerinde durulmuştur. Çalışmanın üçüncü bölümü, sembolizm ve insan ilişkisine ayrılmıştır.

Son bölümde ise Şanlıurfa Belediyesi sınırları içinde bulunan "Eyyûb Peygamber Makamı" ve Şanlıurfa'nın Viranşehir ilçesine bağlı Eyyûb Nebi beldesinde "Eyyûb Peygamber'in Türbesi" olarak bilinen yerlerde uygulamalı biçimde gerçekleştirilen "görüşme formu"nun sonuçları değerlendirilmiştir.

Bu sonuca göre; Müslümanların kutsal kitabı olan Kur'an-ı Kerim'de ve Hıristiyanların kutsal kitabı olan Yeni Ahit'te hem sabır kavramına yer verilmiş hem de Hz. Eyyûb sabır örneği olarak gösterilmiştir.

Din-toplum ilişkisi üzerinde yapılan çalışmalarda "Halk Dini" olarak kabul edilen türbe ziyaretlerini gerçekleştirenlerin öğrenim durumlarının düşük seviyede olduğu görülmektedir. Bununla beraber Hz. Eyyûb'un makam ve türbesini ziyaret edenlerin öğrenim durumlarının yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Ancak son zamanlarda, inanç turizmi biçiminde adlandırılan tarihi-mistik yerlerin ziyaret edilmesindeki artıştan, Eyyüp Nebi Beldesindeki "Türbenin" etkilendiği gözlemlenmiştir.

SUMMARY

In this study, existing in the nature of individual and societies patience concept how to evaluate in the three divine religions and Prophet Job's symbolized with patience concept personality has been observed.

The study consists of four main parts. In the first part, conceptual analyze of patience has been done. Secondly, it has been stated on the historical personality of Prophet Job according to three divine religions. Thirdly, symbolism and the relationship of human beings have been studied.

Finally, prophet Job's rank placing in the border of embassy of Şanlıurfa and in Eyyub Nabi country, Viranşehir, Şanlıurfa, the results of "interview form", which took place where known as Prophet Job's tomb, fulfilled practically, have been evaluated.

According to this result, the patience concept takes place and the sample of Prophet Job patience is shown in both the Islamic holy book Qur'an and Christian holy book the New Testament.

Studies based upon the relation of religion and society. It's seen that the people who visit the tombs, accepted as folk religion, are low-educated. Moreover, it's been understood that the people, visiting the Prophet Job's tomb, are high-educated people.

However, recently it's been observed the tomb in the country of Eyyub Nabi has been affected because of increasing faith tourism, called visiting historical-mystic places.